

ทางเดินสู่พระนิพพาน

หลวงพ่อดี วิจิตตธมฺโม เขียน
พระมหาชาจินต์ ธรรมธโร ป.ธ.๙ สส.ม. แปล

กุศลธรรมทานนี้
ขอน้อมถวายเป็นพระราชกุศลแด่
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช
เนื่องในวโรกาสทรงเจริญพระชนมายุครบ 80 พรรษา
ขอพระองค์ทรงพระเจริญยิ่งยืนนาน

คำปรารภ

สิ่งที่ต้องกล่าวไว้ในเบื้องต้นก็คือ หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือเล่มกะทัดรัดเต็มเปี่ยมไปด้วยธรรมชาติและเป็นสาระสำคัญเท่าที่นั้น ขอรับรองว่าญาติโยมชาวไต (ไทยใหญ่) จะยังไม่เคยเห็นไม่เคยอ่านที่ไหนมาก่อนเลยเป็นแน่ หนังสือเล่มใหญ่ที่มีหน้ามากมายนั้น ใช้น่าจะเกิดประโยชน์อย่างมากมายก็หาไม่ ซึ่งขึ้นอยู่กับสาระของหนังสือต่างหากที่เป็นสิ่งสำคัญ หากหนังสือที่มีสาระ ไม่จำเป็นต้องเป็นเล่มใหญ่โตก็มีประโยชน์ต่อผู้คนอย่างมหาศาล หนังสือเล่มโต แต่สาระน้อยทั้งไม่สามารถบ่งบอกถึงประโยชน์ที่จะนำไปใช้ให้เกิดมรรคเกิดผลนั้น ไม่เรียกว่าหนังสือเล่มโต ที่ว่าหนังสือเล่มโตนั้นน่าจะเรียกตามสาระประโยชน์ที่มีอยู่อย่างมากมายนั้น น่าจะถูกต้องกว่า หนังสือภาษาไตโดยทั่วไปนั้นจะเป็นการแปลจากภาษาพม่าเป็นส่วนใหญ่นั่น ส่วนหนังสือที่เขียนจากประสบการณ์โดยตรงของผู้เขียนนั้น ยังไม่เคยพบเห็นมาก่อน หนังสือที่พบส่วนใหญ่ไม่ตรงกับความเป็นจริง เช่น ผู้ต้องการปลากลับแนะนำให้ไปหาบนดอย ผู้ต้องการแก้งวงกลับแนะนำให้ไปหาในน้ำ ผู้ต้องการพระนิพพานกลับแนะนำให้ไปหาที่บัญญัติ หลวงพ่อได้ประพฤติปฏิบัติตามแนวทางนั้นมามากต่อมากแล้ว ที่จริงแล้ว น้ำนมวัวเกิดจากเต้านมวัว กลับแนะนำกันให้ไปรีดเอาที่เขาวัว หางวัว และหูวัว เพราะทำผิดอย่างนี้จึงมิได้ลิ้มรสแห่งน้ำนมวัวที่แท้จริง นิพพานเกิดที่ปรมาตถ์ กลับให้ไปเอาที่บัญญัติ เปรียบเสมือนการรีดนมจากเขาวัวนั่นเอง จึงขอเน้นตรงนี้เลยว่า ใช้นบัญญัติ หาบัญญัติ เห็นบัญญัติ ใบบัญญัติ เป็นบัญญัติ ทำอย่างนี้ไม่ได้มรรคผล

ได้เพียงโลกียฉานเท่านั้น ใช้ปรมัตถ์ หาปรมัตถ์ เห็นปรมัตถ์
ได้ปรมัตถ์ เป็นปรมัตถ์ ทำอย่างนี้จึงจะได้มรรคผลเป็นพระอริยะ
เรื่องบัญญัติกับปรมัตถ์นี้จะกล่าวอธิบายถึงรายละเอียดในเล่ม

ตัวหนังสือกับธรรมะทั้งสองสิ่งนี้มีใช้สิ่งเดียวกัน ธรรมะ
มีอยู่ในตัวของสัตว์มนุษย์และเทวดา แต่ตัวหนังสือก็มีแต่ในหนังสือ
เท่านั้น ตัวหนังสือที่สามารถบ่งบอกถึงสภาวะธรรมที่มีอยู่จริงนั้น
จึงเรียกได้ว่าเป็นหนังสือธรรมะ ผู้เขียนเคยประสบกับตัวเองมาแล้ว
เมื่อก่อนมีหนังสือธรรมะภาษาไทยเล่มหนึ่งว่าด้วยเรื่อง "สร้างลง 6 รูป
เมืองกึ่ง (บวชลูกแก้ว 6 รูปเมืองกึ่ง)" ทุกครั้งที่มีการอ่านในงาน อาจารย์
(จเร) ผู้อ่านจะเป็นผู้นำพุทธบริษัทที่มาในงานนั้น กราบไหว้บูชาก่อน
เสมอ หลังอ่านจบก็กล่าวสาธุการพร้อมกัน ทำอย่างนี้เสมอมา
อย่างนี้เรียกว่า "ไม่รู้เรื่องน้ำแล้วทำตัวเป็นคน หาปลา
ไม่รู้เรื่องป่าแล้วทำตัวเป็นนายพรานล่าสัตว์" ผู้เขียนเอง
ก็เคยประพาศิตินเช่นนี้มาก่อน กล่าวคือ เคยเป็นอาจารย์สอน
วิปัสสนากรรมฐานที่วัดดอยแสง บ้านเปียงหลวง อำเภอ
เวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นระยะเวลา 15-16 ปี
ทั้งที่ตนเองไม่เห็น มรรคผลนิพพานกลับสอนและแนะนำให้
คนอื่นไปสู่มรรคผล นิพพาน เป็นคนตาบอดจูงคนตาบอด
ไม่รู้ไม่เห็นทาง กลับทำตัว เป็นผู้นำทางแล้วเดินไปโดย
ไม่รู้จุดหมาย ตั้งแต่ผู้เขียนอายุ 13 ปีจนถึง 76 ปี ก็สอน
และแนะนำให้พรญาติโยมมาโดยตลอดว่าให้ได้ บรรลุถึงมรรคผล
นิพพาน ทั้งที่ตนเองก็ไม่ว่ารู้ว่านิพพาน คืออะไร อยู่ที่ไหน ดินะ
ที่ไม่มีคนถามว่าท่านเทศนาและอวยพรให้ข้าพเจ้า ทั้งหลาย
บรรลุถึงพระนิพพาน แล้วนิพพานนะเป็นยังไง อยู่ที่ไหน

จะไปได้เมื่อไร ทำยังไงจะไปถึงได้ จะไปได้ด้วยอะไร จะไปกับใคร หากคำถามดังกล่าวนี้ประดังเข้ามา คงไม่มีคำตอบ เพราะตนเองก็ไม่รู้ เหมือนกันได้แต่บอกไปอย่างนั้น ลักษณะดังกล่าวมานี้ ผู้เขียนเป็นอย่างนี้มาโดยตลอด ทั้งที่ตนเองทำอยู่พูดอยู่แต่ไม่รู้การทำงานอะไร ก็ตาม ทั้งที่ตนเองก็ไม่รู้กลับฝันทำฝันพูด นี่แหละเรียกว่าเป็นคนผิดอย่างชัดเจน คนที่เดินทางไป แต่ไม่เห็นทาง หรือไม่เห็นทางแต่เดินทางไป นี่เรียกว่าคนตาบอด คนที่ยกของไม่ขึ้น หรือไม่มีกำลังยกของ นั้นเรียกว่าคนไม่มีกำลัง เรื่องดังกล่าวมานี้ ผู้เขียนประสบกับตนเองมาแล้วทั้งสิ้น

หนังสือ "ทางเดินสู่พระนิพพาน" นี้มีเนื้อความตรงกันข้ามกับเรื่องทีกล่าวมาแล้วทั้งหมด ผู้ที่อ่านและเข้าใจในหนังสือเล่มนี้ดี จะเป็นผู้ที่สามารถเข้าถึงพระนิพพานได้อย่างแน่นอน **อัมมรรคผลนิพพาน** นั้นมีได้อยู่ในป่า ภูเขา วัด หรือที่บ้านแต่อย่างใด **จิตเจตสิก รูปอยู่ที่ไหน มรรคผลนิพพานก็อยู่ที่นั่น** นี่แหละสิ่งที่ชอกกล่าวไว้เป็น เบื้องต้น

๓๐๕๔๐๐

(หลวงพ่อดี วิจิตตมฺโม)

สำนักวิปัสสนาภาวนาอนัตตาราม (ถ้ำวัว)

ต.เมืองนะ อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่

คำนำ

หนังสือเล่มนี้มีใช้หนังสือเล่มที่ดีที่สุด แต่มีหนังสือเล่มนี้เล่มเดียวก็เพียงพอแล้วสำหรับผู้ประสงค์จะเข้าถึงพระนิพพาน หลายคนอาจไม่เข้าใจว่า "พระนิพพาน" มีความสำคัญต่อชีวิตของมนุษย์อย่างไร เหตุใดเจ้าชายสิทธัตถะจึงต้องสละราชสมบัติ ออกจากราชวังเพื่อไปแสวงหาพระนิพพาน โดยมีชีวิตเป็นเดิมพัน หลายคนอาจเข้าใจ แต่ไม่รู้ว่าวิธีการที่จะเข้าถึงพระนิพพานนั้น หรือจะปฏิบัติอย่างไรให้ได้ผลอย่างจริงจัง ความไม่เข้าใจ และความสับสนดังกล่าวนี้เป็นเหตุให้หลายคนถึงกับหมดอาลัยคิดน้อยใจอยู่ว่า "ตนเป็นคนมีบุญวาสนาน้อยบ้าง มีบารมีไม่ถึงบ้าง หรือนิพพานเป็นสิ่งที่สูงเกินไปบ้าง" เกิดมาพบคำสอนที่ดีแล้ว โอกาสที่จะได้รับของดีจึงจบสิ้นไปอย่างน่าเสียดาย

หลวงพ่อดี วิจิตรธรรมโม ในฐานะที่เคยประสบความหมดหวังเช่นเดียวกับหลาย ๆ ท่านดังกล่าวแล้วได้สังเกตเห็นประโยชน์อย่างมหาศาลที่จะพึงมีแก่ผู้ประสงค์เข้าถึงเป้าหมายที่แท้จริงของพระพุทธศาสนา จึงเขียนหนังสือ "ทางเดินสู่พระนิพพาน" ขึ้นมาเพื่อจุดประกายแห่งธรรมะให้ลูกศิษย์ขึ้นมาในจิตใจของชาวพุทธ โดยชี้ชัดถึงวิธีการปฏิบัติที่ได้มรรคผลนิพพานอย่างแท้จริงตามคำสอนที่ถูกต้องของพระพุทธเจ้า หลวงพ่อได้เขียนไว้อย่างชัดเจนว่า "พระนิพพานนี้ จะเดินไปทางไหน ไปอย่างไร ไปกับใคร จะถึงเมื่อไร เมื่อถึงแล้วจะมีผลอย่างไร" เป็นการแนะนำวิธีการปฏิบัติที่ทำแล้วได้ผล

เพื่อเข้าสู่ความเป็นชาวพุทธแท้ หรือเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา ความเข้มข้นอยู่ที่การเน้นให้เห็นว่า "พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญา" พระพุทธเจ้าทรงมอบ "ปัญญา" ไว้ให้แก่มวลมนุษยชาติ เพื่อเป็นเครื่องมือในการเข้าถึงมรรคผล นิพพาน อันเป็นประโยชน์สูงสุดซึ่งมนุษย์คนหนึ่งที่เกิดมาควรจะได้รับ

การปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงมรรคผลนิพพาน หลวงพ่อได้แนะนำให้ใช้ปัญญานำหน้า กล่าวคือ "ปัญญา ศีล สมาธิ" ตามมรรคมงคล 8 ปัญญาในองค์มรรคนี้ก็คือ "วิปัสสนาภาวนา" นั่นเอง ซึ่งหมายถึง สัมมาทิฐิ (วิปัสสนา) สัมมาสังกัปปะ (ภาวนา) การปฏิบัติจึงเน้นไปที่ "การเจริญปัญญาสองประการ" ซึ่งเป็นเหตุแห่งการเข้าถึงพระนิพพาน (อนัตตา) เพราะปัญญาเป็นใหญ่ในกิจคือการเจริญมรรคผล ดังนั้นเมื่อปัญญาบริสุทธิ์แล้ว (เข้าถึงมรรคผล) ศีลและสมาธิก็บริสุทธิ์ขึ้นมาพร้อมกัน

ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ขอกล่าวไว้ในที่นี้ก็คือ การเทศนา สั่งสอนหรืองานเขียนของหลวงพ่อก็จะไม่ทิ้งหลักแห่งพระบาลี อันเป็นคำสอนของพระพุทธองค์เลย ทุกครั้งที่มีการเทศนา สนทนา หรือเขียนธรรมะจะมีการยกบาลีมาประกอบเป็นตัวอย่างเสมอ จะมีทั้งการแยกศัพท์ วิเคราะห์ศัพท์ให้เห็นอย่างชัดเจนแล้วอธิบายให้เห็นอย่างตรงไปตรงมา คำสอนจึงง่ายต่อการทำความเข้าใจ และการลงมือปฏิบัติ ดังที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มนี้แล้ว

หลังจากที่ได้ไปปฏิบัติธรรมกับหลวงพ่อ หลวงพ่อก็ได้มอบหนังสือเล่มนี้ให้โดยกล่าวว่า "นี่คือกุญแจแห่งมรรคผลที่หลวงพ่อดี เทศน์สอนและอบรมอยู่ในหลายปีที่ผ่านมา ท่านมหาช่วยแปล และจัดพิมพ์ภาคภาษาไทยให้ด้วย" หนังสือดีมีประโยชน์อย่างใหญ่

หลวงตอวงการพระพุทศาสนาและหายากอย่างนี้ ผู้แปลจึงน้อมรับ มาด้วยความเคารพ ยินดีที่จะได้ช่วยหลวงพ่ทำงานอันเป็นประโยชน์ ต่อพระพุทศาสนา ธรรมที่หลวงพ่เขียนนี้มีความชัดเจนตรง ประเด็น และทำเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่ายเหมือนพลิกฝ่ามือ หลวงพ่ ได้ให้หลักการหรือแนวทางในการปฏิบัติธรรมที่ถูกต้อง ที่ทุกคน สามารถเข้าถึงได้โดยไมยาก หากมีความแน่วแนและเพียรทำจริง โดยเฉพาะในเรื่องการปฏิบัตินั้น หลวงพ่ได้นั้นเสมอว่า "การศึกษาไม่จำเป็นตองมาก แต่ตองให้เข้าใจหลักอย่างชัดเจน แล้วลงมือปฏิบัติให้ มาก มรรคผลไม่ต้องหวัง เพียงแต่ทำเหตุ"

หนังสือเล่มนี้จะสะกิดความคิดให้ผู้อ่านได้ทบทวนถึงความ เข้าใจพระพุทศาสนา โดยเฉพาะในหลักธรรมที่หลายคนไม่ค่อยพูด ถึง ไม่ใส่ใจหรือละเลยไป ทั้งที่เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญต่อ การปฏิบัติเพื่อเข้าถึงมรรคผล เมื่อได้อ่านจะยิ่งสร้างศรัทธาในการ ปฏิบัติมากยิ่งขึ้น และเมื่อลงมือปฏิบัติ ผลแห่งการปฏิบัติก็จะยิ่งเพิ่ม พูน ซึ่งจะส่งผลให้ชีวิตเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีพบกับสภาวะ และคุณค่าที่แท้จริงของชีวิต ผู้แปลมีความตั้งใจอย่างแน่วแนที่จะ ทำหนังสือที่มีคุณค่านี้ให้เกิดประโยชน์ต่อวงการพระพุทศาสนา จึงพยายามให้ดีที่สุด หากแม้นว่ามีข้อผิดพลาดใดเกิดขึ้น ขอรับไว้ เพื่อปรับปรุงแก้ไขในโอกาสต่อไป

อนุโมทนาแด่คณะศิษย์หลวงพ่ที่ได้เอาใจใส่ช่วยเป็นภาระ ตรวจทาน พระมหาหวมวด พระมหาสุวิสุทธิ สามเณรตุ้มคำ อาจารย์วีระ โยมนออย โยมสุปราณี โยมวันชัย โยมเล็ก โยมขวด โยมมณฑิรา รวมถึงคณะญาติโยมที่รวมเป็นเจ้าภาพจัดพิมพ์หนังสือ ทุกท่าน

พระมหาญาจันต์ ฐมฺมธโร

คำนิยม

ในช่วงเวลาของชีวิตที่ผ่านมา ผ่านช่วงเวลาที่สูงชัน ในวัยเด็กที่รับผิดชอบต่อการเรียนเป็นหลักโดยเรียนในสายวิทยาศาสตร์มาตลอด จนจบมหาวิทยาลัยและออกมาทำงานผ่านสุขผ่านทุกข์เรื่อยมาโดยคิดว่าเป็นเรื่องธรรมดาของชีวิต มีความตื่นตัวกับการเปลี่ยนแปลงของชีวิตและอยากรู้อยากเห็นตลอดเวลา ได้เห็นการเกิดและการตายมาตลอดการทำงาน โดยคิดว่าการเกิดคือการคลอดออกมาจากครรภ์มารดาแล้วหัวใจเต้นมีลมหายใจร้องไห้ได้ และการตายก็คือการที่หัวใจหยุดเต้น ไม่ได้รู้สึกอะไรมากกว่านี้ มีคนเคยถามว่าเสียใจไหมเวลาคนไข้ตาย มักจะตอบว่าถ้าได้พยายามช่วยเหลืออย่างเต็มความสามารถแล้วไม่เสียใจ แต่ก็มีบางครั้งที่น้ำตาไหลกับความเศร้าโศกของญาติผู้ตายบาง

เนื่องจากการเป็นพุทธศาสนิกชนโดยกำเนิด ได้เห็นแม่ชอบไปทำบุญที่วัดโดยจะได้ติดตามไปด้วย วันนั้นแม่จะมีความสุขและอิ่มเอิบใจอย่างมาก ทำให้มีความทรงจำที่ดีแต่หลังจากที่เรียนสูงขึ้นก็ไม่ได้ไปวัดเพื่อทำบุญอีก แต่ ณ วันหนึ่งเมื่ออย่างเข้าสู่ฤดูร้อนในปี พ.ศ. 2549 มีพระรูปหนึ่ง ผู้ที่เป็นเสมียนญาติสนิทเป็นกัลยาณมิตรตลอดเวลาที่ท่านบวชมาคอยหาหนังสือธรรมะมาให้อ่านแต่ก็ไม่เคยอ่านสักครั้งหนึ่ง ท่านมาบอกว่าให้ไปปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานกับหลวงพ่อดี เนื่องจากท่านได้ไปปฏิบัติมาแล้วและเป็นประโยชน์กับท่านอย่างมาก เกิดดวงตาเห็นธรรมจึงอยากให้ไปปฏิบัติดู หลังจากที่ได้รับปากกับท่านแล้วจึงได้วางแผนกลางวันแล้วไปทดลองปฏิบัติดูโดยในใจคิดว่าอยากลองนั่งสมาธิดูว่าจะเป็นอย่างไร เนื่องจากยังไม่เคยทำ

อย่างจริงจัง อย่างดีก็ 5-10 นาที 4-5 ครั้งในตลอดชีวิตที่ผ่านมา

แต่เมื่อเริ่มเข้ารับการอบรมในวันแรกก็ได้รับการสอนว่า คนเราเมื่อตายไปจะมีที่ไป 5 ทาง ไปอบายภูมิ กลับมาเกิดเป็นมนุษย์หรือเทวดา ไปเกิดในชั้นรูปพรหม หรือชั้นอรูปพรหมและเข้าสู่พระนิพพาน ขึ้นอยู่กับการประพฤติปฏิบัติของเรา นี่เป็นปฐมบทของความรู้ความเข้าใจในพุทธศาสนาเรื่องแรกที่ได้รับพร้อมกับคำถามมากมายในใจ ณ เวลานั้น แต่ในเวลาอีก 3 วันต่อมาได้เข้าใจเกี่ยวกับวิภวสังสารการเวียนว่ายตายเกิด อริยสัจ 4 ไตรลักษณ์ และมรรคมงคล 8 ชัดเจนมากขึ้นเป็นลำดับผ่านกระบวนการปฏิบัติวิปัสสนาโดยแผ่ดูและพิจารณาจากทุกข์ที่เกิดขึ้น ณ ปัจจุบัน แล้วทำให้เห็นและเข้าใจถึงสังขารการปรุงแต่งที่เกิดขึ้นทุกอย่างล้วนส่งผลเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ตามกฎแห่งไตรลักษณ์

หลังจากการเข้ารับการอบรมวิปัสสนากรรมฐานในครั้งนี เกิดการเปลี่ยนแปลงของจิตใจครั้งยิ่งใหญ่ในชีวิต มุมมองของการเกิดและการตายเปลี่ยนไป การเปลี่ยนแปลงของชีวิตมีเหตุและมีผล ตามเหตุและปัจจัยที่เกิดจากกรรมคือการกระทำของเราตั้งแต่อดีตชาติ เหตุในปัจจุบันชาติจะส่งผลถึงปัจจุบันและในอนาคตทั้งชาตินี้ และชาติต่อไป ที่สำคัญเริ่มมีความคิดที่อยากจะหลุดพ้นจากความทุกข์ ซึ่งก็คือการไม่ต้องกลับมาเกิดใหม่นั้นเอง นี่เป็นเพียงจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้และปฏิบัติเพื่อมุ่งสู่พระนิพพาน โดยมีท่านอาจารย์หลวงพ่อดีเป็นผู้ชี้แนวทาง

น.พ. นพรัตน์ พานทองวิริยะกุล
แพทย์ผู้เชี่ยวชาญโรคหัวใจและหลอดเลือด

สารบัญ

คำปรารภ	(2)
คำนำผู้แปล	(5)
คำนิยม	(8)
สารบัญ	(10) ปณามพจน์

1

ตอน 1

พระพุทธศาสนา คืออะไร	3
พระพุทธศาสนาแท้จริง "เป็นปัญญา"	9
บุคคลในพระพุทธศาสนา คือใคร	10
ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ	12
ศีล สมาธิ วิปัสสนา ปฏิบัติตามแล้วจะพาไปไหน	14
ทางเดินของสัตว์โลก	18

ตอน 2

กรรมฐานอยู่ที่ไหน? เหตุใด จึงเรียกว่า "กรรมฐาน"	22
ใคร คือผู้แสดงธรรมบอกกรรมฐาน	29
บุคคลผู้ไม่เห็นการเกิดดับ	30
สติปัฏฐาน 4	31

ตอน 3

ความทุกข์มาจากไหน	39
ค้นหาเป็นเหตุเกิดทุกข์	42
เห็นอนิจจัง แต่ไม่เห็นทุกข์	44
ผู้บัญชาหมู่สัตว์	45
เหล็กแหลมที่ปักอกอยู่ ทำอย่างไรให้หายเจ็บ	47
วิธีปฏิบัติสมถภาวนา	49

ตอน 4

ขั้นตอนการปฏิบัติวิปัสสนา	51
หา เห็น ตัด ถึง	53
การปฏิบัติวิปัสสนาต้องใช้หลัก "หา เห็น ตัด ถึง"	54
หลักการปฏิบัติวิปัสสนา	54
การปฏิบัติในกรณีที่ธาตุ 4 สงบนิ่ง	55
การเห็นและการพิจารณาให้เห็นอนัตตา	57
เหตุทุกข์และเหตุสุข	62
พัฒนาการแห่งญาณในการเจริญวิปัสสนาภาวนา	64

ตอน 5

เมล็ดพันธุ์แห่งมรรคผล	67
หากไม่มีเมล็ดพันธุ์แห่งมรรคผล	69
มรรคและผล	71
พระพุทธเจ้าไม่ทรงรบกับผล	73

ธรรมมีเพียงเหตุกับผล	75
วิธีการตัดทำลายเหตุกับผล	77

ตอน 6

เอโก ธัมโม ธรรมมีอย่างเดียว	80
มรรคมืองค์ 8 "ทางสายเอกสู่พระนิพพาน"	83
วิธีประพฤติตามมรรคมืองค์ 8	84
มรรคมืองค์ 8 ในข้ออุปมา	84
ดูและพิจารณาให้เห็นอนัตตา	85

ตอน 7

พระพุทธเจ้าทรงใช้ปัญญาแนะนำ	88
ความสามารถของสัมมาทิฐิ	90
สัมมาทิฐิเปรียบดังดวงจันทร์ในหมู่ดาว	92
สัมมาทิฐิเปรียบดังรอยเท้าช้าง	93
สัมมาทิฐิกับวิปัสสนาคือสิ่งเดียวกัน	94
สัมมาสังกัปปะทำงานอย่างไร	95
สัมมาสังกัปปะมีอุปการะมากต่อสัมมาทิฐิ	97
ปัญญาไม่เกิด สัมมาทิฐิไม่มี	98
ปัญญาดุจจันทร์ สมาธิดุจดาว	100

ตอน 8

สิ่งที่สามารถทำลายอัตตาได้	102
----------------------------	-----

พระสององค์หาธรรมพบในตน	103
ปัญญาไม่มี ศีลไม่ใส ใจไม่บริสุทธิ์	105
หากมี "สัมมา" พระอรหันต์ไม่สูญ	107
ใครเป็นผู้หา ใครเป็นผู้ถอน	109
ผู้กำจัดตัณหาเสียได้ เป็นยอดคน	110

ตอน 9

วิธีการปฏิบัติเพื่อความเป็นพระอริยเจ้า	113
ไปนิพพานไปทางไหน?	115
บันไดสู่พระนิพพาน	117
หากประสงค์พระนิพพานให้ค้นหาที่ธาตุ	118
พระนิพพานนี้ ขอปฏิบัติอย่างค่อยเป็นค่อยไปได้ไหม	120
นิพพานอยู่ที่ไหน จะไปทางไหน	123
นิพพานไปทางไหน อยู่ที่ใจเห็น	124
การตัดกิเลส 3 ระดับ	125
เมื่อเห็นสัจจะก็พบพระนิพพาน	126
หากต้องการพระนิพพานให้เดินตามรอยพระกุศลเถระ	127

ตอน 10

พระพุทธเจ้าทรงประกาศชัยชนะ	129
พระอัสสชิเถระแสดงธรรมแก่พระสารีบุตร	131
ธรรมของพระสารีบุตรเถระ	134
ธรรมของพระวชิราเถรี	136

อริยสัจ 4	138
ธรรมที่มีบาท 4 อริยสัจ 4 ประเสริฐที่สุด	141
รู้ถูกต้อง ทำถูกต้อง ได้เป็นสิ่งที่ถูกต้อง	142

ตอน 11

จำนวนพระพุทธรูปเจ้า	147
พบเห็นพระพุทธรูปเจ้าหรือยัง?	149
จำนวนผู้บรรลุพระนิพพาน	151
หากไม่พบโลกก็ไม่สงบเย็น	152

ตอน 12

บุคคลผู้ได้บรรลุมรรคผล 5 ประเภท	156
บุคคลผู้ได้มรรคผล 4 คน	158
บุคคลผู้บรรลุธรรมได้ 3 ประเภท	
บรรลุธรรมไม่ได้ 1 ประเภท	159
บุคคลผู้ไม่บรรลุพระนิพพาน 5 ประเภท	160
อันตรายที่ขวางกั้นทางสู่พระนิพพาน 5 อย่าง	161
วิธีแก้ไขอันตราย 5 อย่าง	162
เครื่องกังวล (ปถิโทษ) ที่เป็นเหตุให้ไม่บรรลุมรรคผล	163
สิ่งขวางกั้นวิปัสสนา	164
อันตรายแห่งวิปัสสนาญาณและมรรคญาณ	165

ตอน 13

ใครเป็นผู้ทำผิด (ทำกรรม)	168
หมู่อัศวินถูกจองจำ ใครสามารถหลุดรอดไปได้	170
ธรรมใดประเสริฐที่สุด	172
วิภาคธรรมเป็นธรรมประเสริฐที่สุด	173
สิ่งยอดเยี่ยม 8 ประการ	174
ผู้มีอำนาจเหนือเทวดา มนุษย์ พรหม	176
เราก็คืออย่างเขา	178

ตอน 14

ผู้ไม่รู้ กับ ผู้รู้	180
ลักษณะธรรมสง มรรครับ	181
ลักษณะอาการหลังเกิดสภาวะธรรม	183
ลักษณะหลังเกิดสภาวะธรรมอีกอย่างหนึ่ง	184
พระโสดาบัน 7 องค์	185
ใจที่เกิด แก่ เจ็บ ตาย	187
จิตพระอรหันต์	189
พระอริยเจ้า 2 ประเภท	189
พระอริยเจ้า 108 จำพวก	190
ผลสมบัติ การเสวยผลของผู้เห็นธรรม	192
เป็นความจริงหรือไม่?	193
สัจจะ กับ วัฏฏะ	194

ตอน 15

ปฏิจฺจสมุปบาท	195
ผลแห่งอวิชาในชาย	197
ผลแห่งอวิชาในหญิง	198
ผลแห่งอวิชาและตัณหา	198
กามตัณหา ภัยนากลัว	199
ทิสฺฐิและอวิชา อุปมาดังสุนัขจิ้งจอกหิวตาย	200
ไม่ควรลืมอนัตตา	201
อนัตตลักษณะสูตร พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่ปัญจวัคคีย์	202

ตอน 16

จงค้นหาพระนิพพานที่ธาตุ 4	203
ปุถุชนเป็นเช่นนี้	204
คนโง่ 4 คน	204
นี่แหละคน	207
ทำไมคนจึงเป็นเช่นนี้	207
จุดต่างระหว่างอวิชชากับวิชา	208
ไม่พ้นอวิชา ไม่พ้นวิภูสงสาร	209
โทษแห่งกามคุณ 12 ประการ	209
อวิชาและตัณหาเปรียบดังตัวหนอนที่ผูกใยพันตนเอง	211
สิ่งที่น่าเกรงขาม 10 ประการ	212

ตอน 17

พระพุทธเมตตา	214
คุณแห่งพระธรรม	215
คุณแห่งพระสงฆ์	215
คำอนุโมทนาท้ายเล่ม	216

ภาคผนวก

ประวัติหลวงพ่อดี วิจิตรธรรมโม	
ชาติภูมิ	217
การศึกษาและเหตุการณ์สำคัญในชีวิต	217
ความทุกข์เจียนตายในชีวิตเกิดขึ้น 5 ครั้ง	220
ประสบการณ์การปฏิบัติธรรมครั้งสำคัญ	221
พิสูจน์ธรรม	226
เผยแผ่ธรรมและสร้างสำนักปฏิบัติธรรม	228

ข้อมูลสำคัญของหนังสือ

ISBN	
ชื่อหนังสือ	"ทางเดินสู่พระนิพพาน"
จำนวนหน้า	249 หน้า
ผู้เขียน	หลวงพ่อดี วิจิตตธมฺโม
ผู้แปล	พระมหาญาจันต์ ฐมฺมธโร ป.ธ. ๙, สส.ม.
ออกแบบปก	ชบา ดวงแก้ว
จัดรูปเล่ม	
พิมพ์ครั้งที่ 1	มีนาคม พ.ศ. 2550
จำนวนที่พิมพ์	30,000 เล่ม
เว็บไซต์	www.portee.in.th
พิมพ์ที่	โรงพิมพ์สามลดา กรุงเทพฯ

หนังสือเล่มนี้มีใช้หนังสือเล่มที่ดีที่สุด
แต่มีหนังสือเล่มนี้เล่มเดียวก็เพียงพอแล้ว
สำหรับผู้ประสงค์จะเข้าถึงพระนิพพาน

วัตถุประสงค์การพิมพ์

พิมพ์เป็นธรรมทานด้วยแรงศรัทธาพุทธศาสนิกชน ขอสงวนลิขสิทธิ์
ในการพิมพ์จำหน่าย หากท่านใดเห็นว่าหนังสือเล่มนี้มีคุณค่า ประสงค์มีไว้ศึกษา
หรือประสงค์จะสร้างบุญกุศลอันยิ่งใหญ่ด้วยการจุดประกายธรรมให้เพื่อน
โปรดติดต่อตามที่อยู่ท้ายเล่ม

Dhammaintrend ร่วมเผยแพร่และแบ่งปันเป็นธรรมทาน

ทางเดินสู่พระนิพพาน

หลวงพ่อดี วิจิตตธมฺโม เขียน
พระมหาयाจินต์ ธมฺมธโร ป.ธ.๙ สส.ม. แปล

"ชาวพุทธคือบุคคลสัมมาทิฐิมีความเห็นถูกต้อง
สัมมาสังกัปปะมีความพิจารณาถูกต้อง"
เห็นอะไรก็ต่อเห็นความทุกข์
พิจารณาอะไร ก็คือพิจารณาโดยวางเหตุแห่งความทุกข์เสียได้

การปฏิบัติโดยใช้สัมมาทิฐิ
และสัมมาสังกัปปะนำหน้านั้นแหละเป็นพระพุทธศาสนาที่แท้
ปัญญาสัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะนี้
หากใช้เป็นตัวนำในปฏิบัติแล้วจะรวบผนวกเอาศีลและสมาธิมารวมเป็นหนึ่งเดียว
เป็นธรรมเอกที่สามารถรู้แจ้งเห็นจริงในพระธรรมคำสอนได้

ปถามพจน์

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต อະนัตตะวาทีโน โคตะโม สมะณัสสะ
นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต อະนัตตะวาทีโน โคตะโม สมะณัสสะ
นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต อະนัตตะวาทีโน โคตะโม สมะณัสสะ

ตัสสะ สมะณัสสะ พระสมณะผู้เป็นอรหันต์ผู้ประเสริฐ
กว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย **ภะคะวะโต อัสสะริยัสสะ** จะ
ผู้มีปัญญาล่วงลู่ถึงธรรมะที่มีพระคุณทั้งหกประการ **อะระหะโต** กิเลส
10 ประการ ซึ่งเป็นแม่ของกิเลสจำนวน 1500 ประการนั้น ทรงใช้
พระอรหันต์มรรคตัดขาดหมดสิ้นแล้ว **อะนัตตะวาทีโน** ทรงมี
จรรณะและวาทีว่าอนัตตา **โคตะโม สมะณัสสะ** พระสมณโคตม
พุทธเจ้า **นะโม** ข้าพเจ้าขออนอบน้อมบูชาพระคุณ

พระพุทธศาสนา คือ อะไร ?

คำว่า "พระพุทธศาสนา" เป็นคำที่มีความหมายลึกซึ้ง พระพุทธศาสนามีใช้พรหม เทวดา มนุษย์ ชาย หญิง พระภิกษุ สามเณร ทั้งมิใช่สมมติหรือบัญญัติ แต่พระพุทธศาสนา เป็นปรมาตม์ หมายความว่า พุทธะ-ผู้รู้ พุชณติ-แจ่มแจ้ง สันติ-สงบเย็น รวมความก็คือผู้รู้แจ่มแจ้ง แห่งตลอด สงบเย็น การทำบุญทำทาน การรักษาศีลหรือการปฏิบัติสมถภาวนายังไม่เรียกว่า "เป็นพระพุทธศาสนา" เพราะหากว่าการทำบุญ ทำทาน การรักษาศีล การปฏิบัติสมถะเป็นพระพุทธศาสนาแล้ว คนในโลกนี้ก็ล้วนทำบุญ ทำทานกันทุกคน อเมริกันชนบริจาคตานแต่ละครั้งเป็นพันเป็นหมื่น ดอลลาร์ ศีลก็มีกันอยู่ทุกคนอย่างน้อยก็สองถึงสามข้อ สมถะหรือสมาธิก็มีการปฏิบัติกันอยู่ทั่วไป ถ้าเช่นนั้นแล้วเขาเหล่านี้ก็ควรจะเรียกว่าเป็นพุทธศาสนิกชนด้วยเหมือนกัน

ศาสนาหลักในโลกนี้ ได้แก่ ศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู

ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ ศาสนาซิกข์ ศาสนายูดา (ศาสนายิว) และศาสนาพุทธ ศาสนาโลกโดยสังเขปมีเท่านี้ แต่แยกออกเป็นนิกายย่อยอีกมากมาย บรรดาศาสนาเหล่านี้ ศาสนาที่นាំมนุษย์ไปอยู่กับพระเจ้าบนสวรรค์หรือในอาณาจักรพระเจ้า มีศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม เป็นต้น ศาสนาที่นាំมนุษย์ไปเกิดในพรหมโลก คือศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู แต่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่นាំมนุษย์ไปสู่พระนิพพาน สาเหตุที่ทำให้ผู้คนไปเกิดในเทวดาและมนุษย์ ก็คือการบำเพ็ญทานและการรักษาศีล ดังบาลีที่ว่า **“ทานะ สีเลนะ กามะสุคะติง คัจฉะติ”** หมายความว่า การปฏิบัติโดยเอาทานและศีลนำหน้า จะไปเกิดในกามาวจรภูมิทั้ง 7 ภูมิ คือมนุษย์ 1 และเทวดา 6 ชั้น ส่วนการปฏิบัติโดยใช้สมาธินำหน้า จะไปเกิดในรูปพรหมกับอรุปรหมทั้ง 15 ชั้น ดังบาลีที่ว่า **“สมาธิยา ปะนะ รูปัง อะรูปัง คัจฉะติ”** ส่วนการปฏิบัติโดยใช้ปัญญาหน้า มีศีลและสมาธิตอยหนุนอยู่ข้างหลัง จะบรรลุถึงพระนิพพาน ดังบาลีที่ว่า **“ปัญญาเย นิพพานัง คัจฉะติ”**

อึ้ง หากเป็นชาวพุทธโดยแท้จริงแล้วต้องบรรลุถึงพระนิพพาน พระพุทธเจ้าก็ทรงเป็นผู้รู้แจ้งแทงตลอดพระนิพพาน ถ้าหากว่าเราเป็นชาวพุทธก็หมายความว่า “เราเป็นสาวกของผู้รู้แจ้งแทงตลอด” รู้อะไรก็คือรู้จักทุกข์ในโลกที่เรียกว่า “คุกตายเกิด” นี้ มีแต่ตายแล้วเกิดเกิดแล้วตาย แก่แล้วเจ็บ เจ็บแล้วตาย หรือเกิดแก่เจ็บตายหมุนเวียนอยู่ในวงจรทั้ง 4 นี้ อย่างนี้แหละเรียกว่า “เป็นทุกข์” เป็นสภาวะบัญญัติ ส่วนความเกิดขึ้นตั้งอยู่นี้เป็นสภาวะปรมาตถ์ สภาวะสัจจะ คือรู้อย่างชัดเจนว่า “สภาวะธรรมทั้งสองนี้เป็นทุกข์” แทงตลอดคืออะไร **คือ**

การแห่งตลอด (รู้ชัด) ว่า "ทุกข์นี้มาจากไหน" มาจากอดีตที่รู้ เมื่อรู้แล้วก็วางเหตุแห่งทุกข์ เหตุทุกข์ก็คือทิวเจตสิกฝ่ายอกุศล นั้นเอง ในเริ่มแรกทิวเจตสิกฝ่ายอกุศลนี้ มาทำหน้าที่เป็นกิเลส จากกิเลสทำหน้าที่เป็นต้นเหตุ จากต้นเหตุมาทำหน้าที่เป็น สมุทัย ซึ่งเป็นสาเหตุใหญ่ของความทุกข์นั่นเอง หากตัดอดีตตัดไป ก็ไม่มีอะไรเป็นอดีตกลายเป็นอนัตตาไป สิ่งเกิดขึ้นมาแทนที่ก็คือ ความสุข

ที่เรียกว่า "พระพุทธศาสนา" นั้น เรียกตามคำว่า "รู้แจ้งแห่ง ตลอดสงบเย็นนั่นเอง" รู้อะไรก็คือรู้ทุกข์ แห่งตลอดอะไรก็คือ แห่งตลอดในเรื่องการวางเหตุคืออดีตหรือตัวกู ใครผู้ใดก็ตามไม่ว่าจะเป็นมนุษย์เทวดาหรือพรหม หากรู้และแห่งตลอดโดยการวางเหตุ แห่งทุกข์หรืออดีตเสียได้ บุคคลผู้นั้นเรียกว่า "ชาวพุทธ" มีบาลีว่า โสตาปัตติมัคคคอาจารย์ ซึ่งกล่าวถึงเรื่องพระโสตาบัน คำว่า "โสตาบัน" มีความหมายว่า "เดินหน้าไม่ถอยหลัง" เดินไปข้างหน้า คือไป สวรรค์หรือพรหมโลก แล้วนิพพานในที่นั้น บางท่านไปนิพพาน ในรูปพรหมไม่รวมมอัสัญญพรหม บางท่านไปนิพพานในรูปพรหม จึงกล่าวได้ว่า "พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการ ไปเกิดในสวรรค์ พรหม และการบรรลุนิพพานในที่สุด"

การที่จะบรรลุถึงพระนิพพานนั้นเป็นเรื่องที่ไม่ยาก แต่ ความยากอยู่ที่การที่จะได้เป็นชาวพุทธต่างหาก ขอให้ทำความเข้าใจ ในเรื่องเหล่านี้ให้ดี คือ (1) เรื่องพระพุทธศาสนา (2) เรื่องพระอริยะ (3) พระอริยะ ใน 3 เรื่องนี้ การที่จะเป็นพระอริยะ เป็นเรื่องที่ไม่ยาก แต่เรื่องพระพุทธศาสนาและเรื่องพระอริยะเจ้าทั้งสองนี้แหละเป็นเรื่อง

ยาก เรื่องพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องปริยัติ คือการเรียน การฟัง การสอบถาม การท่องบ่น และความคิด ทั้ง 5 ประการนี้เรียกว่า "อนุโมทญาณ คือ การรู้ตามทฤษฎีแห่งรูปนาม หรือรู้ตามมรรควิธีแห่ง อริยสัจ 4 ในประเด็นที่เป็นปรมาตถสภาวะ" การเรียนรู้อย่างนี้เรียกว่า "ชาวพุทธชั้นรอง" แต่พระพุทธศาสนาที่แท้จริงนั้นเป็นเรื่องการ **ปฏิบัติ เพราะพระพุทธศาสนามีความหมายว่า "รู้แจ้ง แห่งตลอด สงบเย็น" นั่นเอง** คำว่า "สงบเย็น" ก็คือไม่มีความตายอีก เมื่อไม่มีตาย ก็ไม่มีเกิด เมื่อไม่มีเกิดก็ไม่มีแก่ จึงหลุดพ้นไปจากเหตุแห่งการเกิด แก่เจ็บตาย ที่ว่ารู้แจ้งแห่งตลอดสงบเย็นนั้นหมายถึงการรู้แจ้งแห่ง ตลอดว่า

1. การตายเกิด เรียกว่า "ทุกข์"
2. เหตุแห่งการตายเกิด เรียกว่า "สมุทัย"
3. การเห็นทุกข์หรือการตายเกิดนั้น อริยมรรคองค์ที่หนึ่ง เป็นผู้เห็น เรียกว่า "สัมมาทิฐิ" (เห็นถูกต้อง)
4. การวางเหตุแห่งทุกข์หรือเหตุแห่งการตายเกิดได้ นั่น อริยมรรคองค์ที่สองเป็นผู้พิจารณาวาง เรียกว่า "สัมมาสังกัปปะ" (พิจารณาถูกต้อง)
5. การที่เหตุแห่งทุกข์หรือการตายเกิดได้ดับสิ้นไปนั้น เรียกว่า "กิเลสโรธ" (ดับกิเลส)
6. การที่ชั้นทุกข์ได้ดับสิ้นไปนั้น เรียกว่า "ชั้นธโรธ" (ดับชั้น)

การที่จะเป็นชาวพุทธคือก้าวสู่ความเป็นพระอริยเจ้าในชั้น
พระโสดาบันเป็นต้นได้นั้น ต้องอาศัยคุณสมบัติ 8 ประการ คือ

1. ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ผู้ไม่มีอันตราย 5 ประเภท
  - (ก) กัมมันตราย (ทำผิดอนันตริยกรรม 5)
  - (ข) วิปากันตราย (ความเกิดมาเป็นคนพิการแต่กำเนิด)
  - (ค) อริยุปวาทันตราย (การว่าร้ายพระอริยเจ้า)
  - (ง) อนาติกมันตราย (ต้องอาบัติสังฆาทิเสส หรือปาราชิกของพระภิกษุ)
  - (จ) อธิฐานันตราย (การอธิษฐานเพื่อไปเกิดในยุคพระศรีอาริยมุตไตรัย เป็นต้น)
2. ได้พบพระพุทธศาสนา
3. ได้อยู่ใกล้พระอริยเจ้า
4. ได้ศึกษาข้อวัตรปฏิบัติ (ธรรมะ) จากพระอริยเจ้า
5. ได้มีนสิการถึงข้อวัตรปฏิบัติ (ธรรมะ) นั้น
6. ได้มีความศรัทธาเชื่อถือ
7. ได้ปฏิบัติตามมัชฌิมาปฏิปทาโดยใช้ปัญญาหาหน้
8. ปฏิบัติด้วยความพยายามที่ว่แม่เลือดเนื้อกระดูกและเส้นเอ็นจะแตกไปก็ตามที่ หากไม่บรรลุนิพพานจะไม่ยอมมถอย ไม่ทวนคืนสู่บ้าน ดังเช่นพระบรมศาสดาได้อธิษฐานว่ "หากไม่บรรลุนิพพานจะไม่กลับกรุงกบิลพัสดุ์ (หากไม่ตรัสรู้ธรรมแล้วจะไม่ละความเพียร)

ชาวพุทธทั่วไปที่เรียกว่า “ปกติสาวก” ผู้มีคุณสมบัติครบทั้ง 8 ประการนี้ ต้องเข้าถึงพระนิพพานได้อย่างแน่นอน คุณสมบัติทั้ง 8 ประการนี้เป็นองค์แห่งพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยเรื่องพระอริยเจ้า พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นมาในโลกนี้ ทรงมีพระกรุณาคุณเพื่อที่จะ **ปรับฐานะความดีของผู้คนให้สูงขึ้น คือทรงโปรดมนุษย์ให้เป็น เทวดา ทรงโปรดเทวดาให้เป็นพรหม** มิใช่เพื่อให้ทุกคนบรรลุถึงพระนิพพานแต่เพียงประการเดียวเท่านั้น ขอให้ทุกท่านเข้าใจอย่างนี้ว่า **“ชาวพุทธนั้นเป็นบุคคลสัมมาทิฐิมีความเห็นถูกต้อง สัมมาสังกัปปะมีความคิดพิจารณาถูกต้อง”** เห็นอะไร ก็คือเห็น ความทุกข์ คิดพิจารณาอะไร ก็คือคิดพิจารณาโดยวางเหตุแห่ง ความทุกข์เสียได้

พระพุทธศาสนาแท้จริง "เป็นปัญญา"

การปฏิบัติโดยใช้สัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะนำหน้านั้น แหะและเป็นศาสนาพุทธแท้ ปัญญาสัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะนี้ หากใช้เป็นตัวนำในการปฏิบัติแล้วก็จะรวบผนวกเอาศีลและสมาธิ มารวมเป็นหนึ่งเดียว เป็นธรรมเอกที่สามารถรู้แจ้งเห็นจริงใน พระธรรมคำสอนได้ ศีลกับสมาธินี้ หากอยู่ตามลำพังไม่จัดว่าเป็น ศาสนาพุทธ แต่หากมาอยู่รวมกับปัญญาทั้งสองนี้จึงเป็นศาสนาได้ ดังนั้น พระพุทธศาสนาที่แท้ก็คือปัญญา ศีลกับสมาธิจึงเป็นเพียง อาคันตุกะหรือองค์ประกอบเท่านั้น เพราะถึงแม้ว่าพระพุทธเจ้า ไม่อุบัติขึ้นมาในโลกนี้ ศีลกับสมาธิก็มีอยู่ก่อนแล้ว คือมีการถือศีล ปฏิบัติสมาธิกันอยู่ก่อนหน้าการอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้า แต่ปัญญานี้ ในกรณีที่พระพุทธเจ้าไม่อุบัติขึ้นก็ไม่มี พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นจึงมี ดังนั้น จึงสามารถกล่าวได้อย่างชัดเจนว่า ปัญญาสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะทั้ง 2 นี้เกิดขึ้นมาพร้อมกับพระพุทธเจ้า และเป็นเนื้อแท้ของพระพุทธศาสนา

บุคคลในพระพุทธศาสนา คือ ใคร ?

สะเจ ปะนะ สังขารา วะ อุปัชฌันติ เจวะ นิรุชฌันติ จะ,
คัณเหยยะ สาสะนะวะจะโร, สัมมาทิฏฐิ นามะ ภาเว ฯ

ปะนะ-อันความจริงนั้น สังขารา วะ-สังขารทั้งหลายนี้
อุปัชฌันติ-เกิดขึ้นอยู่ นิรุชฌันติ-ดับไปอยู่ สาสะนะวะจะโร-
ชาวพุทธปฏิบัติตามคำสอน คัณเหยยะ-ควรยึดถือเอาตรงที่สังขาร
เกิดขึ้นและดับไปนี้แหละ สัมมาทิฏฐิ นามะ-ธรรมะที่ชื่อว่าสัมมาทิฐิ
(เห็นถูกต้อง) หรือวิปัสสนาภาวนา ภาเว-จะปรากฏขึ้นมา

แท้ที่จริงแล้ว คำว่า "พระพุทธศาสนา" เป็นสัมมาทิฐิ
และสัมมาสังกัปปะนั่นเอง สัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะทั้ง 2 นี้
เรียกว่า "ปัญญาศาสนา" ปัญญาศาสนาและพุทธะ ทั้งสองคำนี้เป็นสิ่ง
เดียวกัน คำว่า "พระพุทธเจ้า" มีพระบาลีว่า "พุชณะตติ พุทโธ" แปลว่า
พุชณะติ-รู้แจ้ง อิติ-เพราะรู้แจ้งอย่างนี้ พุทโธ-จึงได้ชื่อว่า "พุทธะ"
หมายความว่า รู้แจ้งแทงตลอดดับกิเลสสิ้นแล้วสงบเย็นและรื่น
รมย์อยู่กับวิปัสสนาภาวนา ผู้มีปัญญาทั้ง 2 ประการดังกล่าวนี้
เรียกว่า "บุคคลในพระพุทธศาสนา" พระพุทธศาสนาเป็นปรมาตถ์
ไม่ใช่บัญญัติ ซึ่งเรียกตามปัญญาในการวางอัตโนมัติและรับอัตโนมัติ
นั่นเอง บุคคลผู้เห็นอนัตตาจึงเป็นพุทธศาสนิกชนรองอริยะ คือรอง
พระโสดาบัน บุคคลในพระพุทธศาสนามี 3 ประเภท คือผู้กำลังศึกษา
ปริยัติเรียกว่า "เป็นพุทธศาสนิกชนประเภทที่สาม" ผู้กำลังปฏิบัติ

เรียกว่า "เป็นพุทธศาสนิกชนประเภทที่สอง" ส่วนผู้รู้แจ้งแทงตลอด เป็นปฏิเวธแล้วเรียกว่า "พระอรียะ" เป็นพุทธศาสนิกชนประเภทที่หนึ่ง ซึ่งเป็นชาวพุทธแท้

ในบรรดาบุคคล 3 ประเภทนี้ บุคคลประเภทที่สามยังไม่สามารถปิดประตูอบายได้ เพราะมีอัตตาอยู่ บุคคลประเภทที่สอง กำลังทำกิจคือการตัดอัตตาอยู่ บุคคลประเภทที่หนึ่ง (พระอรียะ) ตัดอัตตาออกได้แล้ว คนประเภทที่สองและที่หนึ่งจึงเป็นคนปลอดอบายภูมิ บุคคลผู้เกิดมาพบพระพุทธศาสนาแล้วยกฐานะตนเป็นพุทธศาสนิกชน มีนัยอันได้อธิบายมาด้วยประการฉะนี้

ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ

ปริยัติศาสตร์ คือการศึกษา การฟัง การคิด การสอบถาม ซึ่งหมายถึงการนำเอาพระธรรมคำสอนที่พระพุทธองค์ตรัสไว้กลับมา ศึกษา ฟัง คิด และสอบถามอีก คำว่า "คิด" คือพิจารณาในสิ่งที่ได้ฟัง ได้สอบถามมาว่าเป็นความจริงหรือไม่ นี้เรียกว่า "ปริยัติ" ผู้ที่มีความรู้ด้านปริยัตินี้เรียกว่า "เป็นชาวพุทธชั้นรอง" การศึกษาคืออะไร คือ การเรียน การฟัง และการสอบถามเรื่อง "รูปธาตุนามธาตุอันเป็น ปรมาตถสัจจะ" เป็นต้น

ปฏิบัติศาสตร์ คือการหาและการเห็น คำทั้ง 2 นี้เป็นขั้นตอนของการปฏิบัติ หาอะไร หารูปธาตุนามธาตุที่เป็นปรมาตถสภาวะ และหาหนัตตา ผู้หาคือสัมมาสังกัปปะพิจารณาหา ธรรมใดเกิดขึ้นมาก็ไม่ยึดถือ ปล่อยวางลงไปด้วยความรู้ว่าเป็นหนัตตา มิใช่ตัวตน ผู้เห็นคือสัมมาทิจฺฐิ เห็นรูปธาตุนามธาตุที่เกิดดับ ๆ เป็นหนัตตา นี้เรียกว่า "ปฏิบัติ"

ปฏิเวธศาสตร์ คือการได้และการเป็น คำทั้ง 2 นี้มีความหมายดังนี้ คำว่า "ได้" คือได้มรรคญาณเกิดขึ้นมาตัดอัตตา คำว่า "เป็น" ก็คือเป็นผลญาณ เป็นปฏิเวธ

ฉะนั้น คำว่า "รู้ พุต ซึ่งเป็นส่วนของปริยัติ หา เห็น ซึ่งเป็นส่วนของปฏิบัติ ได้ เป็น ซึ่งเป็นส่วนของปฏิเวธ" นี้เป็น

ศาสนา คือการเข้าถึงคำสอนนั่นเอง การศึกษาเฉพาะปริยัติ
ยังไม่สามารถทำให้พ้นจากการตกไปสู่อบายได้ ส่วนการปฏิบัติ
กับปฏิเวธกล่าวคือ “**หา เห็น ได้ เป็น**” นี้ ทำให้หลุดพ้นจาก
การตกไปสู่อบายได้แล้ว ดังนั้น หากเข้าถึงคำสอนก็พ้นอบาย
แต่หากไม่เข้าถึงก็หลีกเลี่ยงไม่พ้น

ศีล สมาธิ วิปัสสนา ปฏิบัติตามแล้ว จะพาไปไหน ?

สี่เสนาะ วิติกะมะกิเลส เขเปนโต กามะสุคะติง คัจฉะติฯ
สะมาธิยา ปะริยุทธานะกิเลส เขเปนโต รูปัง อะรูปัง คัจฉะติ ฯ
ปัญญายะ อะนุสสะยะกิเลสเขปะเน คัจฉะยะ นิพพานะมุตตะมัง
ฯ

ถือศีล

สี่เสนาะ-ฆราวาสถือศีล 5 ศีล 8 หรือศีล 10 แล้วปฏิบัติ
อย่างเคร่งครัด พระสงฆ์ถือปฏิบัติศีลสิกขาบท 227 อย่างเคร่งครัด
วิติกะมะกิเลส เขเปนโต -เมื่อตัดวิติกมกิเลส อันเกิดทางกาย
และวจา รวม 7 ประการได้แล้ว กามะสุคะติง คัจฉะติ-ย่อมไปบังเกิด
เป็นเทวดา มนุษย์ หรือเข้าสู่สุคติโลกสวรรค์

หากฆราวาสปฏิบัติศีล 5 ศีล 8 หรือศีล 10 อย่างเคร่งครัด
หรือพระสงฆ์ถือศีล 227 อย่างเคร่งครัด ตัดวิติกมกิเลสซึ่งเกิดขึ้น
ทางกายและวจา คือกายทุจริตและวจีทุจริตได้ขาดแล้ว ความสงบสุข
ก็จะเกิดขึ้นทั้งในโลกนี้และโลกหน้า เป็นเหตุให้เกิดในเทวดาและมนุษย์

ปฏิบัติสมาธิ

สะมาธิยา-ใช้สติและสมาธิหรือสมถภาวนาเป็นข้อปฏิบัติ
ตามสมถะ 40 มีพุทธานุสสติ เป็นต้น

ปริยฐานะกิเลส เขปนโต-เมื่อตัดปริยฐานกิเลส การถือผิด คือการไหว้เจ้าห้าถือผี หรือที่เรียกว่า (1) **อภิขมา**-ความเพ่งอยาก ได้ของเขา (2) **พยาบาท**-ความมุ่งร้าย (3) **มิจฉาทฐิ**-ความเห็นผิดได้แล้ว

รูปัง อรูปัง คัจฉะติ-ยอมเข้าถึงพรหมโลกที่เป็นรูปพรหม และอรูปพรหม (เกิดเป็นพรหม)

การปฏิบัติสมณะ 40 เป็นวิธีการปฏิบัติโดยใช้สติกับสมาธิ นำหน้า การปฏิบัติสมณะหรือสมาธินี้สามารถตัดปริยฐานกิเลส คือ ใจบาป 3 ประการ ได้แก่ **อภิขมา**-ความเพ่งอยากได้ของเขา **พยาบาท**-ความมุ่งร้าย **มิจฉาทฐิ**-ความเห็นผิด โลกหน้าของผู้ปฏิบัติสมณะก็คือไปเกิดเป็นรูปพรหม หรืออรูปพรหม

เจริญวิปัสสนา

ปัญญาะ-การใช้ปัญญาอันเป็นวิปัสสนา กล่าวคือ สัมมาทสิดูเห็นรูปธาตุและนามธาตุ และใช้สัมมาสังกัปปะคิดพิจารณาว่า "เป็นอนัตตา มิใช่ตัวตน บังคับไม่ได้"

อะนุสสะยะกิเลสะเขปะเน-เมื่อกำจัดตัดอนุสัยกิเลส 10 ประการซึ่งติดตามไปทุกภพทุกชาติ ได้แก่โลภะ 3 โมหะ 4 โทสะ 2 วิจิกิจฉา 1 ได้ขาดแล้ว

คัจฉะยยะ นิพพานัง อุตตะมัง-ยอมดำเนินถึงพระนิพพาน อันยอดเยี่ยมกล่าวคือ **กิเลสโรธดับกิเลส ชันธโรธดับชันธ**

หากใช้สัมมาทิฐิได้เห็นรูปธาตุนามธาตุอยู่ และใช้สัมมาสังกัปปะคิดพิจารณาอยู่ว่า “เป็นอนัตตา มิใช่ตัวตน” อยู่อย่างต่อเนื่อง มรรคญาณก็จะเกิดขึ้นมาตัดกิเลส คืออัตตทิฐิและวิจิกิจฉา พร้อมด้วยสี่ลัทธิพตปราชิตลงแล้วก็เข้าสู่ความเป็นพระอรหันต์บุคคลประเภทที่หนึ่ง คือพระโสดาบัน ต่อจากนั้นก็เสวยกิเลสนิโรธนิพพานอันยอดเยี่ยม ส่วนชั้นธนิโรธนิพพานสำหรับพระโสดาบัน ก็คือออบายภูมิจึง 4 และมนุษย์ 1 ทั้ง 5 ภพภูมินี้ดับสงบลงไป คือไม่ต้องไปเกิดในภูมิทั้ง 5 ดังกล่าวอีกต่อไป

หากเข้าสู่ความเป็นพระสกทาคามี ก็ตัดกิเลสทั้ง 2 ได้เหมือนพระโสดาบัน คือ อัตตทิฐิและวิจิกิจฉา พร้อมด้วยสี่ลัทธิพตปราชิต และพร้อมกันนี้กิเลสอีก 8 ตัวที่เหลือก็อ่อนกำลังลง ไม่มีเรี่ยวแรงเหี่ยวเฉาลงไป

หากเข้าสู่ความเป็นพระอนาคามีก็ตัดกิเลสได้เพิ่มอีก 8 ตัว และอีก 2 ตัว ๆ ละครั้ง (ถีนะครั้งหนึ่ง มานะครั้งหนึ่ง) เป็นกิเลส-นิโรธนิพพาน ส่วนชั้นธนิโรธนิพพานของพระอนาคามี คือกามาวจรภูมิ 11 รูปาวจรภูมิ 11 และอรูปาวจรภูมิ 4 รวม 26 ภพภูมิ ก็ดับลงพร้อมกับการบรรลู่เป็นพระอนาคามี พระอนาคามีจึงไม่ไปเกิดในภพภูมิทั้ง 26 นี้ อีกต่อไป แต่ไปเกิดในพรหมโลกชั้นสุทธาวาสทั้ง 5

หากบรรลู่เป็นพระอรหันต์ก็ตัดกิเลสอีก 2 ครั้งที่เหลือ คือ ถีนะครั้งหนึ่งและมานะครั้งหนึ่ง เป็นกิเลสนิโรธนิพพาน สำหรับชั้นธของพระอรหันต์นั้น หากระยะเวลาแห่งการดับชั้นธมาถึงเข้าก็จะทิ้งชั้นธที่ต้องไปเกิดในออบาย มนุษย์ สวรรค์ และพรหมแล้ว เข้าสู่ชั้นธนิโรธนิพพาน

**การที่จะเข้าสู่มรรคผลหรือการบรรลุถึงนิพพานนั้น
ปัญญาสัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะ 2 ประการนี้มีความสำคัญ
มากเป็นอันดับหนึ่ง ดังได้พรรณนาด้วยประการฉะนี้**

ทางเดินของสัตว์โลก

บรรดาหนทางทั้งหลาย หนทางอันประกอบด้วยองค์ 8 ประเสริฐที่สุด ทั้งนี้เห็นได้จากทางเดินของสรรพสัตว์ทั้งหลายที่ย่ำเดินอยู่ในวัฏสงสารมี 5 เส้นทาง โดยเรียงตามลำดับต่ำสุดไปหาสูงสุด คือทางเดินไปสู่อบายภูมิสี่ของผู้ประกอบอกุศลกรรม ทางเดินไปสู่มนุษยและเทวดาของผู้ชวนชวยในทานและรักษาศีล ทางเดินไปสู่รูปพรหมของผู้ปฏิบัติสมถภาวนาคือเจริญสติและสมาธิ ทางเดินไปสู่รูปพรหมของผู้เจริญรูปฌาน และทางเดินไปสู่พระนิพพานของผู้เจริญวิปัสสนาภาวนาคือสัมมาทิวและสัมมาสังกัปปะ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. **เส้นทางไปอบายภูมิ 4** คือ บุคคลผู้ประกอบด้วย **มิจฉาทิว-เห็นผิด มิจฉาสังกัปปะ-พิจารณาผิด มิจฉาวายามะ-พยายามผิด มิจฉาสติ-ระลึกผิด** เรียกว่า "ทุกตือเหตุบุคคล" เพราะทำกรรมนี้เป็นเหตุ จึงไปเกิดในทุคติภูมิ คือ อบายภูมิ 4 ได้แก่นรก สัตว์เดรัจฉาน เปรต และอสุรกาย

2. **เส้นทางดีกว่าอบายภูมิ 4** คือ **เทวดาและมนุษย์** บุคคลผู้ประกอบด้วยองค์แห่งอริยมรรค 3 ประการ คือ **สัมมาวาจา-วาจาถูกต้อง สัมมากัมมันตะ-การงานถูกต้อง สัมมาอาชีวะ-อาชีพถูกต้อง** กล่าวคือ มีการให้ทานรักษาศีลได้ดี เพราะทำกรรมนี้เป็นเหตุ จึงไปเกิดในโลกกามสุคติภูมิ 7 ภพภูมิ ประกอบด้วยมนุษย์ 1 และสวรรค์ 6 ชั้น ทางเดินนี้เป็นหนทางแห่งสุดตือเหตุบุคคล ทิวเหตุ-บุคคล และดีเหตุบุคคล

3. **เส้นทางดีกว่าเทวดาและมนุษย์ คือ รูปพรหม** ได้แก่ บุคคลผู้ประกอบด้วยองค์แห่งอริยมรรค 3 ประการ คือ **สัมมา-วายามะ-พยายามถูกต้อง สัมมาสติ-ระลึกรู้ถูกต้อง และสัมมา-สมาธิ-ตั้งใจถูกต้อง** กล่าวคือปฏิบัติสมณะหรือสมาธิได้ดี เพราะทำกรรมนี้เป็นเหตุจนได้ปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน จึงไปเกิดในรูปพรหม 11 ภูมิ

4. **เส้นทางเดินที่ดีกว่ารูปพรหม คือ อรูปพรหม 4** ได้แก่บุคคลผู้เจริญสมณะ โดยใช้สิ่งที่ไม่มีรูปร่างเป็นอารมณ์ เช่น ใช้อากาศอันไม่มีที่สิ้นสุดเป็นอารมณ์ เป็นต้น จนได้อรูปฌานแล้วไปบังเกิดในอรูปพรหม (โลกมีทั้งหมด 26 ภูมิ ส่วนสุทธาวาสทั้ง 5 ชั้นไม่รวมอยู่ในโลก)

5. **เส้นทางดีกว่าอรูปพรหม คือ พระนิพพาน** ซึ่งเป็นเส้นทางดับสาเหตุแห่งทุกข์ กล่าวคือ บุคคลผู้ประกอบด้วยมรรคมืดองค์ 8 อย่างครบถ้วน โดยมีปัญญาหน้าหน้า คือ **สัมมาทิฐิ-ความเห็นถูกต้อง สัมมาสังกัปปะ-พิจารณาถูกต้อง สัมมาวาจา-วาจาถูกต้อง สัมมากัมมันตะ-การงานถูกต้อง สัมมาอาชีวะ-อาชีพถูกต้อง สัมมาวายามะ-พยายามถูกต้อง สัมมาสติ-ระลึกรู้ถูกต้อง และสัมมาสมาธิ-ตั้งใจถูกต้อง มรรคมืดองค์ 8 นี้รวมเป็นทางสายเดียว เรียกว่า "สังจານุโลมญาณ" โอปนยิโกและสังจານุโลมญาณรวมกันเป็นหนึ่งเดียวเรียกว่า "รับธรรมส่งให้มรรคตัดกิเลสให้ขาดลงไป" ดังนั้น หนทางอันประกอบด้วยองค์ 8 นี้เป็นหนทางประเสริฐที่สุด ทั้งนี้ ก็เนื่องจากว่าหากบุคคลสามารถปฏิบัติธรรมจนบรรลุเป็นพระอริยบุคคลขั้นที่หนึ่ง คือพระโสดาบัน จะมีการเกิดตายอีกไม่เกิน 7 ชาติ พระสกทาคามีจะมีการตายเกิดอีก**

ไม่เกิน 3 ชาติ พระอนาคามีจะมีการตายอีกเพียงชาติเดียว พระอรหันต์จะไม่มี การตายอีก นิพพานเพียงประการเดียว นี้แหละที่ เรียกว่า "อะริโย อัญฺจิกโก มัคโค เสฏฺฐิ-มรรคมืองค์ 8 เป็นหน ทางประเสริฐที่สุด"

ทางเดินของสัตว์โลกดังกล่าวนี้เป็นแนวทางที่บ่งบอกชัดเจนว่า แต่ละหนทางมีจุดเริ่มต้นและจุดหมายที่แตกต่างกัน ดังนั้น ผู้ใด เดินอยู่บนเส้นทางใด (ประกอบกรรมใด) ก็จะได้รับผลแห่งกรรมนั้น กล่าวคือ ประกอบอกุศลกรรมก็จะเดินทางสู่อบาย 4 ประกอบ กามาวจรกุศลก็จะเดินทางสู่เทวดาและมนุษย์ ประกอบรูปกุศล ก็จะเดินทางสู่รูปพรหม ประกอบอรูปกุศลก็จะเดินทางสู่อรูปพรหม ประกอบโลกุตตรกุศลก็จะเดินทางสู่พระนิพพาน

สมณะ กับ วิปัสสนา

คำว่า "สมณะก็คือสมณ" คำว่า "ภวณาก็คือสติ" สติกับสมณ
ผนวกรวมกัน จึงเรียกว่าสมณภวณา นี่แหละคือวิธีการปฏิบัติเพื่อให้ได้ฌาน

ส่วนคำว่า "วิปัสสนา" คือการใช้อารมณ์อันตาเนื่อของมนุษย์ เทวดา
และพรหมมองไม่เห็นนั่นแหละ มองเห็นเข้าไป นี่คือน้ำที่ของสัมมาทิฐิ
เป็นตัววิปัสสนา เมื่อสัมมาทิฐิเห็นแล้วสัมมาสังกัปปะพิจารณาต่อว่า
"สิ่งนี้มีใช้ตัวตน" นี่เป็นตัวภวณา เมื่อรวมกันจึงเรียกว่า "วิปัสสนาภวณา"

กรรมฐานอยู่ที่ไหน?
เหตุใด จึงเรียกว่า "กรรมฐาน"

คำว่า "กรรมฐาน" คือที่ตั้งแห่งการทำงานของจิต กรรมฐานนี้มี 2 อย่าง ประกอบด้วยสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน สมถะเป็นบัญญัติ วิปัสสนาเป็นปรมาตถ์ บัญญัติอยู่ที่ไหน สมถกรรมฐานก็อยู่ที่นั่น ปรมาตถ์อยู่ที่ไหน วิปัสสนากรรมฐานก็อยู่ที่นั่น คำว่า "สมถะ" เป็นมรดกของใคร ก็ตอบได้ว่าเป็นมรดกของพวกอภัสสรพรหม ซึ่งติดมากับอภัสสรพรหมตั้งแต่เริ่มมาถือปฏิสนธิเป็นโอปปาติกะในโลกยุคแรกนั้นแล้ว สมถะทั้ง 36 ประเภทมีมาตั้งแต่นั้น แต่พระพุทธเจ้าทรงเพิ่มเติมอีก 4 ประการ คือ พุทธธานุสสติ อัมมานุสสติ สังฆานุสสติ และอุปสมานุสสติ จึงเป็นสมถกรรมฐาน 40 ประการ หากมีคำถามว่า "วิปัสสนากรรมฐานเป็นมรดกของใคร" ก็ตอบได้ว่า "เป็นมรดกของพระพุทธเจ้า" เพราะพระองค์

ทรงค้นพบด้วยพระองค์เอง วิปัสสนากรรมฐานเกิดเฉพาะในยุคที่พระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นมาในโลกนี้เท่านั้น หากพระพุทธเจ้าไม่ทรงอุบัติขึ้นมาในโลก คำว่า "วิปัสสนากรรมฐาน" ก็ไม่มี สมถกรรมฐาน 40 วัฏโดยสังเขปมี 3 ประการ

1. บริกรรมภาวนา หรือบริกรรมนิมิต
2. อุกคหภาวนา หรืออุคคหนิมิต
3. อัปนาภาวนา หรือปฏิกาคนิมิต

สมถกรรมฐาน 40 โดยสังเขปมีเพียงเท่านี้ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บริกรรมสมาธิ อุกคหสมาธิ และอัปนาสมาธิ **จิตที่ตั้งมั่นอยู่กับการบริกรรมต่าง ๆ** เช่น การกำหนดลมหายใจเข้า-ออก หรือการบริกรรมในลักษณะอื่น เรียกว่า "**บริกรรมสมาธิ**" **จิตที่ตั้งมั่นอยู่แล้วเห็นนิมิตต่าง ๆ** เช่น สีแดง สีเขียว สีเหลือง ห้วย หนอง คลอง บึง วัด พระธาตุ เจดีย์ ผู้หญิง ผู้ชาย เทวดา เป็นต้น นิมิตเหล่านี้มาปรากฏอยู่ไม่นานนักก็หายไป ไม่ถึงกับแน่วแน่นคง เรียกว่า "**อุคคหสมาธิหรืออุคคหนิมิต**" **จิตที่ตั้งมั่นเห็นนิมิตต่าง ๆ** เช่น เห็นพระพุทธเจ้า เป็นต้น ต้องการเห็นเมื่อไรก็สามารถเห็นได้โดยตลอด ตั้งมั่นอยู่ยาวนานไม่เคลื่อนคล้อยไปไหน เรียกว่า "**อัปนาสมาธิ**" หรืออัปนานิมิต การที่จิตตั้งมั่นอยู่กับการบริกรรมทาง วาจาหรือทางจิต นิมิตเกิดขึ้นมาแล้วก็หายไปไม่มั่นคง หรือนิมิตเกิดขึ้นมาแล้วตั้งอยู่มั่นคง วิธีการทำจิตให้สงบทั้ง 3 ประการนี้เรียกว่า "เป็นสมถภาวนา" จุดหมายก็คือการได้ฌาน หากเสียชีวิตไปก็จะไปเกิดในหมู่พรหม นี้แหละที่เรียกว่า "**เอาบัญญัติ หาบัญญัติ เห็นบัญญัติ ได้บัญญัติ เป็นบัญญัติ**" เป็นโลกียะ หรือคุกตายเกิดของ

หมู่สัตว์ กล่าวคือยังต้องวนเวียนอยู่ในวัฏสงสารต่อไป

คำว่า "กรรมฐาน" ในภาษาบาลีมีวิเคราะห์ว่า **กัมมัง** **กะโรติ** **ฐานะตติ** **กัมมัฏฐานัง** แปลว่า **กัมมัง**-สิ่งที่จะได้มาน ได้มรรคผล **กะโรติ**-กระทำอยู่ **ฐานติ**-ตั้งมั่นอยู่ **อติ**-เพราะเหตุที่ได้มาน ได้มรรคผลนั้น **กัมมัฏฐานัง**-จึงได้ชื่อว่า "กรรมฐาน" การปฏิบัติจนได้มานเรียกว่า "สมถกรรมฐาน" สมถกรรมฐานนี้มีทั้งหมด 40 ประการดังกล่าวมาแล้ว คำว่า "สมถะ" นี้ มีวิเคราะห์ว่า **นิวะระณัง** **สะเมตติ** **สะมะโถ** แปลว่า **นิวะระณัง**-นิรณธรรมอันประกอบด้วย กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทระ อุทัจจกุกกุจจะ วิจิกิจฉา และอวิชชา **สะเมติ**-ทำให้สงบอยู่ ทำให้หลับใหลอยู่ **อติ**-เพราะทำนิรณธรรมทั้ง 6 นี้ให้สงบอยู่อย่างนี้ **สมโถ** จึงชื่อว่า "สมถะ" กล่าวคือ สิ่งที่ทำให้นิรณธรรมทั้ง 6 สงบใหลอยู่ เหมือนดังเด็กที่นอนหลับอยู่ในเปล ชื่อว่า "สมถะ" นิรณธรรมเหล่านี้เพียงแค่สงบอยู่เท่านั้น ยังไม่ถึงกับดับมอดไปหรือตายไปจากจิต ตัวอย่างเช่น อาหารดาบส และอุกดาบสบำเพ็ญสมถะจนได้มานแล้วตายไปเกิดในพรหมโลก เสวยความสงบของกิเลสเหมือนกับหลับอยู่ 500 กัลป์ ส่วนกาลเทวิลดาบสไปเสวยความสงบของกิเลสเหมือนกับหลับอยู่ในพรหมโลก 84,000 กัลป์ หากล่วงเลยอายุนั้นแล้วก็ต้องกลับมาเวียนเกิดเวียนตายเป็นเทวดาและมนุษย์อยู่อีก

สิ่งที่กล่าวมานี้เรียกว่า "**ใช้บัญญัติ** **หาบัญญัติ**" นั่นเอง บัญญัติคือสติ หาบัญญัติคือการกำหนดลมหายใจเข้า-ออก หรือใช้พุทธานุสสติ ธัมมานุสสติ สังขานุสสติ เป็นต้น หรือใช้อารมณฺ์ใด

อารมณ์หนึ่งในบรรดาอารมณ์สมณะทั้ง 40 ประการ การใช้สติบัญญัติหาบัญญัตินี้เป็นากำหนดให้รู้ทันแล้วจะเกิดนิมิตต่าง ๆ ขึ้นมาให้เห็น เช่น โสภาส แสงสว่าง สีแดง สีเหลือง เห็นห้วย คลอง หนอง บึง เห็นภูเขา ป่าไม้ เห็นพระพุทธรูป เห็นพระภิกษุสามเณร แม่ชี หรือเห็นเทวดามนุษย์ เป็นต้น นิมิตเหล่านี้ปรากฏขึ้นมาให้เห็นแล้วก็หายไป เป็นอุคคหนิมิต หากนิมิตเกิดขึ้นแล้วตั้งมั่นอยู่เป็นปฏิภาคนิมิตเรียกว่า เห็นบัญญัติ ได้บัญญัติคือได้อัปนาสมาธิ (ฌาน) เป็นบัญญัติก็คือเมื่อตายไปก็จะไปเกิดเป็นรูปพรหม ดังเช่นอาหารดาบสและอุทกดาบส หรือเกิดเป็นอรูปพรหม ดังเช่นกาลเทวิลดาบส การปฏิบัติดังเช่นที่กล่าวมานี้เรียกว่า "การปฏิบัติแบบสมถภาวนา" คำว่า "สมณะ" ก็คือสมาธิ คำว่า "ภาวนา" ก็คือสตินั่นเอง สติกับสมาธิผนวกรวมกันจึงเป็นสมถภาวนา นี้แหละคือวิธีการปฏิบัติเพื่อให้ได้ฌาน

กรรมฐานกล่าวคือที่ตั้งแห่งการทำงานเพื่อให้ได้มาซึ่งมรรคผลเรียกว่าวิปัสสนากรรมฐาน คำว่า "วิปัสสนา" นี้ มีวิเคราะห์ว่า วิเสสณะ ปัสสะตีติ วิปัสสะนา แปลว่า วิเสสณะ-ใช้อารมณ์อันตาเหนือของมนุษย์เทวดาและพรหมมองไม่เห็นนั้นแหละ ปัสสะตี-เห็นอยู่ดูอยู่ อิติ-เพราะใช้ตามนุษย์ตาเทวดาตาพรหมดูไม่เห็นแต่ใช้ตาสัมมาทิวิมองเข้าไปเห็นนั่นเองจึงเรียกว่า "วิปัสสนา" คำว่า "วิปัสสนา" นี้ว่าโดยพิสดารมีอนัตตา 5 ประการ อนิจจัง 15 ประการ ทุกขัง 20 ประการ รวมเป็น 40 เรียกว่า "วิปัสสนา" เมื่อว่าโดยสังเขปมี 3 ประการ คือ

1. อนัตตานุปัสสนา-ดูให้เห็นความเป็นอนัตตา (เห็นอนัตตา)

2. อนิจจานุปัสสนา-ดูให้เห็นความเป็นอนิจจัง (เห็นอนิจจัง)
3. ทุกขานุปัสสนา-ดูให้เห็นความเป็นทุกข์ (เห็นทุกข์)

หน้าที่ของสัมมาทิฐิคือเป็นผู้เฝ้าดู สัมมาทิฐิเป็นผู้เฝ้าดู ให้เห็น (จิต เจตสิก รูป) ว่า "มิใช่ตัวตน (มิใช่กู)" ให้เห็นว่า "ไม่มั่นคง (ไม่เที่ยง)" ให้เห็นว่า "เป็นทุกข์" นี้แหละเรียกว่า "วิปัสสนา" ตาที่เห็นสภาวะธาตุดิน คือ หนัก แข็ง หยาบ กระด้าง เบา อ่อน นิ่ม สภาวะธาตุน้ำ คือ ชุ่มชื้น เอิบอาบ แดกแยก เกาะกุม สภาวะธาตุไฟ คือ เย็น ร้อน อุ่น หนาว สภาวะธาตุลม คือ เจ็บ ปวด ตื่น ตอด เหน็บ ซ้ำน โยก คลอน ไหว นิ่ง เรียกว่า "ตาสัมมาทิฐิ" สภาวะธรรมเหล่านี้ ตาเนื่อมนุษย์ตาเวทดาหรือตาพรหม มองไม่เห็น มีแต่ตาสัมมาทิฐิเท่านั้นสามารถมองเห็นได้จึงเรียกว่า "วิปัสสนา" เมื่อสัมมาทิฐิเห็นแล้ว สัมมาสังกัปปะพิจารณาต่อไปว่า "สภาวะเหล่านี้เป็นอนัตตา (มิใช่ตัวตน) บังคับบัญชาไม่ได้" การที่ สัมมาสังกัปปะพิจารณาอยู่อย่างนี้เรียกว่า "ภาวนา" สัมมาทิฐิเป็นตัว วิปัสสนา สัมมาสังกัปปะเป็นตัวภาวนา เมื่อรวมกันเข้าจึงเรียกว่า "วิปัสสนาภาวนา" ความจริงแล้ว วิปัสสนาก็คืออนัตตาประการ เดียวเท่านั้นเอง สมถภาวนาเรียกว่า "โลกียบัญญัติคือยังวน เวียนอยู่ในคุกตายเกิด (วัฏสงสาร)" ส่วนวิปัสสนาภาวนาเป็น โลกุตตรสังขจะ หลุดพ้นจากการตายเกิด พระพุทธเจ้าหรือพระอรหันต์ ไม่มีตาย มีแต่สละชั้นแล้วก็นิพพาน หากเป็นพระอรหันต์ในเทวดา หรือในพรหมก็สละชั้นเทวดาหรือชั้นพรหมแล้วก็นิพพาน เรียกว่า "ย้ายจิตอรหัตตผลเข้าสู่निพพาน" ไม่มีตายเกิดอีก

ใจทั้งหมดมี 89 ดวง ในบรรดาใจเหล่านี้ จำแนกออกตามความถี่แห่งการตายเกิดได้ดังนี้ คือใจตาย 7 ครั้ง (ตายอีกเจ็ดชาติ) เป็นใจของพระโสดาบัน ใจตาย 3 ครั้ง (ตายอีกสามชาติ) เป็นใจของพระสกทาคามี ใจตายครั้งเดียว (ตายอีกเพียงชาติเดียว) เป็นใจของพระอนาคามี ใจไม่ตายเลย คือใจของพระอรหันต์ ใจตายมากที่สุดคือใจเหตุกุศลวิบาก ใจตายมากปานกลาง คือใจเหตุกุศลวิบาก 1 และใจมหาวิบาก 8 ใจตายน้อยอันดับสอง คือใจรูปวิบาก 5 ใจตายน้อยอันดับที่หนึ่ง คือใจอรุณ 4 รวมใจตายทั้งหมด 18 ใจตายก็เป็นใจเหล่านี้ ใจที่ไปปฏิสนธิก็เป็นใจเหล่านี้เหมือนกัน

การที่จะได้ใจไม่ตาย คือเป็นพระอรหันต์นั้น ต้องพบศาสนาของพระพุทธเจ้าจึงจะหาได้ หากไม่พบพระพุทธศาสนาก็หาไม่ได้ ผู้ที่เกิดมาไม่พบพระพุทธศาสนา แต่ปฏิบัติตนจนเป็นพระพุทธรเจ้ามี 4 ประเภทเท่านั้น คือ พระวิริยาธิกพุทธเจ้า พระสัทธาธิกพุทธเจ้า พระปัญญาธิกพุทธเจ้า และพระปัจเจกพุทธเจ้า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้ง 3 องค์นั้น ทรงแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ ส่วนพระปัจเจกพุทธเจ้าไม่แสดงธรรมไม่อบรมสั่งสอนใคร

ขอกล่าวย้ำถึงวิปัสสนาอีกครั้งหนึ่ง วิปัสสนาโดยตรงก็คือการเห็นอนัตตา วิปัสสนาโดยกว้างก็คือการเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา วิปัสสนานี้เป็นสมบัติของพระพุทธเจ้า หากพระพุทธเจ้าทั้ง 3 พระองค์พระองค์ใดพระองค์หนึ่งไม่เสด็จอุบัติขึ้นมาในโลก วิปัสสนาก็ไม่มี ส่วนสมณะเป็นสมบัติของพรหม หรือพราหมณ์ ฮินดู เรียกว่า “เป็นสมบัติประจำโลก ประจำยุคตายเกิด” ถึงแม้ว่าพระพุทธเจ้าจะเสด็จอุบัติหรือไม่ก็ตาม สมณะก็มีอยู่ก่อนแล้ว

ส่วนอนัตตาเป็นสมบัติของพระพุทธเจ้าทั้ง 3 พระองค์

การที่พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาปัจจุสมุปบาท ก็หมายความว่า "พระองค์พิจารณาอนัตตานั้นเอง" เพราะปัจจุสมุปบาทกับอนัตตาเป็นธรรมอันเดียวกัน การที่พระองค์ทรงพิจารณาจนปัจจุสมุปบาทขาดไปไม่สามารถหมุนเวียนอีกต่อไปนั้น เป็นตรงที่เวทนานั้นเอง ส่วนอตตาก็คือตัณหาหรืออตตทิลุ่ หากว่าอตตากลายเป็นอนัตตาแล้ว ปัจจุสมุปบาทก็ขาดตกไปไม่หมุนเวียนอีกเมื่อเป็นเช่นนั้น วิภวสังสารหรือสังสารวัฏก็หยุดหมุนทันที สมบัติหรือเครื่องพิจารณาของพระปัจเจกพุทธเจ้าก็คืออนิจจังกับทุกขัง ซึ่งบางองค์เห็นดอกบัวเหี่ยวแห้งไปหรือเห็นใบไม้ร่วงหล่นจากต้นแล้วพิจารณาเห็นเป็นอนิจจัง ทุกขัง ก็สำเร็จเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า ส่วนพระพุทธเจ้าทั้ง 3 พระองค์จะพิจารณาเห็นความเป็นอนัตตา พระพุทธเจ้าจึงทรงเป็นอนัตตวาตะ

คำว่า "วิปัสสนาภาวนา" ก็คือ สัมมาทิลูทำงานร่วมกับ สัมมาสังกัปะนั้นเอง เพราะว่าการเห็นก็คือสัมมาทิลู เป็นวิปัสสนา การคิดพิจารณาก็คือสัมมาสังกัปะ เป็นสัมมสนญาณ การใคร่ครวญพิจารณา หรือสัมมาวิตกการคิดถูกต้อง รวมกันจึงเรียกว่า "วิปัสสนาภาวนา"

ใคร คือผู้แสดงธรรมบอกกรรมฐาน

**อะภิธัมมิกะภิกขุเยวะ กิระ ธัมมะกะถิกา นามะ
กัมมัฏฐานาจะรียา นามะ อะวะเสสา นะ ธัมมะกะถิกา ฯ**

กิระ-ทราบที่ท่านผู้ซึ่งรู้ธรรมและบอกธรรมได้แท้จริง
อะภิธัมมิกะภิกขุเยวะ-คือพระสงฆ์หรือฆราวาสผู้รู้ภิกขุธรรม ผู้ได้
ศึกษาพระอภิธรรมทั้ง 7 คัมภีร์ ผู้สามารถล่วงรู้ถึงรูปธาตุและนามธาตุ
กล่าวคือ จิต เจตสิก และรูปนั้นเท่านั้น **ธัมมะกะถิกา นามะ**-จึงได้ชื่อ
ว่า "เป็นผู้กล่าวธรรม" หรือแสดงธรรม **กัมมัฏฐานาจะรียา นามะ**-
เป็นอาจารย์ผู้กล่าวสอนกรรมฐาน **อะวะเสสา**-นอกจากผู้ที่ได้ศึกษา
เรียนรู้พระอภิธรรมแล้ว **นะ ธัมมะกะถิกา**-ไม่จัดว่าเป็นผู้กล่าวธรรม
สั่งสอนธรรม

บุคคลผู้เป็นพระหรือฆราวาสที่เรียนรู้พระอภิธรรม
รู้รูปธาตุ นามธาตุ กล่าวคือจิต เจตสิก และรูปนั้นแหละ ท่านเรียก
ว่า "เป็นพระธรรมกถึก" ผู้สามารถในการกล่าวสอนธรรม เป็น
อาจารย์ผู้สอนกรรมฐาน ส่วนบุคคลนอกนั้นไม่ถือว่าเป็น
พระธรรมกถึก (ผู้กล่าวสอนธรรม) มิใช่เป็นผู้บอกกรรมฐาน
หรือสอนกรรมฐาน คำว่า "ธรรม" หมายถึง สิ่งประกอบอยู่
มีอยู่ในตัวสรรพสัตว์ ซึ่งประกอบด้วยจิต 89 ดวง เจตสิก 52 ดวง
รูป 28 นิพพาน 2 บุคคลผู้ไม่รู้ภิกขุธรรม 9 ปริเฉท และไม่รู้ไม่เข้าใจใน
รูปธาตุนามธาตุ หรือรู้ปฏิบัติจนสมบูรณ์เพียงอย่างเดียว กลับสอน

กรรมฐานให้คนอื่น ๆ นั้น ไม่จัดว่าเป็นผู้กล่าวธรรม แต่เรียกว่า
บุคคลผู้พูดพร่ำไป รู้ไม่จริง

บุคคลผู้ไม่เห็นการเกิดดับ

พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมแก่นางปฐาจาราว่า “ปุถุชนตา
บอด ไม่เห็นธรรมเกิดดับ แม้อายุยืนร้อยปี ก็เสียชาติเปล่าประโยชน์
ส่วนผู้เห็นธรรมเกิดดับ แม้อายุวันเดียว ประเสริฐกว่าตั้งร้อยเท่า”
พระบาลีว่า

โย จะ วัสสะสะตัง สีเว   อะปัสสัง อุทะยัพพะยัง

เอกาหัง ชีวิตัง เสยโย   ปัสสะตัง อุทะยัพพะยัง ฯ

ผู้เห็นการเกิดดับอยู่เพียงวันเดียว ประเสริฐกว่าผู้ไม่เห็นการเกิด
ดับที่มีชีวิตอยู่ร้อยปี

สติปัฏฐาน 4

สติปัฏฐานมี 2 ประเภท มาในพระสูตรอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นส่วน
ของโลกิยะเรียกว่าโฆหารสติปัฏฐาน หรือบัญญัติสติปัฏฐาน การปฏิบัติ
ที่เป็นบัญญัติ ผลที่ได้ก็เป็นบัญญัติ คือ เป็นรูปบัญญัติ และอรูปบัญญัติ
เช่น กาย เกสา คือการกำหนดตามจุดต่าง ๆ ในกายมีผมเป็นต้น ใน
ขณะที่องค์แห่งมรรคทั้งสองคือสัมมาทสิฐและสัมมาสังกัปปะยังไม่
ทำงานเรียกว่า “บัญญัติ”

ส่วนสติปัฏฐานที่มาในโพธิปักขิยธรรม 37 ประการเรียกว่า
สติปัฏฐานปรมัตถ์ หากเหตุเป็นปรมัตถ์ ผลก็เป็นปรมัตถ์ ผลของ
ปรมัตถ์ก็คือพระนิพพาน โพธิปักขิยธรรมนี้เป็นปีกธรรม
พระอริยเจ้าบินเข้าพระนิพพาน เรียกว่าอนุโลมญาณมี 37 ประการ

1. สติปัฏฐาน 4	2. สัมมัปปธาน 4
3. อธิธิบาท 4	4. อินทริย์ 5
5. พละ 5	6. โพชฌงค์ 7
7. มรรคมีองค์ 8	

โพธิปักขิยธรรมทั้ง 37 นี้เป็นอภิธรรมปรมัตถ์ในที่นี้จะกล่าว
เฉพาะสติปัฏฐาน 4 เท่านั้น ในบรรดาธรรมทั้ง 37 ประการนี้
หากปฏิบัติตามสติปัฏฐาน 4 ได้อย่างครบถ้วนก็หมายความว่า
ปฏิบัติธรรมได้ทั้งหมดแล้ว เพราะสติปัฏฐาน 4 อย่างนี้จะทำหน้าที่
ในการร้อยธรรมที่หลือมารวมกันเป็นดวงเดียว เป็นธรรมอัน
เดียว (เอโก ธัมโม) ธรรมที่รวมตัวกันเป็นธรรมเดียวนี้แหละเรียกว่า

“อนุโลมญาณ” สติปัฏฐาน 4 ประการ คือ

1. กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน กาย (รูป) คือส่วนประกอบของธาตุ 4 กล่าวคือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม รวมรูป 28 อย่าง เรียกว่า “กาย” **วิธีการปฏิบัติก็คืออย่าลืมพิจารณา พิจารณาอะไร? พิจารณาสภาวะแห่งธาตุดินน้ำไฟลมที่เป็นอนัตตา สติในที่นี้ หมายถึงไม่ลืมพิจารณาสภาวะธรรมทุกอย่างที่เกิดขึ้นมาว่าเป็นอนัตตา ไม่ใช่ของเรา บังคับบัญชาไม่ได้ ไม่อยากให้เกิดก็เกิดอยู่ ไม่อยากให้ดับก็ดับอยู่ เป็นอยู่อย่างนั้น ให้เห็นความทุกข์ว่าเป็นอนัตตา ดิน น้ำ ไฟ ลมที่เกิดขึ้นอยู่นี้เป็นทุกข์ อันความทุกข์นี้ไม่อยากให้มันทุกข์ ก็ทุกข์อยู่ ออหิแห่งอนัตตา ไม่ใช่ของเรา บังคับไม่ได้**

2. เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน ได้แก่ เวทนาเจตสิกที่รับอารมณ์แห่งรูปที่เกิดขึ้นมาในอาการต่าง ๆ เช่น เจ็บ ปวด เต็น ตอด เหน็บ ชาน โยก คลอน ไหว นิ่ง เป็นต้น แยกศัพท์ให้เห็นได้ดังนี้ **อนุ-ตาม ปัสสนา-ดู สติ-ไม่ลืม ปฏฐาน-ที่อารมณ์เกิดขึ้นมา** หมายความว่าใจรับหรือใจเวทนาที่เกิดขึ้นมานี้ โยคีผู้ปฏิบัติธรรมอย่าลืมดูให้เห็นสภาวะที่มันเป็นอนัตตา และไม่ลืมพิจารณาว่า “เป็นอนัตตา”

3. จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน โดยแยกศัพท์ออกได้ดังนี้ **จิตตะ-ใจ อนุ-ตาม ปัสสนา-ดู สติ-ไม่ลืม ปฏฐาน-ที่ใจปรุงแต่ง** เกิดขึ้นแล้วดับไป เมื่อรวมกันแล้วได้ความว่า ไม่ลืมตามดูตามพิจารณาใจปรมัตถ์ที่ปรุงแต่งเกิดดับ หรือไม่ลืมดูและไม่ลืมพิจารณาที่ใจรู้ คำว่า “ปรมัตถ์” กับคำว่า “อนัตตา” เป็นสิ่งเดียวกัน หมายถึง

ถึงอย่าลืมดูและอย่าลืมพิจารณาที่มันเป็นอนัตตานั่นนั่นเอง
ใจทั้งหมดนั้นรวมอยู่ที่มโนวิญญาณธาตุ สิ่งเข้ามาทางทวารทั้ง
5 นั้น ต้องรับรู้โดยมโนวิญญาณธาตุทั้งสิ้น ดังนั้น จงดู
จงพิจารณาสิ่งใด ๆ ที่มากระทบที่มโนวิญญาณธาตุนี้ว่า
“เป็นอนัตตา”

4. สติปัฏฐานทั้ง 3 ดังกล่าวนี้นรวมกันเป็นธรรมตัวเดียว
เรียกว่า “เอโก อัมโม” เพราะคำว่า “ธรรม” นี้มีไม่มาก มีเพียงตัว
เดียวเท่านั้น อันคำว่า “เอโก อัมโม ธรรมตัวเดียว” นี้ คือ

- (ก) ความเจ็บปวด เป็นกาย
- (ข) สิ่งที่ได้รับเจ็บปวด เป็นเวทนา
- (ค) สิ่งที่อยู่เจ็บปวด เป็นจิต

ธรรม 3 ประการดังกล่าวนี้นรวมกันเป็นธรรมอันเดียวเรียกว่า
“เอโก อัมโม” ธรรมอันเดียวนี้นี้แหละเรียกว่า “อัมมานุสัสสนา”
ธรรมกล่าวคือ กาย เวทนา จิต นี้นรวมกันเป็นธรรมอันเดียวเรียกว่า
“อนัตตา มิใช่ตัวตน บังคับไม่ได้ มิใช่บุคคล ตัว ตน เรา เขา เป็น
สภาวะปรมาตถ์” แห่งรูปนามเท่านั้นเอง อัมมานุสัสสนาสติปัฏฐานนี้
หากแยกศัพท์แล้วจะปรากฏดังนี้ คืออัมมะ-หมายถึงธรรม 3
ประการซึ่งรวมกันเป็นหนึ่งเดียวนั้น อนุ-ตาม ปัสสนา-ดู สติ-
ไม่ลืม ปฏฐาน-ที่ธรรมตั้งอยู่ หมายความว่ามิสติ คือไม่ลืมตามดู
ธรรมทั้ง 3 ประการดังกล่าวแล้วนั้นตามที่มันเป็นอนัตตา นี้แหละ
เรียกว่า “อัมมานุสัสสนาสติปัฏฐาน” พระพุทธพจน์ที่ว่า “สัพเพ

ธัมมา อนัตตา” หมายความว่า บรรดาธรรมทั้งหลาย กล่าวคือ รูป 28 จิต 89 ดวง เจตสิก 52 และนิพพาน ล้วนเป็นอนัตตาด้วยกันทั้งสิ้น หรือเรียกว่า “อนัตตา” เพียงประการเดียวเท่านั้นเอง คำว่า “อนัตตา” กับ “พุทฺธะ” คำว่า “อนัตตา” กับ “ธรรมะ” และคำว่า “อนัตตา” กับ “นิพพาน” คำเหล่านี้ เห็นสิ่งใดก็ดีเป็นอนัตตาทั้งสิ้น

ในเรื่องของโลกียะกับโลกุตตระนี้ขอให้ทำความเข้าใจว่า “โลกียะ” เป็นเรื่องของโลกแห่งการเวียนว่ายตายเกิด เป็นทุกข้อยู่ใน วัฏสงสาร มีลักษณะดังนี้

1. อิตตา -ตัวกู	2. สังขาร -การปรุงแต่ง
3. สังขตะ -การก่อร่าง	4. สัตว์ บุคคล ฯลฯ
5. มรณะ -ความตาย	6. บัญญัติ -สมมติ

สิ่งเหล่านี้เป็นโลกียะ เป็นธรรมแห่งการเกิดดับอยู่ตลอดเวลา

ส่วนเรื่องโลกุตตระ เป็นเรื่องของปัญญาเหนือโลกมีลักษณะ ดังนี้

1. **อนัตตา**-มิใช่ตัวตน
2. **นิพพาน**-ความดับสงบเย็นแห่งกิเลส
3. **อสังขตะ**-หยุดปรุงแต่ง
4. **ปรมาตถ์**-ความไม่เปลี่ยนแปลง
5. **อมตะ**-ความไม่ตาย
6. **สัจจะ**-ความจริง

สิ่งเหล่านี้เป็นโลกุตตระ ธรรมที่อยู่เหนือโลก

บรรดาธรรมทั้งหมดทั้งสิ้นนั้นมือนัตตาเพียงประการเดียวเท่านั้น ไม่มีสิ่งอื่นใดนอกจากนี้ โยคีต้องใช้ปัญญาสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ ดูให้เห็นและพิจารณาให้เป็นอย่างนี้

สิ่งที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นเรื่องของอารมณ์ภายในทั้งหมด ส่วนอารมณ์ภายนอก กล่าวคือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ในสิ่งทั้ง 5 นี้ สิ่งใดเกิดขึ้นมาก็ตามเป็นอารมณ์ภายนอกกายทั้งหมด เมื่อจักขุเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกได้กลิ่น ลิ้นได้รส กายได้สัมผัส **สิ่งที่รับรู้อารมณ์เหล่านี้เรียกว่า "วิญญาน 5 อย่าง"** เมื่ออารมณ์ทั้ง 5 นี้เกิดขึ้นมา สัมปฏิจชวนะจิตรับเอาอารมณ์แล้วส่งไป ใจมโนวิญญานเป็นผู้รับแล้วปรุงแต่งว่าดี ไม่ดี ชอบ ไม่ชอบ การตามดูพิจารณาจิตอย่างนี้แหละเรียกว่า "จิตตานุปัสสนา" ซึ่งหมายถึง การพิจารณาตรงที่ใจปรุงแต่งหรือคิดนึกขึ้นมานั้นเอง เจตสิกเวทนาที่รับอารมณ์ที่ดี ชอบ นำพอใจ เรียกว่า "โสมนัส" ที่รับอารมณ์ไม่ดี ไม่ชอบ ไม่นำพอใจเรียกว่า "โทมนัส" รับอารมณ์กลาง ๆ ดีก็ไม่ใช่ ไม่ดีก็ไม่ใช่ หรืออารมณ์เฉย เรียกว่า "อุเบกขา" **อารมณ์ที่ปรากฏขึ้นมาทั้ง 3 ประการนี้เรียกว่า "เวทนา"** การคิดพิจารณาตามเวทนา นี้ เรียกว่า "เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน" **ธรรมทั้ง 3 ประการดังกล่าวนี้ รวมกันเป็นธรรมอันเดียว คือ อนัตตา**

คำว่า "อนัตตา" นี้ พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นจึงมีขึ้นมา และมีคนเข้าใจสภาวะอนัตตา หากพระพุทธศาสนาไม่เกิดก็ไม่มีความว่า อนัตตานั้นเกิดขึ้นมาพร้อมกับการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้านั่นเอง

อนัตตาเป็นธรรมประจำพระพุทธรเจ้า พระพุทธรเจ้าทุกพระองค์ ทรงเห็นปฏิจสุมุปาบททั้ง 12 ประการเป็นอนัตตาเหมือนกัน คำว่า "อนิจจัง ทุกขัง" นี้เป็นธรรมประจำของพระปัจเจกพุทธรเจ้านั้นเอง พระปัจเจกพุทธรเจ้าบางองค์เห็นบัญญัติ กล่าวคือ ดอกบัวเหี่ยวก็พิจารณาเห็นอนิจจัง ทุกขัง ซึ่งปรากฏที่ดอกบัวก็บรรลุเป็นพระปัจเจกพุทธรเจ้า อนัตตานี้เป็นธรรมที่ค้นพบโดยพระพุทธรเจ้า พระพุทธรเจ้า จึงทรงสอนให้อัครสาวก มหาสาวก และปกติสาวกทั้งหลาย ค้นหาให้พบอนัตตานี้เช่นเดียวกัน

ทางเดินสู่พระนิพพานมีเพียงทางเดียวคืออนัตตาเท่านั้น
อนัตตากับสัมมาทิฐิเป็นธรรมอันเดียวกัน อนัตตากับมิจฉาทิฐิเป็นธรรมอันเดียวกัน พระพุทธรองค์ตรัสว่า "อะยะเมวะ อะริโย อัญญังคิโก มัคโค เสยยะถิทัง สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ" เป็นต้น หมายความว่า ทางเดินที่พระอริยเจ้าเดินเข้าสู่พระนิพพานนั้น ประกอบด้วยองค์ 8 มีสัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะเป็นต้น โดยมีองค์แห่งปัญญา 2 ประการนำหน้านั้นเอง เป็นทางที่พระอริยเจ้ารู้ว่าหากบุคคลใดเดินตามก็จะบรรลุเป็นพระอริยะ ทางเดินไปสู่พระนิพพานนั้นให้ใช้สัมมาทิฐิที่ใจรู้ หรือมโนวิญญูณธาตุ และที่ใจรับเวทนา ในขณะเดียวกันก็ใช้สัมมาสังกัปปะพิจารณาสิ่งที่สัมมาทิฐิเห็นนั้นว่าเป็นอนัตตา มิใช่ของเรา บังคับไม่ได้ สัมมาทิฐิเป็นผู้เห็น สัมมาสังกัปปะเป็นผู้พิจารณา ปัญญา 2 ประการนี้ทำหน้าที่ (สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ) และสมาธิ (สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ) องค์แห่งมรรค 6 ประการนี้คอยช่วยหนุนอยู่ นี้แหละเรียกว่า "ทางเดินไปสู่พระนิพพานของพระอริยเจ้า"

ทางเดินหรือคติของเทวดาและมนุษย์ในโลกแห่งการตายเกิดก็คือ
การใช้ทานและศีลนำหน้า ทางเดินหรือคติของบุคคลผู้ไปบังเกิดใน
รูปพรหมและอรุปรหมก็คือการใช้สติกับสมาธินำหน้า

การปฏิบัติสมณะหรือสมาธิเป็นวิธีการปฏิบัติที่ไม่ต่อสู้อันเหตุ
เหมือนพระยาราชสีห์ แต่ไปต่อสู้อันผลเหมือนกับสุนัขดุ นี่แหละเรียกว่า
"วิธีการปฏิบัติสมณภาวนาสู่ที่ผล"

ส่วนวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เป็นวิธีการปฏิบัติที่ต่อสู้อันเหตุ
หากความเจ็บปวดเกิดขึ้นมาก็พิจารณาว่า ความเจ็บปวดอยู่ที่ใจเวทนา
เป็นอนัตตา มิใช่ของเรา เป็นการสู้ที่ต้นเหตุ คือ สมุทัยนั่นเอง

ความทุกข์มาจากไหน ?

**ธัมมา ธัมเม สัญชเนนติ เหตุสัมภาระปัจจะยา เหตุญญจะ
นิโรธายะ ธัมโม พุทธะนะ เทลิตโต ฯ**

อวิชชาคือความไม่รู้ และโลภะผู้ก่อให้เกิดตัณหา ธรรม 2 ประการนี้เป็นต้นเหตุแห่งทุกข์ เป็นเหตุให้สัตว์ทั้งหลายได้มาเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นกองแห่งความทุกข์ เพราะอวิชชาคือโมหะสนับสนุนคำชู ตัณหาที่เรียกว่าอัตตัตถิฐินี่เอง ความทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย จึงเกิดขึ้น มาอย่างต่อเนื่อง การที่จะทำให้ต้นเหตุ (สมุทัย) คือ อวิชชา (โมหะ) ตัณหา (โลภะ) 2 ประการนี้ให้ดับสนิทลงไปได้นั้น พระพุทธเจ้าทรง แสดงหลักการไว้ซึ่งก็คือ สัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะอันเป็นปัญญา มรรคทั้ง 2 ประการนี้นั่นเอง (มาในสัมโมหวิโนทนี)

การที่หมู่สัตว์กล่าวคือเทวดาและมนุษย์ได้ขึ้นธ (กองแห่งทุกข์) มาเกิด แก่ เจ็บ ตายนี้ เป็นเพราะอวิชชา (โมหะ) นี้เองเป็นตัว

การใหญ่ ซึ่งหมายถึงความไม่รู้ไม่เข้าใจในธรรมที่ถูกต้อง กลับไปเข้าใจในสิ่งที่ผิดว่า “ถูก” และเพราะตัณหา (โลภะ) อันได้แก่ ธรรมที่ถูกต้องไม่ยอมได้ กลับไปอยากได้ธรรมที่ผิด ธรรมทั้ง 2 ประการนี้ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าผู้นำของกิเลสอีก 8 ตัว จึงเป็นเหตุให้เกิดกองแห่งทุกข์ขึ้นมา

อวิชชา 4 ประการ โดยมีโมหะเป็นหัวหน้า และตัณหา 3 ประการ โดยมีอัตตทิฐิเป็นหัวหน้า ภาษาไต (ไทยใหญ่) ว่า “ธรรมจื้ออ่าฮู้ (อวิชชา) ธรรมมี อ่าหัน (ทิฐิ)” ซึ่งหมายถึงธรรมถูกต้องไม่รู้ คือ อวิชชา ธรรมมีไม่เห็น คือ ทิฐิ ที่ว่าธรรมถูกต้องไม่รู้ก็คือ ไม่รู้ทุกข์ ธรรมมีไม่เห็น ก็คือไม่เห็นอนัตตา (สัมมาทิฐิ) เป็นสมุทัยปรุงแต่งให้เกิดกองแห่งความทุกข์ คือเกิด แก่ เจ็บ ตายขึ้นมา เป็นวิภวสงสาร หมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปมาอยู่อย่างไม่มีที่สิ้นสุด **อันคำว่า “อวิชชา” หมายถึงโมหะ (ความหลง) อหิริกะ (ความไม่ละอายต่อการทำความชั่ว) อนอตตปัปะ (ความไม่เกรงกลัวผลความชั่ว) และอุทัจจะความฟุ้งซ่าน ธรรมทั้ง 4 ประการ นี้แหละที่เรียกว่า “ธรรมถูกต้องไม่รู้”** ความไม่รู้นี้เป็นความไม่รู้ ไม่เข้าใจความจริงในเรื่องดังต่อไปนี้

1. **อนิจจาวิชชา** ความไม่เที่ยง ไม่คงทน เป็นของจริง มีอยู่จริง แต่ไม่รู้
2. **ทุกขาวิชชา** ความทุกข์ลำบากอันใหญ่หลวง เป็นของจริง มีอยู่จริง แต่ไม่รู้
3. **อนัตตาวิชชา** ความไม่เที่ยงเป็นทุกข์นี้ มิใช่ของเรา บังคับไม่ได้ เป็นของจริง มีอยู่จริง แต่ไม่รู้
4. **มคคาวิชชา** มรรควิถีในการตัดอัสสาห์ให้ขาดสะบั้นลงไปนั้น

เป็นของจริง มีอยู่จริง แต่ไม่รู้

5. **สมุทยาวิชา** ตัณหา (อัตตา) อันเป็นสาเหตุแห่งทุกข์ เป็นของจริง มีอยู่จริง แต่ไม่รู้

6. **ผลาวิชา** ผลที่เกิดจากการที่ตัณหาดับลงไปแล้วเกิด ความสงบเย็นขึ้นมา เป็นของจริง มีอยู่จริง แต่ไม่รู้

คำว่า "ตัณหา" หมายถึงธรรม 3 ประการ คือ ทิฐิ (ความเห็นผิด) มานะ (ความเย่อหยิ่งถือตัว) และโลภะ (ความอยาก) ในบรรดาธรรมทั้ง 3 ประการนี้ มีลักษณะดังนี้

1. **ธรรมมีไม่เห็น** คืออัตตาจริงไม่มี แต่เห็นผิดไปว่ามีอัตตา จึงกลายเป็นอัตตาทิฐิ เรียกว่า "กามตัณหา"

2. **ธรรมดับไม่เห็น** คือความดับมีอยู่ แต่ไม่เห็น จึงกลายเป็น สัสสตทิฐิ เรียกว่า "ภวตัณหา"

3. **ธรรมเกิดไม่เห็น** คือความเกิดมีอยู่ แต่ไม่เห็น จึงกลายเป็น อุกฺเขททิฐิ เรียกว่า "วิภวตัณหา"

ตัณหานี้มีหลายประเภทนับจำนวนได้ตั้ง 108 อย่าง ซึ่งมีส่วนประกอบดังนี้ คือ ตัณหา 3 คุณด้วยอารมณ์ 6 เป็น 18 คุณด้วยกาล 3 เป็น 54 คุณด้วยสันดาน 2 คือ สันดานทั้งภายในและภายนอก จึงรวมเป็นตัณหา 108 ประการ บาลีว่า "ตัณหายะติ ตะสะตีติ ตัณหา" กล่าวคือได้ก็อยาก ไม่ได้ก็อยาก อิติ-เพราะเป็นไปอยู่อย่างนี้ จึงเรียกว่า "ตัณหา" ตัณหานี้มีลักษณะเหมือนกับลูกวัวหิวนม แมวเห็นหนู และงูเห็นเขียด

ตัณหาเป็นเหตุเกิดทุกข์

ทุกข์ วัฏะ เตภูมิกัง ตัณหา สะมุทะโย ภาเว นิโรโธ นามะ
มัคโค โลกุตตะโร มะโต ฯ

เตภูมิกัง-กามาวจรภูมิ 11 รูปาวจรภูมิ 11 และอรูปาวจรภูมิ 4 รวมภพภูมิแห่งการตายเกิด 26 ภพภูมินี้ **ทุกข์ วัฏะ**-เป็นทุกข์ใหญ่หลวงนัก **ตัณหา สะมุทะโย ภาเว**-ตัณหาเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิด จึงได้เป็นทุกข์อย่างนี้ **นิโรโธ นามะ**-การที่เหตุแห่งทุกข์ดับสนิทลง **มัคโค**-มรรคสังกล่าวคือสัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะ **โลกุตตะโร**-เป็นโลกุตตระ **มะโต**-ท่านกล่าวไว้อย่างนี้

ในกามาวจรภูมิ 11 รูปาวจรภูมิ 11 และอรูปาวจรภูมิ 4 เรียกว่า "โลกแห่งการตายเกิด 26 ภูมิ" หรือโลกแห่งทุกข์ตายเกิด การที่หมู่สัตว์ต้องตายเกิด ๆ อยู่ในภพภูมิลำเนาเป็นเพราะตัณหาเป็นตัวการใหญ่ เป็นเหตุแห่งการตายเกิด ตัณหาคือความทะยานอยากนี้มี 3 ประการ

1. **ธรรมมีไม่เห็น** (ไม่เห็นอนาคต) ก่อให้เกิดกามตัณหา เรียกว่า "สักกายทิฐิ" หรืออัตตทิฐิ
2. **ธรรมตายไม่เห็น** (ไม่เห็นการดับ) ก่อให้เกิดภวตัณหา เรียกว่า "สัสสตทิฐิ"
3. **ธรรมเกิดไม่เห็น** (ไม่เห็นการเกิด) ก่อให้เกิดวิภวตัณหา เรียกว่า "อจุฉนททิฐิ"

ในบรรดาทิวทั้ง 3 นี้ หากสามารถตัดอดีตทิวได้แล้ว ทิวที่เหลือก็อยู่ไม่ได้ สิ่งตัดอดีตทิวได้นั้นก็คือมรรคสัง หากว่ามรรคสังตัดได้แล้วก็เป็นนิโรธหรือนิพพาน การที่เหตุแห่งทุกข์หรือสมุทัยดับลงไปเรียกว่า "กิเลสนิโรธ" การที่ผลทุกข์คือขันธดับไปเรียกว่า "ขันธนิโรธ" คำว่า "ตัณหา" เหตุแห่งทุกข์นั้น คือความทะยานอยาก หมายความว่า ได้ก็อยาก ไม่ได้ก็อยาก

ตัณหาทั้งหมดมี 108 ประการ ประกอบด้วยตัณหา 3 (กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา) คุณด้วยอารมณ์ 6 เป็น 18 แล้วคุณด้วยกาลทั้ง 3 เป็น 54 และคุณด้วยสันดานภายในและภายนอก 2 ประการ จึงรวมเป็น "ตัณหา 108"

ส่วนกิเลสมี 1,500 ประการ ประกอบด้วย เจตสิก 52 จิต 1 ดวง รวม 53 นิพผันนรูป 18 เป็น 71 พร้อมด้วยลักษณะรูป 4 เป็น 75 แล้วคุณด้วยกิเลส 10 เป็น 750 และคุณด้วยสันดานภายในและภายนอก จึงรวมเป็น "กิเลส 1,500"

เห็นอนิจจัง แต่ไม่เห็นทุกขัง

อะนิจจัง ปัญญาละติ, ทุกขัง นะ ปัญญาละติ, ทุกขัง
ปัญญาละติ, อะนิจจัง ปัญญาละติ, อนัตตา นะ ปัญญาละติ,
อนัตตา ปัญญาละติ, อะนิจจะทุกขัง ปัญญาละติ ฯ

คำบาลีที่ว่ามานี้ แปลความได้ว่า

อะนิจจัง ปัญญาละติ= เมื่อพิจารณาเห็นอนิจจัง

ทุกขัง นะ ปัญญาละติ= จะพิจารณาไม่เห็นทุกขัง

ทุกขัง ปัญญาละติ= เมื่อพิจารณาเห็นทุกขัง

อะนิจจัง ปัญญาละติ = (และ) พิจารณาเห็นอนิจจัง

อนัตตา นะ ปัญญาละติ= จะพิจารณาไม่เห็นอนัตตา

อนัตตา ปัญญาละติ= (แต่) เมื่อพิจารณาเห็นอนัตตา

อะนิจจะทุกขัง ปัญญาละติ= จะพิจารณาเห็นทั้งอนิจจัง

และทุกขัง

หมายความว่า ถ้าเห็นอนิจจัง จะไม่เห็นทุกขังกับอนัตตา
ถ้าเห็นทุกขัง ก็จะเห็นอนิจจัง แต่จะไม่เห็นอนัตตา แต่ถ้าเห็น
อนัตตาแล้วจะเห็นทั้งอนิจจังและทุกขัง

คำว่า "อนิจจัง" ก็คือ ความเกิดขึ้นดับไป ไม่มั่นคง สิ่งที่เกิดขึ้น
แล้วดับไป ๆ นั้น บังคับบัญชาไม่ได้ เป็นอนัตตา มิใช่ตัวตน อนิจจัง
ที่ว่เกิดขึ้นแล้วดับไปนั้น เป็นสิ่งที่ทนได้ยากเป็นทุกข์ ความทุกข์นี้สั่ง
ไม่ได้เลยว่าอย่าทุกข์ เพราะบังคับไม่ได้เช่นกัน เพราะฉะนั้น **ทั้งอนิจจัง
และทุกขังจึงรวมลงที่อนัตตาตัวเดียวนั่นเอง** เนื่องจากว่าอนิจจัง

และทุกขังนี้เป็นสิ่งที่บังคับบัญชาไม่ได้ สั่งการไม่ได้ มีใช้ตัวตน
เป็นอนัตตา

ผู้บัญชาหมู่สัตว์

สรรพสัตว์ ทั้งเทวดา และมนุษย์
ล้วนผูกได้ อวิชชา ตัณหาสาม
เกิดภพใด ไม่เคยห่าง ก้าวย่างตาม
ทุกชั่วยาม ต้องน้อมตัว รับบัญชา
ต่างเห็นผิด คิดว่าสุข สนุกดี
แต่ที่แท้ มีแต่ทุกข์ สะสมมา
ฆราวาส ทั้งพระเณร รับอาญา
เปรียบบรรดา แมลงเมา เข้ากองไฟ
โฉบโฉบบิน ริ่งตาโถม ให้ไฟครอก
ไม่ต่างหрок กับตัวหนอน ในเมล็ดพริก
ทุกข์เก่าไป ทุกข์ใหม่มา เพิ่มพูนอีก
กระดิกดิน พลิกปล่านไป ไม่มีพ้น

ทางออกมี แต่ไม่รู้ ดูไม่เห็น
กามคุณ เป็นบ่วงรัด กลับผูกพัน
บวชเป็นพระ ไม่ตามรอย ภาควิน
กลับหันไป ทำแบบอย่าง ผู้ครองเรือน
นิพพานมี กลับไม่หา น้าอดสู
ตนไม่รู้ กลับนำคน พุดแซ่เขื่อน
คล้ายคนบอด จูงคนบอด ก้าวคลาดเคลื่อน
ตนกับเพื่อน ตกหลุมพราง ตายฟรีฟรี
ฟังตระหนก ถึงวิชา หาทางรอด
จงถอดออก อวิชา ตามวิถี
หากล่วงเลย พระศาสนา ห้าพันปี
ทางออกนี้ จะหาได้ ที่ไหนกัน ฯ

เหล็กแหลมที่ปักอก ทำอย่างไร ให้หายเจ็บ

สัตติยา วิยะ โอมัญโญ ตัณหามาโน วะ มัตตะเก
สัฏกายะทิจฺฉินฺจ ปะหานายะ สะโต ภิกขุ ปะริพพะเช ฯ

ภิกขุ- ท่านผู้เห็นภัยแห่งการเกิดแก่เจ็บตายซึ่งจะมาปรากฏ
ในกายภาคหน้า **ตัณหามาโน**-อันตัณหาและมานะทั้งสองนี้
โอมัญโญ-เสียบปักคาอยู่ **มัตตะเก**-ตรงกระหม่อม **สัตติยา วิยะ**-
เหมือนดังหอกที่ปักอยู่ที่หทัย **สัฏกายะทิจฺฉินฺจ**-สัฏกายะทิจฺฉินฺจ
ปะหานายะ-ละทิ้งไปเสียให้ได้ **ปะริพพะเช**-เว้นไปเสียให้ห่างไกล
สะโต-อย่าลืมนึกพิจารณาว่าเป็นอนัตตา มิใช่ของตน

ผู้เห็นภัยแห่งการเกิดแก่เจ็บตายทั้งหลาย เหล็กแหลมคมกล่าว
คือตัณหาและมานะกำลังปักอยู่ที่กระหม่อมเหมือนดังหอกที่เสียบ
หทัยอยู่ พวกเธอจงพยายามอย่ามัวละเลย เพื่อถอนเหล็กแหลม
อันนั้นออกให้ได้ การที่จะนำเหล็กแหลมที่ปักอกนั้นออกไป จะต้องใช้
การพิจารณาว่ามีใช่ของตน เป็นอนัตตา ซึ่งเหล็กแหลมนี้ก็คืออัตตทิจฺฉิน
หรือสัฏกายะทิจฺฉินที่ปักอยู่ตรงหทัยนั้น จะต้องอาศัยมรรคญาณตัด
ถอนออกไป กล่าวให้เข้าใจง่ายก็คือ การที่จะถอนเหล็กแหลมที่ปักอยู่
ตรงหทัยออกไปได้นั้นมี 3 วิธี

1. รักษาโดยวิธีการทายาที่แผล ซึ่งหมายถึงการให้ทาน
และการรักษาศีล
2. รักษาโดยวิธีการกินยาแก้ ซึ่งหมายถึงการปฏิบัติสมณะ

หรือสมาธิ 40 วิธี

การรักษาโดยการทายาและการกินยาแกทั้งสองวิธีนี้สามารถ
ระงับหรือกลบทับอาการเจ็บปวดไว้ได้เพียงชั่วคราวเท่านั้น อาการ
จะไม่หายจริง

3. รักษาโดยการผ่าตัด ซึ่งหมายถึงการใช้มรรคญาณตัดถอน
ออกไปเพียงวิธีเดียวเท่านั้น จึงจะสามารถทำให้อาการหายไปได้จริง

วิธีปฏิบัติสมถภาวนา

สมาธิยา ปะนะ สุนะโฆวะ วุทโธ โหติ ปะกาสิโต ฯเปฯ

สมาธิยา ปะนะ-ส่วนวิธีปฏิบัติสมถภาวนานั้น สุนะโฆวะ
วุทโธ-ประพฤติเหมือนดังสุนัขดุ ฉะนั้น ปะกาสิโต-ท่านประกาศไว้
อย่างนี้

สมาธิ เป็นวิธีการปฏิบัติของฤาษี และศาสนาพราหมณ์
วิธีการปฏิบัติสมถะ คือสมาธิที่มีลักษณะเหมือนกับสุนัขดุ หากมีคน
นำไม้มาตีก็จะไล่ตะครุบกัดเอาที่ไม้ วิธีการปฏิบัติสมาธิของพวกฤาษี
หรือพราหมณ์ทั้งหลายเป็นวิธีแห่งสมถะดังสมถะ 40 ในบรรดาสมถะ
ทั้ง 40 ประการนี้ พุทธานุสสติ อัมมานุสสติ สังฆานุสสติ
และอุปमानุสสติ รวมอนุสสติทั้ง 4 นี้เป็นของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์
ส่วนวิธีปฏิบัติสมถะที่เหลืออีก 36 นั้นเป็นของฤาษี หรือพราหมณ์
เป็นของประจำโลก ติดมาพร้อมกับพหุธรรมตั้งแต่ยุคแรกของโลก
การปฏิบัติสมถะหรือสมาธินี้เป็นวิธีการปฏิบัติที่ไม่ต่อสู้ที่เหตุ
เหมือนพระยาราชสีห์ แต่ไปต่อสู้ที่ผลเหมือนกับสุนัขดุ นี้แหละเรียกว่า
วิธีการปฏิบัติสมถภาวนา เป็นวิธีการต่อสู้ที่ผล ส่วนวิธีการปฏิบัติ
วิปัสสนาภาวนา เป็นวิธีการปฏิบัติที่ต่อสู้ที่เหตุคือสมุทัย หาก
ความเจ็บปวดเกิดขึ้นมา ก็พิจารณาว่าความเจ็บปวดอยู่ที่ใจเวทนา
เป็นอนัตตา บังคับไม่ได้ มิใช่ตัวเรา เป็นการสู้ที่เหตุ-สมุทัยนั่นเอง

ภิกษุเว-ดูกรท่านผู้เห็นภัยแห่งการเกิดแก่เจ็บตายที่จะมาปรากฏในภพหน้า
เอโก ฉัมโม-ธรรมอันเป็นเอกอันนี้
อนัตตาโต-ตรงที่ความเป็นอนัตตานั้น
อะนุปัสสีโต-เธองตามเฝ้าดู
ภาวีโต-เธองตามเฝ้าพิจารณา
พะหุสึกะโต-เธองทำให้มาก
อะภิญญาเย-มรรคญาณ
สัมโพธายะ-ผลญาณ
นิพพานายะ-พระนิพพาน
สังวัตตะติ-ย่อมเกิดขึ้น

ขั้นตอนการปฏิบัติวิปัสสนา

1. คำกล่าวบูชาพระรัตนตรัย

พุทฺธัง ปุชฺเชมิ (กราบ)

ธัมมํ ปุชฺเชมิ (กราบ)

สังฆํ ปุชฺเชมิ (กราบ)

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อาระหะโต อเนตตะวาทีโน
โคตตะโม สมะณัสสะ

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อาระหะโต อเนตตะวาทีโน
โคตตะโม สมะณัสสะ

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อาระหะโต อเนตตะวาทีโน
โคตตะโม สมะณัสสะ

2. คำกล่าวถวายอภิปาบูชาพระรัตนตรัย

อิมาหัง อัตตะภาวัง พุทธัสสะ ปะริจจะขามิ

ข้าพเจ้า ขอมอบถวาย อัฐภาพนี้ ของข้าพเจ้า แต่พระพุทธรูปเจ้า

อิมาหัง อัตตะภาวัง ธรรมัสสะ ปะริจจะขามิ

ข้าพเจ้า ขอมอบถวาย อัฐภาพนี้ ของข้าพเจ้า แต่พระธรรม

อิมาหัง อัตตะภาวัง สังฆัสสะ ปะริจจะขามิ

ข้าพเจ้า ขอมอบถวาย อัฐภาพนี้ ของข้าพเจ้า แต่พระสงฆ์

3. คำแผเมตตา

**อิหัง เม ปุญญัง, อาสะวัคชะยาวะหัง โหตุ, มะมะ
ปุญญะภาคัง, สัพเพ สัตตา, สัมมา ละภันตุ ฯ**

บุญที่เกิดจากการบำเพ็ญวิปัสสนาภาวนานี้, ของข้าพเจ้า
จงเป็นปัจจัยเครื่องนำมา, ซึ่งการบรรลุมรรคผลนิพพาน, ขอให้สัตว์
ทั้งหลายทั้งปวง, จงมีส่วนได้, ในส่วนกุศลผลบุญของข้าพเจ้า,
โดยชอบ, โดยถ้วนหน้ากัน ด้วยเทอญ ฯ

4. การขอขมาพระอริยเจ้า

**อะริเยสุ, ปะมาเทนะ, ทะวารัตตะเยนะ, กะตัง สัพพัง,
อะปะราธัง, ชะมะเถ เม ภันเต ฯ**

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ หากว่า ข้าพเจ้า ได้ประมาท, กระทำผิด
ล่วงเกิน ในพระอริยเจ้าทั้งหลาย ด้วยกายก็ดี ด้วยวาจาที่ดี ด้วยใจก็ดี
ในกาลไหน ๆ ก็ตาม ขอท่านอาจารย์ โปรดเป็นตัวแทน พระอริยเจ้า
ทั้งหลายเหล่านั้น ช่วยยกโทษให้เป็นอโหสิกรรม แก่ข้าพเจ้า

เพื่อให้เป็นอันตราย เพื่อให้เป็นอุปสรรคขวางกั้น การบรรลุมรรค
ผลนิพพานของข้าพเจ้า ณ โอกาสบัดนี้ ด้วยเทอญ ฯ

5. วิธีการปฏิบัติ

โยคีผู้ปฏิบัติธรรมทุกท่าน โปรดนั่งตัวตรงในท่าขัดสมาธิ มือ
สองข้างวางไว้บนหน้าตัก มือขวาวางทับบนมือซ้าย ต่อจากนั้น ให้หลับ
ตาเหนือ เปิดตาปัญญา แล้วดู และพิจารณาที่จิตของตนเอง

หา เห็น ตัด ถึง

หา คือ ใช้สัมมาสังกัปปะค้นหาอนัตตา โดยมีสติกระตุ้น
เตือนว่า “อย่าลืมพิจารณา”

เห็น คือ ใช้สัมมาทิฐิเห็น โดยมีสมาธิจดจ่ออยู่ที่เห็น
มิให้ขาด

ตัด คือ อนุโลมญาณรับธรรมแล้วส่งให้มรรคตัดกิเลส 10
ประการ

ถึง คือ กิเลสดับลงแล้วสงบเย็นเป็นผล 4 รับเสวยนิโรธ
หรือนิพพาน

การปฏิบัติวิปัสสนาต้องใช้หลัก "หา เห็น ตัด ถึง"

วิธีการปฏิบัติที่ถูกต้องตามพระพุทธองค์ก็คือ "หา เห็น ตัด ถึง" (ไทยใหญ่ว่า "หา หั้น แต้บ ฮอด") คำว่า "หา" คือ ปัญญา สัมผัสกับปะ-พิจารณารูป วิญญาณ เวทนาว่าเป็นอนัตตา ไม่ใช่ของเรา บังคับบัญชาไม่ได้ คำว่า "เห็น" คือ ปัญญาสัมมาทิฐิ-เห็นรูป วิญญาณ เวทนาที่มีสภาพเป็นอนัตตา คำว่า "ตัด" คือ เมื่อปัญญาแห่งองค์มรรค 2 ประการดังกล่าวทำงานอย่างต่อเนื่องจนแจ่มแจ้งชัดเจนแล้ว มรรคญาณก็จะเกิดขึ้นมาตัดอดีตตาให้ขาดไป คำว่า "ถึง" คือ ผลจากการที่อดีตตาหายไปแล้ว นิโรธความสงบเย็นจากกิเลสเกิดขึ้นมาแทนที่ หรือเรียกว่า "ผลญาณ"

หลักการปฏิบัติวิปัสสนา

1. พอนั่งไปได้ประมาณ 15 นาที ธาตุทั้ง 4 ในร่างกายจะเรียกร้องให้ไปดู ธรรมที่เรียกร้องไปดูนี้เรียกว่า "เอหิภัสสิโก"

ก. **ปฐวีธาตุ** ธาตุดิน แสดงออกในอาการหนัก แฉียง หยาบ กระด้าง เบา อ่อน นิ่ม

ข. **อาโปธาตุ** ธาตุน้ำ แสดงออกในอาการชื้นซับ เอิบอาบ แดกแฉก เกาะกุม

ค. **เตโชธาตุ** ธาตุไฟ แสดงออกในอาการร้อน เย็น อุ่น หนาว

ง. **วาโยธาตุ** ธาตุลม แสดงออกในอาการเจ็บ ปวด เต้น ตอด เหน็บ ซ่าน โยก คลอน ไหว นิ่ง

ธาตุทั้ง 4 เหล่านี้จะแสดงอาการอย่างใดอย่างหนึ่งปรากฏ ขึ้นมาที่รูป (กาย)

2. อาการเหล่านี้จะมาปรากฏที่ใจ หรือมโนวิญญาณธาตุอย่าง แน่นนอน (รับรู้ได้ด้วยจิต)

3. ใช้ปัญญาตรวจสอบคัมภีร์ที่หนึ่ง คือสัมมาทิจฺฐิ ดูที่จิตและที่เวทนา ซึ่งรับธาตุทั้ง 4 อยู่

4. หากอาการใดเกิดขึ้นมา เช่น อาการหนัก แฉง หยาบ กระด้าง เบา อ่อน นุ่ม เป็นต้น ให้ใช้ปัญญาสัมมาวิตก ที่เรียกว่า สัมมาสังกัปปะนั้น พิจารณาว่าอาการเหล่านั้นเป็นอนัตตา ไม่ใช่ของเรา บังคับไม่ได้ แล้ววางอัตตา ทำอย่างนี้เรื่อยไป

การปฏิบัติในกรณีธาตุ 4 สงบนิ่ง

1. ถ้าหากธาตุในมหาภูตรูปไม่แสดงอาการใด ๆ เลย ให้ใช้ ปัญญาสัมมาทิจฺฐิที่ปลายจมูก ให้เห็นลมเข้า-ออก หรือเห็นสภาวะ ของวาโยธาตุอยู่อย่างต่อเนื่อง

2. ลมเข้าก็ดี ออกก็ดี การยุบ-พองที่ท้องก็ดี เรียกว่า "กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน"

3. ผู้ที่รับลมเข้า-ออกนั้น เป็นเวทนา (ความรู้สึก) เวทนานี้มี

3 อย่าง คือ ความรู้สึกที่ไม่ดี ไม่ชอบ ไม่น่าพอใจ เรียกว่า "ทุกข์เวทนา หรือโทมนัสเวทนา" ความรู้สึกที่ดี ชอบพอ น่าพอใจ เรียกว่า "สุขเวทนาหรือโสมนัสเวทนา" และความรู้สึกเป็นกลาง ๆ ไม่ดีไม่ร้าย เรียกว่า "อุเบกขาเวทนา" นี้เรียกว่า "เวทนาหุปัตสนาสติปัฏฐาน"

4. ผู้ที่รู้ลมเข้า-ออกนั้น เป็นมโนวิญญูญาณธาตุ เรียกว่า "จิตตานุปัตสนาสติปัฏฐาน"

5. ให้ใช้วิตกเจตสิก ที่เรียกว่า "สัมมาสังกัปปะ" นั้นพิจารณาอาการที่มาปรากฏเหล่านี้ว่า "มิใช่ของเรา บังคับไม่ได้ เป็นอนัตตา" และปล่อยวางอัตตาเสีย เรียกว่า "ธัมมานุปัตสนาสติปัฏฐาน"

การเห็น และการพิจารณาให้เห็นอนัตตา

เมื่อเฝ้าดูอยู่ที่ลมหายใจให้พิจารณาว่า "ลมหายใจนี้ไม่ให้เข้าก็เข้าอยู่ ไม่ให้ออกก็ออกอยู่ เพราะเป็นอนัตตา มิใช่ของเรา บังคับไม่ได้" ให้พิจารณาอย่างนี้เรื่อยไป

คำว่า "อนัตตา" มาจากคำผสม คือ นะ กับ อัตตา นะ แปลว่า "มิใช่" อัตตา แปลว่า "ตัวตน" เมื่อรวมกันเข้า จึงแปลว่า "มิใช่ตัวตน" การพอง-ยุบที่ท้องนั้น ไม่ให้พองก็พอง ไม่ให้ยุบก็ยุบ เป็นอยู่อย่างนั้น บังคับไม่ได้ มิใช่ตัวตน ให้ใช้ปัญญาสัมมาสังกัปปะ พิจารณาอยู่อย่างนี้เรื่อยไป กล่าวให้เข้าใจง่ายก็คือ ลมที่เข้า-ออกก็ดี การพอง-ยุบก็ดี เป็นวาโยธาตุ (ธาตุลม) คือรูปปรมาณู ผู้รู้ลมเข้า-ออก และการพอง-ยุบนั้นเป็นนามปรมาณู หรือมนโอวิญญาณธาตุ ผู้รับลมเข้า-ออก และการพอง-ยุบนั้น เป็นเจตสิกหรือใจเวทนา รูป เวทนา และจิตทั้ง 3 ประการนี้ เป็นกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน ผู้รับลม เข้า-ออก และการพอง-ยุบนั้นเป็น เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน (ยุบพอง=รูป ใจรู้ยุบพอง=จิต ใจรับยุบพอง=เวทนา) รูป จิต และเวทนา 3 ประการนี้แหละ เป็นธรรมะที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า "เอโก ธัมโม ภิกขเว อนัตตาโต อานุปัสสีโต ภาวีโต พะหุลีกะโต อะภิญญาเย สัมโพธายะ นิพพานายะ สังวัตตะติ" ฯ

แปลว่า **ภิกขเว**-ดูกรท่านผู้เห็นภัยแห่งการเกิดแก่เจ็บตาย ที่จะมาปรากฏในกายหน้า **เอโก ธัมโม**-ธรรมะอันเป็นเอก (อันนี้)

อนัตตาโต-ตรงที่ความเป็นอนัตตานั่น **อะนุปัสสีโต**-เธอจงตามเฝ้าดู **ภาวิโต**-เธอจงตามเฝ้าพิจารณา **พะหุสีกะโต**-เธอจงทำให้มาก **อะภิญญาเย**-มรรคญาณ **สัมโพธายะ**-ผลญาณ **นิพพานายะ**-พระนิพพาน **สังวัตตะติ**-ยอมเกิดขึ้น

หมายความว่า ท่านผู้เห็นภัยแห่งการแก่เจ็บตายอันจะมาปรากฏในภายหน้านั้น ตรงที่รูปและนามอันเป็นอนัตตานั่น ดูให้เห็นความเป็นอนัตตา **ภาวิโต**-ใช้สัมมาสังกัปปะ (สัมมาวิตก) อริยมรรคองค์ที่ 2 เฝ้าพิจารณาว่า "เป็นอนัตตา" สังเกตอยู่ พิจารณาอยู่อย่างนั้นนาน ๆ โดยไม่ขยับเขยื้อน จนอัตตา (ความคิดผิดเห็นผิด) ตกไป คำว่า "**ภาวิโต**" นี้ หมายถึงการเพียรพิจารณาอย่างต่อเนื่องยาวนาน จนกระทั่งอัตตาหลุดออกไป การพิจารณาอย่างนี้เป็นหน้าที่ของสัมมาสังกัปปะ **พะหุสีกะโต**-ก็คือสังเกตอยู่ที่ใจรับเจ็บ หรือใจเวทนานั้นมาก ๆ เข้า จนกระทั่งเห็นความเป็นอนัตตาอย่างชัดเจน

คำว่า "ภิกษุ" คือ ผู้เห็นภัยแห่งการเกิดแก่เจ็บตายที่จะมาปรากฏในภายภาคหน้า ดังพระบาลีว่า "**อิระ ภิกขะเว ภิกขุ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปิ ภาสะตีติ**" มีความหมายดังนี้ คือ

คำว่า "**ภิกขะเว**" เป็นคำผสม คือ ภาเยกับอิกขะ ภาเยแปลว่า "ภัย" อิกขะ แปลว่า "เห็น" รวมกันแล้วจึงเป็นภิกขะเว แปลว่า ผู้เห็นภัยในวัฏสงสาร นอกจากนี้แล้ว คำว่า "ภิกขุ" นี้ยังมีความหมายที่พิเศษอีกอย่างหนึ่ง คือ "ผู้ตัดทำลายกิเลส" โดยในภาษาบาลีนั้น มีวิเคราะห์ว่า "**กิเลส ภินทะตีติ ภิกขุ**" แปลว่า กิเลส-กิเลสทั้ง 10 ประการ โดยพิสดารมี 1,500 ประการนั้น **ภินทะติ**-ตัดขาดทำลายไปโดยไม่หลงเหลือ **อิตติ**-เพราะเหตุฉะนั้น จึงได้ชื่อว่า

“ภิกขุ” คำว่า “ภิกขุ” นี้ จึงหมายถึงเทวดา มนุษย์ หรือพรหม ผู้ซึ่งได้ตัดทำลายกิเลสทั้งหมดเสร็จสิ้นแล้วนั่นเอง นางวิสาขา และอนาถบิณฑิกเศรษฐีทั้งคู่ได้ตัดรากถอนโคนกิเลส คือ อัตตทิฐิ หรือสักกายทิฐิได้แล้ว (อัตตทิฐิกับสักกายทิฐินี้เป็นกิเลสตัวเดียวกัน) หากจะเรียกท่านทั้งสองว่า “เป็นภิกษุณี เป็นภิกษุ” ก็ไม่ผิด สิ่งที่กำลังมาข้างต้นนั้น เป็นธัมมานุสัสสนา ในสติปัฏฐาน 4 ซึ่งเป็น ส่วนหนึ่งของโพธิปักขิยธรรมเรียกว่า เป็น “เอโก ธัมโม ธรรม ตัวเดียวกัน”

คำว่า “ภาวิโต” นี้ หมายความว่าใช้สัมมาสังกัปปะวางตัวกู (อัตตา) หรือสักกายทิฐิอันเป็นหัวหน้ากิเลสทั้งปวงเสีย คำว่า “สักกายทิฐิ” นั้นขยายความว่า “สันโต กาโย กาเยนะ สักกายะทิฐิ” แปลว่า สันโต-มีอยู่อย่างชัดเจน กาโย-รูปและนาม ในส่วนที่เป็น ปรมาตม์นี้ กาเยนะ-ตรงที่รูปและนาม อันเป็นปรมาตม์ที่มีอยู่อย่างชัดเจนนี้ ทิฐิ-เห็นว่า “เป็นเขาเป็นเรา เป็นอัตตา” อยู่อย่างนั้น ความ ตามที่กล่าวมานั้นหมายความว่า การที่รูปและนามอันเป็นปรมาตม์ นั้นมีอยู่อย่างชัดเจนแล้ว แต่พิจารณาไม่เห็น กลับไปเห็นเป็น อัตตา เป็นเขาเป็นเรา หรือเป็นหญิงเป็นชาย อันนี้แหละเรียกว่า “สักกายทิฐิ”

อีกอย่างหนึ่ง ธรรมมีไม่เห็น แต่กลับไปเห็นสิ่งที่ไม่มีว่า “มี” นี้เรียกว่า “ทิฐิ” ที่ว่ารูปกายนั้นก็คือรูปธรรมทั้ง 28 นั้นเอง เรื่องนาม และกายมีอยู่ว่า “ผัสสะเวทนา สัญญาเจตนะ เอกัคคตา ชีวิตินทริเย นมะสลิการะ” เป็นต้น เจตสิกธรรม 52 ดวง ผัสสะ แปลว่า “สัมผัส” เวทนา แปลว่า “เสวยหรือรับเอา” เจตนะ-จิตรู้

สัญญา-ความจำอดีต **เอกัคคะตา-ใจสงบมีอารมณ์เดียว**
ชีวิตินทะริเย-คอยเฝ้าอายุของจิต อย่างนี้เป็นต้นเรียกว่า "นาม
และกาย" จะกล่าวถึงนามปรมาตมต่อไป ใจกับเจตสิกที่เกิดพร้อม
กันไปด้วยกันนั้นเรียกว่า "นาม" ในบรรดาสัพพจิตตสาธารณะ 7 ดวง
และจิต 89 ดวงนั้น ดวงไหนเกิดก็ตาม เรียกว่า "นาม"

คำว่า "นาม" นี้ มีวิเคราะห์ว่า "นมะตติ นามัง" แปลว่า
นมะตติ - น้อมเข้าหาอารมณ์แล้วรู้ชัดอารมณ์และรูป **อติ**-เพราะเหตุที่
น้อมเข้าหาอารมณ์แล้วรู้ชัดอารมณ์และรูปนั้น **นามัง**-จึงได้ชื่อว่า
"นาม" สิ่งนี้เรียกว่า "นามหรือจิต" นี้ มีหน้าที่เข้าหา (รับรู้) อารมณ์
เสมอ

คำว่า "รูป" มีวิเคราะห์ว่า "รูปปะตติ รูปัง" แปลว่า **รูปปะติ**-
เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ **อติ**-เพราะเหตุที่เปลี่ยนแปลงนี้แหละ **รูปัง**-
จึงได้ชื่อว่า "รูป" ดังนั้น สิ่งที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอโดยไม่มีหยุดนิ่งนี้
เรียกว่า "รูป" ตัวอย่างเช่น **ปฐวี** ธาตุดินมีลักษณะหนัก แข็ง หยาบ
กระด้าง เบา อ่อน นิ่ม **อาโป** ธาตุน้ำมีลักษณะ ซึมซับ เอิบอาบ
แตกแยก เกาะกุม **เตโช** ธาตุไฟมีลักษณะ เย็น ร้อน อุ่น หนาว **วาโย**
ธาตุดลมมีลักษณะเจ็บ ปวด เต็น ตอด เหน็บ ซ่าน โยก คลอน ไหว นิ่ง
เพราะรูปประกอบด้วยธาตุสี่เหล่านี้ จึงต้องเปลี่ยนแปลงโดยปรากฏ
ออกมาในอาการใดอาการหนึ่งดังที่กล่าวมาแล้วนี้อยู่เสมอ หากว่าธาตุ
4 ประกอบกันเกิดเป็นรูปขึ้นมาแล้ว นามก็เข้าอาศัยในรูป
อายตนะภายนอก 5 มีรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ก็เรียกว่า "เป็นรูป"
อายตนะภายใน มีตา หู จมูก ลิ้น กาย เรียกว่า "เครื่องมือส่งให้นาม
(ใจ) รับรู้" ในขณะที่อายตนะทั้งสองสัมผัสกัน สิ่งที่มีอาการเปลี่ยน

แปลงขึ้นลงตามอาการธาตุสี่ และอายตนะต่าง ๆ สัมผัสกันเกิดขึ้นไป
มาอยู่ตลอดเวลาอย่างนี้จึงเรียกว่า "รูปและนาม" สิ่ง 3 ประการดัง
กล่าวมานี้ คือ รูป จิต เจตสิก เรียกว่า "รูปนามสังขตธาตุปรมาตถ์"
การเจริญวิปัสสนาจึงต้องใช้ปัญญาสัมมาทิฐิดูให้เห็นสภาวะ
หรืออาการเกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไปตรงที่นาม หรือตรงที่ใจรับกับใจรูป ณ
ปัจจุบันขณะ หากเห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอยู่อย่างชัดเจน
นั้นแล้ว จากนั้นให้ใช้ปัญญาสัมมาสังกัปปะคิดพิจารณาจน เห็นว่า
"เป็นอนัตตา มิใช่ของเรา บังคับไม่ได้" ให้ทำอย่างนี้อย่างเสมอโดย
ไม่ลดละ หากกระทำได้อย่างต่อเนื่องแล้ว ธรรมะที่ว่า "โอปนยิโก"
ก็จะบังเกิดขึ้นมา

เหตุทุกข์ และเหตุสุข

อริยสัจ 4 เป็นหลักการที่แสดงไว้อย่างชัดเจนว่า “อะไรเป็นทุกข์ อะไรเป็นเหตุทุกข์ อะไรเป็นสุข อะไรเป็นเหตุสุข และวิธีการใช้เหตุสุขต่อสู้กับเหตุทุกข์” ซึ่งเป็นแนวทางที่สำคัญสำหรับการเจริญวิปัสสนาภาวนาเพื่อให้เกิดผลสุขขึ้นมา เหตุทุกข์คือสมุทัย เหตุสุขคือมรรค สุขคือนิโรธ รายละเอียดมีดังนี้

ทุกข์ (ผลแห่งกิเลส)

สิ่งที่เรียกว่า “เป็นทุกข์หรือความทุกข์” มี 3 ประการ

1. รูป ได้แก่ ร่างกาย คำว่า “รูป” ประกอบด้วยรูป 28 และสภาวะแห่งธาตุ 4 คือ

(ก) สภาวะธาตุดิน คือ หนัก แข็ง หยาบ กระด้าง เบา อ่อน นิ่ม

(ข) สภาวะธาตุน้ำ คือ ชุ่มชื้น เอิบอาบ แดกแยก เกาะกุม

(ค) สภาวะธาตุไฟ คือ เย็น ร้อน อุ่น หนาว

(ง) สภาวะธาตุลม คือ เจ็บ ปวด เต็น ตอด เหน็บ ซ่าน โยก คลอน ไหว นิ่ง

2. จิต เป็นนาม หรือเรียกว่า “มโนวิญญาณ คือ ใจรู้”

3. เจตสิก เจตนา เป็นนาม หรือเรียกว่า “ใจรับ”

รูป จิต และเจตสิก 3 ประการเหล่านี้ เป็นตัวทุกข์ เรียกว่า “ทุกข์”

เหตุแห่งทุกข์

ทุกข์ (รูป จิต และเจตสิก) หรือทุกข์สังขันธ์นี้มาจากไหน มาจากตัณหา โลภะ มานะ ทิฐิ อัตตทิฐิเป็นหัวหน้าใหญ่ของกิเลส 10 ประการ กิเลสเหล่านี้เป็น สาเหตุหรือที่มาของความทุกข์ เรียกว่า "สมุทัย"

สุข (พระนิพพาน)

การที่กิเลส 10 ประการ มีทิฐิ วิจิกิจฉา เป็นต้น ซึ่งเป็นสาเหตุแห่งทุกข์ดับสงบเย็น เรียกว่า "นิโรธหรือสอฺปาติเสสนิพพาน" ส่วนการที่ทุกข์คือรูป จิต เจตสิก ดับสงบเย็น เรียกว่า "ชั้นอนิโรธหรืออนุปาติเสสนิพพาน" การที่กิเลสดับไปนี้เรียกว่า "นิโรธคือสุข"

เหตุแห่งสุข

การเห็นจิตหรือมโนวิญญาณที่รูปร่างนามเกิดดับ เปลี่ยนแปลง เป็นทุกข์อยู่อย่างนั้น เรียกว่า "สัมมาทิฐิ" การคิดพิจารณาสิ่งที่สัมมาทิฐิ เห็นอยู่ว่า "เป็นอนัตตา" เรียกว่า "สัมมาสังกัปปะ" ปัญญาทั้งสองนี้ เป็นเหตุแห่งสุข เรียกว่า "มรรค"

พัฒนาการแห่งญาณ ในการเจริญวิปัสสนากถา

การปฏิบัติวิปัสสนา ก็คือ การเจริญปัญญา ให้เห็นความเป็นจริงในเรื่องของรูปนาม การใช้ปัญญาในลักษณะนี้เรียกว่าญาณคือความรู้ลึกเห็นจริง เมื่อลงมือปฏิบัติวิปัสสนาจะก่อให้เกิดพัฒนาการแห่งญาณเป็นลำดับไป ซึ่งมีลักษณะดังนี้ คือ

สัมมสนญาณ-การพิจารณาถูกต้อง **อุท্থัพพญาณ**-เห็นความเกิดขึ้นและความดับไปของรูปนาม **ภังคญาณ**-เห็นรูปนามดับ ญาณ 3 ประการนี้เรียกว่า **อนิจจานุปัสสนาญาณ**-เห็นอนิจจัง คือ **ความไม่เที่ยง**

ภยญาณ-เห็นความเกิดความดับว่าเป็นภัยที่น่ากลัว **อาทีนวญาณ**-เห็นความเป็นโทษในสังขาร **นิพพิทาญาณ**-เห็นแล้วเกิดความหน่าย ญาณ 3 ประการนี้เรียกว่า **อัปนิหิตานุปัสสนาญาณ**-เห็นทุกขัง คือ **ความทุกข์**

การเห็นอนิจจังความไม่เที่ยง และทุกขังความทุกข์แล้วมีความต้องการที่จะหลุดพ้นเรียกว่า **"มูญจิตุกามยตาญาณ"** การมีความต้องการหลุดพ้นแล้วเกิดความพยายามขึ้นมาเรียกว่า **"ปฏิสังขชาญาณ"** (หากว่าสัมมสนญาณทำหน้าที่ยังไม่แล้วเสร็จ ปฏิสังขชาญาณนี้จะทำหน้าที่ในการคิดพิจารณา แต่หากสัมมสนญาณทำหน้าที่แล้ว ปฏิสังขชาญาณก็จะทำหน้าที่ คือความเพียร) หากพยายามพิจารณาแล้วเห็นรูปนามอย่างชัดเจนว่า "เป็นอนัตตา" นี้เรียกว่า **"สังขารูปกชาญาณ"** ญาณ 3 ประการดังกล่าวนี้เรียกว่า

อนัตตานุปัสสนาญาณ-เห็นอนัตตา คือ ความบังคับไม่ได้ ความไม่มีตัวตนของรูปนาม

หากว่า เห็นสามัญญลักษณะทั้ง 3 ประการนี้แล้ว เรียกว่า "เห็นถูกต้อง" หากเห็นถูกต้องแล้ว ทำถูกต้อง คืออนุโลมญาณ (โพธิปักขิยธรรม 37 ประการ เว้นธรรม 2 ประการ คือ ปิติดับปัสสัทธิ คงเหลือ 35 ประการ โพธิปักขิยธรรม 35 ประการรวมเป็นหนึ่งเดียว เป็นพลังอันเดียว รับเอารูปนามส่งให้มรรค เรียกว่าอนุโลมญาณ) นี้แหละที่เรียกว่า "ทำถูกต้อง"

อันปิติ-ความอิมเอิบใจ และ**ปัสสัทธิ**-ความสงบนี้ หากว่าเกิดในขณะที่มรรคยังไม่เกิด เรียกว่า "เป็นอันตรรายต่อมรรค" แต่หากเกิดพร้อม ๆ กับผลไม่เป็นอันตรราย **ได้ถูกต้อง** คือมรรคญาณเกิด มรรคญาณที่เกิดขึ้นมาตัดกิเลสขาดสะบั้นลงไปอย่างนี้แหละ เรียกว่า "ได้ถูกต้อง" ผล 4 เกิดขึ้นมาแล้วเสวยพระนิพพานสงบ เย็นอยู่อย่างนี้เรียกว่า "**เป็นถูกต้อง**" หากว่าผลญาณปรากฏขึ้นมา หรือว่าเราได้ประสบกับผลญาณอย่างแท้จริงแล้ว เรียกว่า "ผลญาณปรากฏแล้วเข้าสู่ความเป็นอริยะ" ด้วยเหตุนี้ การพูดการเทศนาธรรมของพระอริยเจ้านั้นจึงถูกต้องทั้งหมด

บุคคลผู้มีได้เพาะเมล็ดพันธุ์แห่งมรรคผลไว้
จะต้องเวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสารอย่างยาวนาน โดยไม่มีที่สิ้นสุด
เพราะฉะนั้น ผู้ประสงค์จะหลุดพ้นจากวัฏสงสาร
ควรเร่งรีบกระทำการเพาะเมล็ดพันธุ์แห่งมรรคผล
คือการเจริญวิปัสสนากาวนาโดยเร็วเกิด

เมล็ดพันธุ์แห่งมรรคผล

อายะติง มัคคะณะละลาภายะ พิชัง กะเรยยะ, พืชาภาเว
กุโต มัคโค, มัคคะพืชา หิ ภาวะนา ฯ

อายะติง มัคคะณะละลาภายะ-การที่จะได้มรรคผลในกาล
ต่อไปนั้น พิชัง กะเรยยะ-พึงเพาะเมล็ดพันธุ์ไว้เถิด พืชาภาเว-
เพราะเมื่อไม่มีเมล็ดพันธุ์แห่งมรรคผลแล้ว กุโต มัคโค-จะได้
บรรลุมรรคผลได้ที่ไหนกัน มัคคะพืชา หิ-ความจริงแล้ว เมล็ดพันธุ์
แห่งมรรคผล ภาวะนา-คือ วิปัสสนากาวนา

ความว่า เมล็ดพันธุ์แห่งการบรรลุมรรคผลในภายภาคหน้านั้น
เป็นวิปัสสนากาวนา ในกรณีที่บุคคลไม่มีเชื้อ หรือไม่ได้เพาะบ่มเมล็ด
พันธุ์แห่งวิปัสสนากาวนาไว้แล้ว เขาจะหามรรคหาผลได้ที่ไหนเล่า
วิปัสสนากาวนานี้แหละ เป็นเมล็ดพันธุ์แห่งการเข้าถึงมรรค 4 ผล 4

ไม่ว่าในโอกาสหน้า วันหน้า เดือนหน้า ปีหน้า หรือชาติหน้าก็ตาม เมล็ดพันธุ์แห่งการที่จะได้บรรลุธรรมเป็นพระอริยเจ้าชั้นใดชั้นหนึ่ง เช่น เป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี หรือพระอรหันต์นั้น ก็คือวิปัสสนาภาวนา บุคคลผู้ไม่เจริญวิปัสสนาภาวนาก็จะไม่บรรลุมรรคผล เพราะเมล็ดพันธุ์แห่งมรรคผลก็คือวิปัสสนาภาวนา ดังกล่าวมาแล้ว

อนึ่ง การบรรลุมรรคผลนั้นมีใช้ได้มาด้วยการอ่อนน้อมขอร้อง แต่ขึ้นอยู่กับการปฏิบัติต่างหาก พระพุทธเจ้าทรงขอเป็นพระพุทธเจ้าแล้วได้เป็นขึ้นมาก็ไม่ใช่และมีได้ทรงขอจากใคร แต่พระองค์ทรงปฏิบัติแล้วได้มาด้วยพระองค์เอง คำว่า “ปะณิธานะโต” (ปะณิธาน) แปลว่า การกระทำของบุคคลผู้เลอเลิศเหนือเทวดาและมนุษย์” การกระทำที่ประเสริฐนี้แหละเรียกว่า “บารมี” บุคคลผู้เอาแต่ขอร้องและอ่อนน้อมมาโดยตลอดนั้น ขอให้ลงมือปฏิบัติเอาด้วยตนจริง ๆ เกิด เพราะว่าทุกอย่างมีเหตุและผล หากกระทำเหตุผลแม้ไม่หวังก็ต้องได้อย่างแน่นอน ประสงค์สิ่งใดก็ขอให้ทำเหตุสิ่งนั้น เมื่อทำเหตุแล้ว ผลนั้นไม่ต้องไปอ่อนน้อมขอร้องก็ต้องปรากฏมาให้ได้รับเป็นแน่

หากไม่มีเมล็ดพันธุ์แห่งมรรคผล

อะพีชัสสะ ตู สังกาโร ทีโฆเยวะ อะนันทโก, ตัสมา หิ
โมจะนัตติโก ภาวะนาพีชัง กะเรยยะ ฯ

อะพีชัสสะ-เทวดา มนุษย์ผู้ไม่มีเมล็ดพันธุ์แห่งมรรคผล
สังกาโร ทีโฆเยวะ อะนันทโก-วิภูสงสารของเขาจะยาวนานต่อไป
อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ตัสมา หิ-เพราะเหตุนี้ โมจะนัตติโก-เทวดา
มนุษย์ผู้ประสงค์จะหลุดพ้นจากวิภูสงสาร ภาวะนาพีชัง กะเรยยะ-
พึงรีบเพาะเมล็ดพันธุ์แห่งมรรคผลไว้

ความว่า บุคคลผู้ไม่มีเมล็ดพันธุ์แห่งมรรคผล (ไม่ได้เจริญ
วิปัสสนาภาวนา) จะต้องเวียนว่ายอยู่ในวิภูสงสารอย่างยาวนาน
โดยไม่มีจุดสิ้นสุด เพราะฉะนั้น ผู้ประสงค์จะหลุดพ้นจากวิภูสงสาร
ควรเร่งรีบกระทำการเพาะบ่มเมล็ดพันธุ์แห่งการบรรลุมรรคผลคือ
วิปัสสนาภาวนาให้เจริญงอกงามขึ้นโดยเร็วเถิด

บุคคลทุกสถานะเพศวัยในโลกนี้ หากมิได้มีเชื้อแห่งมรรคผลไว้
วิภูสงสารอันจะต้องเวียนว่ายต่อไปในภพภาคหน้านั้น ไม่อาจกล่าว
ได้ว่าจะไปสิ้นสุดลงเมื่อไร สิ้นสุดตรงจุดไหน คำว่า "วิภูสงสาร" เกี่ยว
ข้องโดยตรงกับคำว่า "อัตตา" (อวิชชาหรืออัตตทิฐิ) อัตตานี้แหละ
เป็นตัวการใหญ่ที่ทำให้เกิดระบบการเวียนว่าย (ตาย-เกิด) อัตตา
ทำให้ตายเกิด หรือจะเรียกว่าอัตตาเป็นผู้ทำให้มีการตายเกิดก็ได้
การเวียนว่ายตายเกิดนี้จะสิ้นสุดลง ณ ตรงจุดไหน ไม่สามารถจะล่วง

รู้ได้เลย เพราะฉะนั้น บุคคลทั้งฆราวาสชายหญิง พระภิกษุ สามเณร และแม่ชี ที่กลัวเกิด กลัวแก่ กลัวเจ็บ และกลัวตาย ทุกท่าน จงเพาะ บ่มเชื้อ หรือเมล็ดพันธุ์แห่งมรรคผลอันเป็นเหตุแห่งการไม่เกิด ไม่แก่ ไม่เจ็บ และไม่ตายให้เจริญงอกงาม โดยไม่ต้องผลัดวันประกันพรุ่ง หรือคอย วัน เวลา โอกาส เดือนหน้า ปีหน้า หรือชาติหน้า อีกต่อไป

มรรคและผล

สิ่งที่ทำหน้าที่ในการฆ่ากิเลสหรือตัดกิเลสให้ขาดไป เรียกว่า "มรรค" ดังวิเคราะห์ว่า "กิเลส มาเรตีติ มัคโค" แปลว่า กิเลส-กิเลส 10 ประการมีอัตตทิวฐิเป็นต้น มาเรตี-กำจัดตัดให้ขาดไป อิติ-เพราะกำจัดกิเลส (อัตตา) ขาดตกไปได้ นั่น มัคโค-จึงได้ชื่อว่า "มรรค" คำว่า "กิเลส" นี้มีบาลีว่า "กิลิสฺสติ เอเตนาติ กิเลโส" แปลว่า กิลิสฺสติ-ทำให้เศร้าหมอง เอเตนาติ-เพราะทำให้เศร้าหมอง อย่างนั้น กิเลโส-จึงได้ชื่อว่า "กิเลส"

คำว่า "กิเลส" มี 10 ประการ เป็นเหตุทำให้กามาจรกุศล รุปาวจรกุศลและอรุปาวจรกุศลเศร้าหมอง ในบรรดากิเลส 10 ประการนี้มีอัตตทิวฐิเป็นหัวหน้า มีวิจิกจฉาเป็นรองหัวหน้า อัตตา-ตัวกู ทิวฐิ-เห็น คือเห็นผิดคิดว่า "นามรูปนี้เป็นตัวกูของกู" เห็นว่า "อัตตา (ตัวกู)" เป็นนิจจัง มั่นคง เทียงแท้ ไม่แตกสลาย เป็นสุข สงบเย็น เป็นคนก็เป็นผู้สุขเย็น เป็นเทวดา หรือพรหมก็เป็นผู้สุขเย็น เห็นผิดอย่างนี้

ในการบรรลุมรรคนั้น โสตาปัตติมรรคจะตัดอัตตทิวฐิ (ความเห็นว่าเป็นตัวเป็นตน) และวิจิกจฉา แล้วเข้าสู่ความเป็นพระอริยะ คือเป็นพระโสดาบัน แต่ยังคงปล่อยปุณฺณอยู่ เพราะยังคงมีกิเลสหลงเหลืออยู่อีก 8 อย่าง สกทาคามีมรรคจะตัดอัตตทิวฐิ วิจิกจฉา เหมือนกัน แต่กิเลสที่เหลือนั้นได้เหี่ยวเฉาลงไป เมื่อถึงขั้นนี้ ก็มีความแตกต่างจากปุณฺณแล้ว อนาคามีมรรคก็ตัดกิเลสที่เหลืออีก โดยเหลือมานะครั้งหนึ่ง และถีนะครั้งหนึ่ง อรหัตตมรรคก็ตัดกิเลสที่เหลืออย่างละครั้งนั้นออกไปอีก โดยไม่มีกิเลสตัวไหนหลงเหลืออยู่

ลำดับต่อมาก็เป็นผลหรือเสวยผล เรียกว่า "ผลสมาบัติ"

คำว่า "ผลสมาบัติ" มีบาลีว่า "ฉะลััง สะมาปัชชะตตี ฉะละสะมาปัตติ" แปลว่า ฉะลััง-ผลคือกิเลสโรธ (กิเลสนิพพาน) ที่สงบเย็นนั้น สะมาปัชชะติ-เข้าถึงสงบเย็นอยู่ อิติ-เพราะเข้าเสวย กิเลสโรธ (กิเลสนิพพาน) สงบเย็นอยู่อย่างนั้น ฉะละสะมาปัตติ- จึงได้ชื่อว่าผลสมาบัติ

พระพุทธเจ้า ไม่ทรงรบกับผล

ภะคะวา ทุกขะนิโรธัง อะเทเสนโต สมุททะยะนิโรธะนะ เทเสสิ, สีหะสะมา วุทฒิโน หิ ตะถาคะตา ฯ

ภะคะวา-พระผู้มีพระภาคเจ้า **อะเทเสนโต**-ไม่ทรงแสดง (ประพฤติเช่นนี้พระองค์ก็ไม่ทรงประพฤติ) **ทุกขะนิโรธัง**-ซึ่งการดับทุกข์ **เทเสสิ**-แต่พระองค์ทรงแสดงไว้แล้ว (พระองค์ก็ทรงประพฤติเช่นนี้มาแล้ว) **สมุททะยะนิโรธะนะ**-เพื่อการดับตัณหา 3 ประการ และอวิชชา 4 ประการ ซึ่งเป็นสาเหตุแห่งความทุกข์นั้น **สีหะสะมา วุทฒิโน หิ ตะถาคะตา**-เพราะพระตถาคตเจ้าทรงประพฤติตั้งพระยาราชสีห์ไล่จับนายพราน ฉะนั้น

พระพุทธเจ้าไม่ทรงแสดง ไม่ทรงแนะนำให้ต่อสู้กับความทุกข์ เพื่อให้ความทุกข์ดับไป แต่พระองค์ทรงแสดงและทรงแนะนำให้ต่อสู้ต้นเหตุของความทุกข์ที่เรียกว่า "สมุทัย" ซึ่งประกอบด้วยตัณหา 3 (กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา) และอวิชชา 4 (โมหะ อหิริกะ อโนตตปปะ อุทัจจะ) เพราะว่าการต่อสู้ของพระองค์เปรียบเหมือนพระยาราชสีห์

พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ที่เสด็จอุบัติขึ้นมาในโลกนี้ ไม่ทรงปฏิบัติและไม่ทรงสอนให้สู้กับทุกข์ คือ การเกิด แก่ เจ็บ ตาย แต่ทุกพระองค์ทรงปฏิบัติและทรงแสดงธรรมเพื่อการดับสมุทัยอันเป็นต้นเหตุของความทุกข์ซึ่งมีอัตตาเป็นหัวหน้า วิธีการปฏิบัติของพระองค์นี้เปรียบเสมือนพระยาราชสีห์ กล่าวคือพระองค์ทรงปฏิบัติวิปัสสนา

ภาวนาเพื่อดับสมุทัยต้นเหตุของทุกข์ มีใช้ดับที่ทุกข์ เพราะทุกข์เป็นผล พระยาราชสีห์นั้น หากถูกนายพรานใช้ลูกศรยิงใส่ตน จะไม่สนใจ แผลที่โดนยิงหรือลูกศรที่ยิงถูกตน แต่จะสอดส่องค้นหาที่มา ของลูกศรว่ามาจากไหน เมื่อสอดส่องแสวงหาที่มาของลูกศรก็จะพบว่า มาจากนายพราน เมื่อหาพบแล้วก็รีบวิ่งขับไล่ติดตามนายพรานไป จนทันแล้วก็ฆ่านายพรานให้ตายไป เมื่อนายพรานตายแล้ว ลูกศร ก็ไม่มีที่มาจากไหนอีก ข้ออุปมาอุปไมยในที่นี้ นายพรานหมายถึงสมุทัย 3 ประการ ประกอบด้วยอัตตา มานะ และโลภะ การฆ่านายพราน (อัตตา) สัมมาทิฐิเป็นผู้เห็น การฆ่านายพราน สัมมาสังกัปปะ เป็นผู้หา การวิ่งขับไล่ นายพรานอย่างไม่ลดละ คือ สัมมาวายามะ (ความเพียร) การจับนายพรานได้เป็นอนุโลมญาณ การฆ่านายพรานเสียได้เป็นมรรคญาณ การที่นายพราน (อัตตา) ตายไป ลูกศรไม่มีแหล่งที่มาอีก เป็นผลญาณ วิธีการปฏิบัติของพระพุทธเจ้า ทุกพระองค์ ก็คือการใช้ปัญญาวิปัสสนาภาวนาดังที่ได้ยกมาเป็นตัวอย่างที่กล่าวมานั่นเอง

ธรรมมีเพียงเหตุกับผล

กัมมะการะโก นัตถิ, วิปากัสสะ คะหะโก นัตถิ, จิตตัง สะเจตตะสิกัง ปะวัตตะติ, เอวะเมตัง สัมมาทัสสะนัง ฯ

กัมมะการะโก-มนุษย์ทำกรรม เทวดาทำกรรม หรือพรหมทำกรรม **นัตถิ**-ไม่มี **วิปากัสสะ คะหะโก**-มนุษย์ผู้รับผล เทวดาผู้รับผล หรือพรหมผู้รับผล **นัตถิ**-ไม่มี **จิตตัง สะเจตตะสิกัง**-มีเพียงจิต และเจตสิกเท่านั้น **ปะวัตตะติ**-เป็นไปอยู่อย่างนี้ **เอตะมิทัง**-การรู้เห็นอย่างนี้ **สัมมาทัสสะนัง**-เป็นความรู้เห็นอันถูกต้อง

ในเรื่องการทำกรรมนั้นจะว่าเทวดาทำหรือมนุษย์ทำไม่มี แต่มีจิตกับเจตสิกเท่านั้นเป็นผู้ทำ กรรมกับเหตุเป็นอันเดียวกัน การที่ว่ามนุษย์หรือเทวดาตนนี้ตนนั้นรับผลกรรมไม่มี มีเพียงใจวิบาก และเจตสิกเท่านั้นรับไป ผลกับวิบากเป็นสิ่งเดียวกัน กรรมเหตุ และกรรมผลนี้จะผลัดเปลี่ยนกันไปมาอย่างต่อเนื่องเป็นสภาวะธรรม เทวดาหรือมนุษย์ผู้มีความเห็นอย่างนี้ เรียกว่า "ผู้มีความเห็นถูกต้อง"

คำว่า "กรรมเหตุ" คือกรรมอดีต 5 ประการ คำว่า "กรรมผล" คือกรรมปัจจุบัน 5 ประการ กรรมอนาคตก็มี 5 ประการเช่นเดียวกัน สภาวะธรรมดังกล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า "ปัจจุบันมีผลกับเหตุ 10" "อดีตกับอนาคตมีผลกับเหตุ 10" รวมเหตุผลในสภาวะธรรมมี 20 จะเห็นได้ว่า "ธรรมะทั้งหมดในโลกนี้มีเพียงเหตุกับผลเท่านั้น" อดีตกรรมเหตุที่ผ่านมาั้นประกอบด้วย

1. อวิชชา
2. สังขาร
3. ตัณหา
4. อุปาทาน
5. กรรมภพ

เนื่องจากอดีตกรรมเหล่านี้เป็นเหตุ จึงทำให้เกิดปัจจุบันผล (วิบาก) ปัจจุบันผลก็คือ

1. วิญญาณ
2. นามรูป
3. สฬายตนะ
4. ผัสสะ
5. เวทนา

หากว่าเวทนาเกิดขึ้นแล้วก็เริ่มเกิดปัจจุบันเหตุอีกทอด คือ เริ่มต้นด้วย

1. ตัณหา
2. อุปาทาน
3. กรรมภพ
4. อวิชชา
5. สังขาร

ปัจจุบันเหตุนี้เกิดขึ้นพร้อมกันอย่างต่อเนื่อง หากว่ากรรมเหตุ ในปัจจุบันหมุนแล้ว กรรมผลในอนาคตก็เกิดขึ้นดำเนินต่อไปอย่าง ไม่มีที่สิ้นสุด อดีตกรรมผลที่เกิดขึ้นก่อนหน้านั้นคือ

1. วิญญาณ
2. นามรูป
3. สฬายตนะ
4. ผัสสะ
5. เวทนา

เหตุกับผลทั้ง 4 ประการนี้ (อดีตเหตุ ปัจจุบันผล ปัจจุบันเหตุ อนาคตผล) ทำหน้าที่ผลัดเปลี่ยนกันเกิดขึ้นเป็นทอด ๆ ดำเนินไป อยู่อย่างนี้อย่างต่อเนื่องจึงเรียกว่า "วงเวียนแห่งวิภูสงสาร" หากว่า วงเวียนอันนี้ไม่ขาดยังมีอยู่ เทวดาและมนุษย์ก็ยังคงอยู่ หากว่า สภาวะธรรม 2 ประการทั้ง 4 แห่งนี้ไม่มี เทวดาและมนุษย์ก็ดับหายไป ด้วย เมื่อเทวดามนุษย์ดับหายไปแล้ว บรรดาความทุกข์ที่เทวดา และมนุษย์รับมาเสวยเป็นตายเกิด ๆ อยู่นั้นก็ดับสนิทไปด้วย

วิธีการตัดทำลายเหตุกับผล

วิธีการตัดทำลายเหตุกับผลดังกล่าวข้างต้นก็คือ

1. การใช้ปัญญาสัมมาทิจฺจึคอยดูจุดจ้อยู่ที่จิต ซึ่งเรียกว่า "มโนวิญญูณธาตุ"

2. **มหาภูตรูปทั้ง 4** คือ **ธาตุดิน** อันมีลักษณะ หนัก แข็ง หยาบ กระด้าง เบา อ่อน นิ่ม **ธาตุน้ำ** อันมีลักษณะ ซึมซับ เฝืออาบ แดกแยก เกาะกุม **ธาตุไฟ** อันมีลักษณะ เย็น ร้อน อุ่น หนาว **ธาตุลม** อันมีลักษณะ เจ็บ ปวด เต็น ตอด เหน็บ ซ่าน โยก คลอน ไหว นิ่ง ในขณะที่นั่งอยู่หรือในอิริยาบถอื่นก็ตาม ลักษณะอาการแห่งมหาภูตรูปหรือธาตุ 4 นี้ จะต้องปรากฏออกมาที่มโนวิญญูณธาตุ อย่างแน่นอน หากอาการเหล่านี้เกิดขึ้นมาแล้วจะมี 3 ลักษณะ คือดี ชอบ เรียกว่า "โสมนัสเวทนา" ร้าย ไม่ชอบเรียกว่า "โทมนัสเวทนา" เป็นกลาง ๆ ดีก็มีใช้ ร้ายก็มีใช้ หรือเฉย ๆ เรียกว่า "อุเบกขาเวทนา" ลักษณะอาการที่แสดงออกมานี้เป็นอาการของรูปและนาม เมื่อใดก็ตามที่อาการเหล่านี้เกิดขึ้นมาให้ใช้สัมมาสังกัปปะพิจารณาว่า ไม่ใช่ของเรา เป็นอนัตตา ไม่ควรยึดถือว่าเป็นของตน พร้อมกับนั้นก็ให้ใช้สัมมาทิจฺจึ-ความเห็นถูกต้อง ดูที่ความเป็นอนัตตานั้นให้ชัด ๆ

พระพุทธองค์ตรัสว่า "เอโก อัมโม อะนัตตาโต ภิกขเว อะนุปัสสีโต ภาวีโต พะหุสีกะโต อะภิญญาเย สัมโพธายะ นิพพานายะ สังวัตตะติ"

แปลว่า **ภิกขเว-ดูกรท่านผู้เห็นภัยแห่งการเกิดแก่เจ็บตายที่**

จะมาปรากฏในภพหน้า **เอโก รัมโม**-ธรรมะอันเป็นเอก (อันนี้)
อนัตตาโต-ตรงที่ความเป็นอนัตตานั่น **อะนุปัสสีโต**-เธอจงเฝ้าดู
ภาวิโต-เธอจงเฝ้าพิจารณา **พะหุสีกะโต**-เธอจงทำให้มาก
อะภิญญาเย-มรรคญาณ **สัมโพธายะ**-ผลญาณ **นิพพานายะ**-
พระนิพพาน **สังวัตตะติ**-ย่อมเกิดขึ้นมา

หมายความว่า ผู้เห็นภัยแห่งการเกิดแก่เจ็บตายทั้งหลาย
ตรงที่ความเป็นอนัตตานั่น จงใช้ปัญญาสัมมาทิจฺฉินให้มาก ๆ ใช้สัมมา-
สังกัปปะพิจารณาลงไปให้ต่อเนื่องว่ามีใช่ของตน เป็นอนัตตา
การกระทำอย่างนี้เนื่อง ๆ นั้นแหละเป็นเหตุแห่งการเกิดมรรคผล
นิพพาน พระพุทธองค์ตรัสไว้ดังนี้

ขอให้ท่านผู้เป็นชาวพุทธทั้งหลายจงปฏิบัติไปอย่างนี้ให้ดีโดย
ต่อเนื่อง แล้วเราจะเข้าใจแจ่มแจ้งเห็นจริงว่าพระพุทธเจ้าตรัสสอน
สิ่งที่เป็นจริง หากว่าเห็นเวทนาเป็นอนัตตาแล้ว อัตตาอันเป็นหัวหน้า
ของตัณหา ก็จะถูกตัดทำลายลงไปได้ เหตุกับผลแห่งวิภูสงสาร อันเป็น
วงเวียนแห่งการตายเกิดนี้ก็จะถูกตัดขาดออกเป็นสองท่อน ทำงาน
ต่อไปไม่ได้ อนาคตเหตุก็หยุดนิ่ง ไม่เคลื่อนไหวอีกต่อไป

คำว่า "สังขารไม่เที่ยง และสังขารเป็นทุกข์ 2 คำนี้ รวมลงในคำว่า "สัพเพ ธัมมา อนัตตา" ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา มิใช่สัตว์ บุคคล ตัวตนเราเขา เป็นอนัตตาเพียงประการเดียวเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ จึงเรียกว่า **เอโก ธัมโม-ธรรมอันเดียว**

ดังนั้น หากประสงค์จะเห็นธรรม 84,000 พระธรรมชั้นอุคคให้ พิจารณาเห็นอนัตตาทันที ผู้หาคือสัมมาสังกัปปะ ผู้เห็นคือสัมมาทิฐิ ปัญญาทั้ง 2 นี้เรียกว่าวิปัสสนากาวนา สัมมาทิฐิเป็นวิปัสสนา สัมมาสังกัปปะ เป็นกาวนา

"เอโก รัมโม" ธรรมมีอย่างเดียว

สัพเพ สังขารา อะนิจจา

สัพเพ สังขารา ทุกขา

สัพเพ รัมมา อะนัตตา ฯ

สัพเพ-รูปรนามหรือชั้นของหมู่สัตว์ มนุษย์และเทวดาทังปวง
สังขารา-อวิชชาและตัณหาเป็นผู้ก่อสร้างปรุงแต่งให้เกิดเป็นมา
อะนิจจา-ไม่เที่ยง ไม่มั่นคง **สัพเพ**-รูปรนามหรือชั้นของหมู่สัตว์
มนุษย์และเทวดาทังปวง **สังขารา**-อวิชชาและตัณหาเป็นผู้ก่อสร้าง
ปรุงแต่งให้เกิดเป็นมา **ทุกขา**-ต้องตายเกิด ๆ **สัพเพ รัมมา**-สิ่ง
ปรุงแต่งที่ไม่เที่ยงและตายเกิด ๆ ทั้งปวงนี้ **อะนัตตา**-สัตว์ก็ไม่ใช่
มนุษย์ก็ไม่ใช่ เทวดาก็ไม่ใช่ เป็นอนัตตา มีใช้ตัวตน

รูปรนามหรือชั้นของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายนั้นเกิดขึ้นมา
เพราะอวิชชาและตัณหาเป็นผู้ก่อสร้างปรุงแต่งมีลักษณะไม่เที่ยง

ไม่มั่นคง รูปนามหรือชั้นของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายนั้นเกิดขึ้นมาเพราะอวิชชาและตัณหาเป็นผู้ก่อสร้างปรุงแต่ง มีลักษณะแปรปรวนเป็นทุกข์ ทั้งอนิจจังสังขารก็ดี ทุกขสังขารก็ดี หรือสภาวะธรรมทั้งหมดนี้เป็นอนัตตาทั้งสิ้น ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา

คำว่า "สังขาร" นี้ หมายถึงการประกอบ การปรุงแต่ง หรือการก่อให้เกิดสิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นมา ทั้งในด้านที่ดีและไม่ดี ประกอบด้วย

1. **ปุญญาภิสังขาร** คือการประกอบในเรื่องบุญ ทาน ปัตติทาน ปัตตานุโมทนา และทิฏฐิซุกรม เป็นเหตุทำให้เกิดกามาวจรกุศลจิต 8 ดวง พร้อมทั้งมีอัสติทิล्लीและมานะ การกระทำอย่างนี้แหละ เรียกว่าปุญญาภิสังขาร เป็นคติทางเดินแห่งเทวดาและมนุษย์

ส่วนการพึงธรรม การทำวัตรสวดมนต์ และทิฏฐิซุกรม- การทำความเห็นให้ตรงแล้วประกอบสมถภาวนา 36 ประการ เป็นเหตุให้เกิดปุญญาภิสังขารประการที่สอง นี้แหละเป็นทางเดินของผู้ได้ปฐมฌาน 3 ภูมิ ทุตติยฌาน 3 ภูมิ ตติยฌาน 3 ภูมิ จตุตถฌาน 2 ภูมิ ซึ่งเรียกว่า "รูปพรหม 11 ภูมิ" พรหมผู้ตายเกิดอยู่ในรูปพรหมทั้ง 11 ภูมินี้ ก็ยังอยู่ในลักษณะของความไม่เที่ยงเป็นทุกข์

2. **อปุญญาภิสังขาร** คือ การประกอบปาณาติบาต และมิชฉาทิล्ली เป็นต้นแล้วก่อให้เกิดอกุศลวิบาก 12 โดยมีโลภะ มานะ และทิล्लीเป็นประธาน เป็นเหตุให้ไปบังเกิดในอบายภูมิ 4 ตายเกิด ๆ เป็นทุกข์ อยู่อย่างนั้น

3. **อเนญชาภิสังขาร** คือ การปฏิบัติสมถภาวนา โดยการเจริญอากาสาณัญจายตนะ เป็นต้น จนได้รูปฌาน 4 วิธีปฏิบัติอย่างนี้ เป็นทางไปเกิดในอรุปรหม 4 ตายเกิด ๆ อยู่ ไม่เที่ยง

เป็นทุกข์ ด้วยเหตุนี้เอง พระศาสดาจึงตรัสว่า "สังขารทั้งหลาย (สิ่งปรุงแต่งทุกชนิด) ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ (ตายเกิด ๆ)"

คำว่า "สังขารไม่เที่ยง" และ "สังขารเป็นทุกข์" สองคำนี้ รวมลงในคำว่า "สัพเพ ธัมมา อนัตตา-ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา มิใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา เป็นอนัตตาเพียงประการเดียวเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ จึงเรียกว่า "เอโก ธัมโม-ธรรมอันเดียว" พระไตรปิฎก ประกอบด้วยพระวินัย 21,000 พระธรรมชั้น ๑ พระสูตร 21,000 พระธรรมชั้น ๑ พระอภิธรรม 42,000 พระธรรมชั้น ๑ รวมเป็น 84,000 พระธรรมชั้น ๑ ทั้งหมดจึงเป็น สัพเพ ธัมมา อนัตตา-ธรรมะทั้งหมดทั้งสิ้นดังกล่าวนี้อันเป็นอนัตตาประการเดียวเท่านั้นเอง ใครเห็นว่า "ไม่ใช่" ก็เป็นผู้มีความเห็นผิดเหมือนกับท่านเทวทัต ดังนั้น หากประสงค์จะเห็นพระธรรม 84,000 พระธรรมชั้น ๑ ก็ให้พิจารณา เห็นอนัตตาอันเกิด ผู้หาคือสัมมาสังกัปปะ ผู้เห็นคือสัมมาทิฐิ ปัญญาทั้ง 2 นี้เรียกว่าวิปัสสนาภาวนา สัมมาทิฐิเป็นวิปัสสนา สัมมาสังกัปปะเป็นภาวนา

"มรรคมีองค์ 8" ทางสายเอกสู่พระนิพพาน

**อะยะเมวาติ อะวะธาระณะวะจะนัง อัญญัสสะ นิพพานะ-
คามิมัคคัสสะ อตติภาวะปะฎิเสระนัตถัง ฯ**

อะยะเมวาติ-มรรคมีองค์ 8 อันมีสัมมาทิฐิและสัมมา-
สังกัปปะเป็นประธานนี้เอง **อะวะธาระณะวะจะนัง**-พระองค์ทรง
ประกาศไว้อย่างอาจหาญ **อัญญัสสะ**-นอกจากมรรคมีองค์ 8 แล้ว
นิพพานะคามิมัคคัสสะ-ทางที่จะดำเนินไปสู่นิพพานที่สงบเย็นนั้น
อตติภาวะปะฎิเสระนัตถัง-ที่ว่าไม่มีทางอื่นอยู่อีกนั้น เป็นคำที่ทรง
ปฏิเสธไว้แล้ว

หมายความว่า ทางที่จะดำเนินไปสู่พระนิพพานนั้นมีเพียง
มรรคมีองค์ 8 อันมีสัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะนำหน้านั้นเท่านั้น
หากเห็นว่ายังมีทางอื่นอยู่อีก นี่เป็นความเห็นที่ผิด พระพุทธองค์จึงทรง
ปฏิเสธไว้ว่า ไม่มีทางอื่นอีก นอกจากมรรคมีองค์ 8 ประการนี้

วิธีประพฤติตามมรรคมีองค์ 8

สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ เปรียบเหมือนแผ่นดินที่รองรับ **สัมมาวายามะ** เปรียบเหมือนเท้าสองข้างที่ก้าวเดิน **สัมมาสติและสัมมาสมาธิ** เปรียบเหมือนมือซ้ายมือขวา **สัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ** เปรียบเหมือนตาสองข้าง เป็นองค์แห่งปัญญาพาส่งอนุโลมญาณ เมื่อมองเห็นแล้วจึงมอบให้มรรคญาณตัดกิเลสทั้ง 10 ให้สงบเย็นลงไป

มรรคมีองค์ 8 ในหัวข้ออุปมา

วิธีดีศิลปะประกอบด้วยสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ องค์แห่งมรรคทั้งสามประการนี้เปรียบเหมือนแผ่นดินที่รองรับบ้านเมือง สัมมาวายามะเป็นเท้าสองข้างที่เดินเหยียบย่ำไปมา สัมมาสติกับสัมมาสมาธิเป็นหูสองข้างไว้ฟังธรรมพระพุทธรองค์ สัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะเป็นตาสองข้างดูสังเกตพิจารณาอย่างพากเพียร มรรคญาณเป็นมือสองข้างวางทิ้งศัตรูคือกิเลส ผลญาณคือการได้ผลลัพธ์อันเป็นการเสวยพระนิพพานตรงปลายสุดแห่งวิญญูสงสาร

ดูและพิจารณาให้เห็นอนัตตา

คำว่า "อนัตตา" และ "สัมมาทิฐิ" เป็นธรรมอันเดียวกัน ในลักษณะที่ตรงกันข้าม คำว่า "อัตตา" และ "มิจฉาทิฐิ" เป็นธรรมอันเดียวกัน อนัตตาเป็นเหตุแห่งการไม่เกิดไม่ตาย อัตตาเป็นเหตุแห่งการตายการเกิด ในการปฏิบัตินั้น ตรงที่ความเป็นอนิจจัง ความไม่เที่ยงและทุกขังความเป็นทุกขังนั้นไม่ต้องไปดูไปพิจารณา แต่ให้ไปดูและพิจารณาที่ความเป็นอนัตตาเพียงประการเดียวเท่านั้น เพราะว่าทั้งอนิจจังความไม่เที่ยงและทุกขังความเป็นทุกขังนั้นตามหลังอนัตตา พระพุทธองค์ทรงแสดงอนัตตาก่อน ทั้งนี้ก็เพราะพระองค์ทรงเห็นอนัตตานั้นเอง ดังพระบาลีที่ว่า

อนัตตตลลขณเณ ทิฏฐเฐ, อะนิจจะลลขณัง ทิฏฐเฐเมวะ โหติ, อิมสุ ตีสสุ ลลขณเณสุ เอกัสมิง ลลขณเณ ทิฏฐเฐ, อิตะรัง ทิฏฐเฐเมวะ โหติ ฯ

อนัตตตลลขณเณ-เมื่อลักษณะแห่งอนัตตานั้น ทิฏฐเฐ-หากว่าเห็นแล้ว อะนิจจะลลขณัง-ลักษณะแห่งความไม่เที่ยง ทิฏฐเฐเมวะ-ก็จะได้เห็นแจ่มแจ้งขึ้นมาเอง โหติ-เป็นเช่นนี้ อิมสุ ตีสสุ ลลขณเณสุ-บรรดาลักษณะ 3 ประการเหล่านี้ เอกัสมิง ลลขณเณ-เมื่อลักษณะอย่างหนึ่ง ทิฏฐเฐ-หากว่าได้เห็นแล้ว อิตะรัง-อนิจจ-ลักษณะและทุกขลลขณเณทั้ง 2 นอกนี้ ทิฏฐเฐเมวะ-จะให้เห็นขึ้น มาเอง

คำว่า "อนิจจัง" และ "ทุกขัง" ทั้งสองนี้เป็นเพียงคำถาม หมายความว่า ความไม่เที่ยงเป็นทุกขังนี้เป็นเพราะอะไร ก็เป็นเพราะว่า ธรรมทั้ง 2 นี้ เป็นสภาพแห่งอนัตตานั้นเองจึงเป็นอย่างนี้ ทุกข์หรือความทุกข์ที่เกิดขึ้นมาอยู่อย่างนี้ ไม่ใช่ของเรา บังคับไม่ได้ ไม่อยู่ในอำนาจเป็นอนัตตา เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า "เป็นทุกข์" นี้คือคำตอบ พระพุทธองค์ตรัสว่า หากว่าเห็นอนัตตาแล้ว อนิจจัง ทุกขัง แม้ว่าไม่ดูไม่พิจารณาก็จะรู้พร้อมอนัตตานั้นเอง เพราะธรรมคืออนัตตานี้ เป็นธรรมเอก (เอโก ธัมโม) ดังนั้น เมื่อเห็นอนัตตาก็จบกิจ ดังพระบาลีว่า "สัพเพ ธัมมา อนัตตา ธรรมทั้งหมด กล่าวคือทั้งอนิจจัง และทุกขังล้วนเป็นอนัตตา"

ความเห็นถูกต้องกล่าวคือสัมมาทิฐินี้ประเสริฐสุดเปรียบดังดวงจันทร์ที่แจ่มจรัสอยู่บนท้องฟ้าท่ามกลางหมู่ดาวบริวาร ในบรรดามรรคมงคล 8 นี้ สัมมาทิฐิเปรียบดังดวงจันทร์ ศิลกับสมาธิเปรียบดังหมู่ดาวบริวาร

บุคคลผู้ที่บุญกุศลสั่ง แล้วได้เกิดมาพบพระพุทธศาสนา ควรตระหนักในการที่จะรับเอาปัญญาศาสนา (คำสอนที่เป็นปัญญา) มานำหน้า

พระพุทธเจ้า
ทรงใช้ปัญญานำหน้า

ปัญญาตตะรา หิ กุสะลา ธัมมา, ปัญญาเย จะ สิทธายะ,
สัพเพ อะนะวัชชา ธัมมา สิทธาเยวะ โหนติ ฯ

หิ-เป็นความจริง กุสะลา ธัมมา-บรรดากุศลธรรมญาณ-
สัมปยุตทั้ง 13 ประการ ปัญญาตตะรา-มีปัญญาคือสัมมาทิฐิ
และสัมมาสังกัปปะนี้เป็นยอดธรรม ปัญญาเย จะ-ก็เมื่อปัญญา
สิทธายะ-ทำกิจสำเร็จแล้ว สัพเพ อะนะวัชชา ธัมมา-ธรรมที่ปราศ
จากโทษทั้งหมด สิทธาเยวะ-ก็ทำกิจสำเร็จแล้วเหมือนกัน

บาลีข้างต้นนี้หมายความว่า ความจริง พระพุทธเจ้าทุกพระองค์
ทรงปฏิบัติโดยใช้ปัญญานำหน้าเสมอ คำว่าปัญญาแปลว่า รู้แจ้ง

คำว่าพุทธะก็แปลว่ารู้แจ้ง ศัพท์ทั้ง 2 นี้มีความหมายว่า "รู้แจ้ง" เหมือนกัน ที่ว่ารู้แจ้งนี้ หากถามว่า "รู้แจ้งอะไร?" ก็หมายถึงรู้แจ้งว่า "ขันธห้าหรือร่างกาย ตั้งแต่หัวจรดเท้ามีทุกข์ประการเดียวเท่านั้น" ทุกข์ก็คือเกิด แก่ เจ็บ ตาย หรือชาติ ชรา มรณะเป็นตัวทุกข์ อีกนัยหนึ่งว่าโดยปรมาตม์ก็คือ รู้ความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไปของสังขารนั่นเอง แจ้งก็คือเมื่อรู้ว่าเป็นเพียงความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไปเท่านั้นก็วางเหตุทุกข์ที่เรียกว่าสมุทัยนั้นเสียได้ หากว่า เหตุทุกข์ดับนิพพานก็เกิดอีกอย่างหนึ่ง คำว่า "รู้" กับคำว่า "แจ้ง" เป็นธรรมอย่างเดียวกัน คือสัมมา-ถูกต้อง คำว่า "แจ้ง" ก็หมายถึงพุทธะ พุทธะก็คือปัญญา หรืออโมหะ-ความไม่ลุ่มหลง ปัญญาหรืออโมหะนี้ เกิดพร้อมกับจิตที่เป็นญาณสัมปยุต 17 ดวง ส่วนปัญญาอันเกิดพร้อมกับจิตกามาวจร กุศลญาณสัมปยุต 4 ดวง รูปกุศล 5 ดวง และอรุณกุศล 4 ดวง เรียกว่า "โลกียปัญญา" อยู่ในวงเวียนแห่งคุกตายเกิด (วัฏสงสาร)

ปัญญาอันเกิดพร้อมโลกุตตรมรรคกุศล 4 ดวง เรียกว่า "ปัญญาปรมาตม์" หรือโลกุตตรปัญญา (ไม่ตายอีก) ทั้งใจโลกียสัมปยุต 13 ดวงก็ดี และใจโลกุตตรญาณสัมปยุต 4 ดวงนี้ก็ดี มีปัญญาสัมมาทิวี่ ความเห็นถูกต้องและปัญญาสัมมาสังกัปปะความคิดพิจารณาถูกต้อง เป็นประธานเป็นผู้นำในการทำกิจทั้งปวงให้สำเร็จ

ความสามารถของสัมมาทิฐิ

**สัพพะกุสะลา อัมมา สัมมาทิฐิ เสฏฐา, กุสะลาเรวะ จะ
ปุพพังคะมา ฯ**

สัพพะกุสะลา อัมมา-ใจโลภียญาณสัมปยุต 13 ดวง
และใจโลกุตตรญาณสัมปยุต 4 ดวง รวมทั้งหมด 17 ดวง **สัมมาทิฐิ**
เสฏฐา-ความเห็นถูกต้องที่เรียกว่าสัมมาทิฐินี้แหละ เป็นสิ่งสำคัญ
ที่ทำให้กิจสำเร็จ **กุสะลาเรวะ จะ**-กุศลโลกุตตรมรรค 4 ดวงนั้น
ปุพพังคะมา-มีปัญญาสัมมาทิฐิกล่าวคือความเห็นถูกต้องและสัมมา-
สังกัปปะกล่าวคือความพิจารณาถูกต้องทั้งสองนี้เป็นประมุขเป็นผู้นำ

ใจโลภียญาณสัมปยุตที่รวมกับญาณประกอบด้วย

1. มหากุศลญาณสัมปยุต 4 ดวง
2. รูปกุศล 5 ดวง
3. อรูปกุศล 4 ดวง

จิต 13 ดวงนี้ เรียกว่า "ใจโลภียญาณ" ไม่สามารถทำให้หลุด
พ้นจากการเกิด แก่ เจ็บ ตายได้ ใจเหล่านี้มีสัมมาทิฐิ-ความเห็น
ถูกต้องนำหน้า จึงสามารถทำกิจให้สำเร็จได้ แม้กุศลไม่มีโทษกล่าวคือ
มรรค 4 ก็มีสัมมาทิฐิความเห็นถูกต้องนำหน้านี้เอง ที่ทำให้กิจ
สำเร็จลุล่วงไปได้ (กุศลมีโทษ หมายถึงโลกียกุศล เพราะยังมีอัตตาอยู่
ส่วนกุศลไม่มีโทษ หมายถึงโลกุตตรกุศลหรือมรรค 4 เพราะไม่มีอัตตา
แล้ว) กุศลทั้ง 2 ประเภทนี้จะต้องอาศัยสัมมาทิฐิความเห็นถูกต้อง

จึงจะสามารถทำกิจให้สำเร็จได้ สัมมาทิฐินี้เป็นผู้นำมรรคที่เหลืออีก 7 องค์ ส่วนศีลมรรค 3 ประการ และสมาธิมรรค 3 ประการ จัดเป็น กงขนุคคอยช่วยสัมมาทิฐิทำงานให้สำเร็จ อีกอย่างหนึ่ง สัมมาทิฐินี้เป็นอภิตของปัญญาด้วย นี้แหละเรียกว่า "ความเป็นผู้นำที่สามารถของสัมมาทิฐิ"

สัมมาทิฐิเปรียบดังดวงจันทร์ในหมู่ดาว

ปัญญา หิ เสฏฐา กุสะลา ะหันทิ
นักขัตตะราชาธิราช ตาระกานัง
สีลัง สีรี จาปิ สะตัญจะ ธัมโม
อันวายิกา ปัญญาอะโต ะวันติ ฯ

ปัญญา หิ เสฏฐา-ปัญญากล่าวคือสัมมาทิฐิ ประเสริฐที่สุดตรง
ที่ทำให้มรรคญาณผลญาณเกิดขึ้นมา **นักขัตตะราชาธิราช ตาระกา-**
นัง-เปรียบเหมือนพระยานักรัศมีที่มีแสงสว่างแจ่มจรัสกว่าหมู่ดาว
ทั้งมวล ฉะนั้น **กุสะลา ะหันทิ**-เทวดา มนุษย์ และพรหมผู้ฉลาด
กล่าวไว้อย่างนี้ **สีลัง สีรี จาปิ สะตัญจะ ธัมโม**- ศीलก็ดี สีรี (สมาธิ)
ก็ดี ธรรมทั้งปวงก็ดี **อันวายิกา ปัญญาอะโต ะวันติ**-ล้วนติดตามไป
ข้างหลังปัญญาคือสัมมาทิฐิทั้งสิ้น

ความว่า ความเห็นถูกต้อง กล่าวคือสัมมาทิฐินี้ประเสริฐสุด
ตรงที่เป็นผู้นำในการทำมรรคผลนิพพานให้เกิดขึ้นมา เปรียบดังดวง
จันทร์ที่แจ่มจรัสอยู่บนท้องฟ้าท่ามกลางหมู่ดาวบริวารในบรรดามรรค
มีองค์ 8 นี้ สัมมาทิฐิเปรียบดังดวงจันทร์ ศीलกับสมาธิเปรียบดัง
หมู่ดาวบริวาร บุคคลผู้ที่บุญกุศลสั่งได้มาเกิดพบพระพุทธศาสนานี้
ควรตระหนักในการที่จะรับเอาปัญญาศาสนา (คำสอนที่เป็นปัญญา)
ที่แจ่มจรัสเหนือสิ่งอื่นใดในโลก คือ แจ่มจรัสนำหน้าศีลและสมาธิ
ดังดวงจันทร์แจ่มจรัสอยู่เหนือหมู่ดาวบริวาร ฉะนั้น มานำหน้า

สัมมาทิฐิเปรียบดังรอยเท้าช้าง

เสยยะถาปิ มะหาราชาเย ยานิ กานิจิ ชังฆะลาณัง ปาณานัง
ปะทะชาตานิ, สัพพานิ ตานิ หัตถิปะเท สะโมธานัง คัจฉันติ,
หัตถิปะทัง เตสัง อัคคะมักขาเยติ ฯ

ความว่า **มะหาราชา**-พระมหากษัตริย์เจ้า (พระเจ้าปเสนทิโกศล) สัตว์จำพวกสองเท้าสี่เท้ามากเท่าที่เดินบนพื้นดินทั้งหมดนั้นต่างก็มีรอยเท้าปรากฏอยู่ รอยเท้าโคและรอยเท้าม้าจะรวมลงในรอยเท้ากระบือ (เพราะเล็กกว่า) รอยเท้ากระบือก็จะรวมลงในรอยเท้าช้าง เป็นอย่างนี้ **ศีลมรรค** หากว่าสมาธิเกิดขึ้นมาแล้วก็หายเข้าไปรวมอยู่ในสมาธิ สมาธิก็เหมือนกัน หากว่าปัญญาศานา คือ **สัมมาทิฐิ** และ **สัมมาสังกัปปะ** เกิดขึ้นมาแล้ว ก็จะหายเข้าไปรวมอยู่ในปัญญา **สัมมาทิฐิ** และ **สัมมาสังกัปปะ** นั้นเอง รอยเท้าใหญ่สุดก็คือรอยเท้าช้าง ดังนั้น รอยเท้าสัตว์ที่เล็กจึงรวมลงในรอยเท้าช้าง ในบรรดามรรคมีองค์ 8 มรรคองค์ที่สำคัญที่สุด และนำหน้าเพื่อนก็คือ **สัมมาทิฐิ** ความเห็นถูกต้อง และ **สัมมาสังกัปปะ** ความคิดพิจารณาถูกต้อง หากมีคำถามว่า “เห็นอะไรถูกต้อง” ก็ตอบได้ว่า “เห็นความเกิดดับของรูปนามที่เป็นปรมาตถ” นั่นเอง เรียกว่า “เห็นถูกต้อง” คิดพิจารณาอะไรถูกต้อง คือคิดพิจารณาชั้นห้ารูปนามเป็นอนัตตานั้นแหละเรียกว่า “คิดพิจารณาถูกต้อง” ขอให้โยคีผู้ปฏิบัติธรรมทุกท่านจงทำความเข้าใจให้ถูกต้อง

สัมมาทิฐิกับวิปัสสนาคือสิ่งเดียวกัน

**ทุกขะญาณัง สะมุททะยะญาณัง ทุกขะนิโรธะญาณัง
ทุกขะนิโรธะคามินีปะฏิปะทาญาณัง อะยัง สัมมาทิฐุจฺจ ๗**

ทุกขะญาณัง-ความรู้ความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งว่าความทุกข์ คืออะไรเป็นอย่างไร **สะมุททะยะญาณัง**-ความรู้ความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งว่าสาเหตุของความทุกข์คืออะไร **ทุกขะนิโรธะญาณัง**-ความรู้ความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งถึงความดับสนิทของความทุกข์ว่าเป็นอย่างไร **ทุกขะนิโรธะคามินีปะฏิปะทาญาณัง**-ความรู้ความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งในการดำเนินไปบนหนทางแห่งการดับไปของทุกข์ **อะยัง สัมมาทิฐุจฺจ**-ท่านกล่าวว่า ความรู้ความเข้าใจอย่างนี้ ก็คือ สัมมาทิฐินั่นเอง

คำว่า "สัมมาทิฐิ" แยกออกเป็น 2 คำคือ สัมมา-ถูกต้อง และทิฐิ-เห็น วิธีการฝึกสัมมาทิฐินั้นเป็นการปิดทวารทั้ง 5 เปิดไว้เพียงมโนทวาร เพราะสิ่งต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาในทวารทั้ง 5 ก็จะมาปรากฏที่มโนทวาร สัมมาทิฐิจะทำหน้าที่เฝ้าดูอยู่ตรงนี้ กล่าวคือ หลับตาเนื้อแล้วเปิดตาปัญญามองเห็น (การเกิดดับของนามรูป) อยู่อย่างชัดเจน เพราะมองเห็นได้อย่างพิเศษอย่างนี้แหละ จึงได้ชื่อว่า "สัมมาทิฐิ" คำว่า "สัมมาทิฐิ" กับ "วิปัสสนา" เป็นสิ่งเดียวกัน รู้เห็นและเข้าใจทุกข์ คือ รู้เห็นและเข้าใจขั้น 5 ของเทวดา และมนุษย์ที่เกิด แก่ เจ็บ ตาย อย่างไม่มีที่สิ้นสุดนี้ว่า "เป็นทุกข์จริง"

และการได้ชั้น 5 อันเป็นกองแห่งความทุกข์ที่เกิด แก่ เจ็บ ตาย
อยู่อย่างนี้ เป็นเพราะอตัตติฐิ โลกะและมานะซึ่งมีอวิชชาหนุนเนื่อง
เป็นพลังขับเคลื่อนอยู่ข้างหลัง จึงก่อให้เกิดชั้นห้าหรือกองแห่งทุกข์
ขึ้นมา การที่ชั้นห้าได้ดับสนิทลงไปนั้น เรียกว่า "ชั้นนิโรธ
หรืออนุภาทิสสนิพพาน" ต้นเหตุที่ก่อให้เกิดชั้น 5 (กองทุกข์)
ขึ้นมาั้นเรียกว่า "สมุทัย" การที่ต้นเหตุแห่งทุกข์คือ โลกะ มานะ ติฐิ
และอวิชชาได้ดับสนิทไปนั้นเรียกว่า "กิเลสนิโรธหรือสอฺอนุภาทิสส-
นิพพาน"

การปฏิบัติเพื่อทำให้เหตุดับสนิทไปเรียกว่า "มคฺคสัจ"
สัมมาทิฐิกับสัมมาสังกัปปะเป็นปฏิปทาแห่งการปฏิบัติเพื่อให้ได้
นิโรธ หรือนิพพานทั้ง 2 ประการนี้ (ชั้นนิโรธ และกิเลสนิโรธ)
สรุปตรงนี้ก็คือน่า "ตาปัญญาที่เห็นทุกข์และเหตุแห่งทุกข์เป็น
ปัญญาสัมมาทิฐิ ส่วนปัญญาที่เข้าใจว่า ทุกข์ก็ดี เหตุแห่งทุกข์ก็ดี
มิใช่ของเรา บังคับไม่ได้ เป็นอนัตตา เป็นปัญญาสัมมาสังกัปปะ"

สัมมาสังกัปปะทำงานอย่างไร

**สัมมาสังกัปปโติ สัมปะยุดตะธัมเม นิพพานะสังขาเต
อารัมมะเณ อะภินิโรเปตีติ สัมมาสังกัปปโ ๖**

สัมมาสังกัปปโติ- สัมมาสังกัปปะนี้ **อะภินิโรเปตี**-
พิจารณาลึกลงไป **สัมปะยุดตะธัมเม**-ในธรรมกล่าวคือการปรุงแต่ง
(อนิจจัง ทุกขัง) **นิพพานะสังขาเต อารัมมะเณ**-ในอารมณ์กล่าวคือ
นิพพาน (อนัตตา) **อิติ**-เพราะเหตุฉะนั้น **สัมมาสังกัปปโ**- จึงได้ชื่อว่า
สัมมาสังกัปปะ

คำว่า "สัมมาสังกัปปะ" นี้ เป็นความคิดพิจารณารูปนามว่า
"เป็นอนัตตา" สัมมาทิวฐิความเห็นรูปนามที่เป็นอนัตตา องค์แห่งมรรค
ทั้ง 2 ประการนี้ ทำงานร่วมกันอย่างเคียงบ่าเคียงไหล่ไม่ห่างจากกัน
การที่รูปและนาม (จิต) คิดปรุงแต่งเกิดดับ ๆ อยู่อย่างนี้ เรียกว่า
เป็นสภาวะอนิจจัง ความเกิดดับ ๆ นี้ ไม่ดี ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้
เรียกว่าเป็นสภาวะแห่งความทุกข์ สภาวะอนิจจังและทุกขังทั้งสองนี้
เป็นสิ่งที่บังคับบัญชาไม่ได้ มิใช่ของเรา คือห้ามมิให้เกิด มิให้ดับไม่ได้
จึงเรียกว่าเป็นสภาวะอนัตตา การวางอัตตาหรือความคิดพิจารณาว่า
"ทุกสิ่งทีเห็นทั้งด้านดี ไม่ดี ชอบ ไม่ชอบหรือเฉย ๆ ล้วนเป็นอนัตตา"
นี้แหละเป็นการเดินทางไปสู่พระนิพพานโดยตรง เรียกว่า "ปัญญา
สัมมาสังกัปปะ"

สัมมาสังกัปปะมีอุปการะมากต่อสัมมาทิฐิ

สัมมาสังกัปปะ ปะนะ ตัสสา พะหุปะกาโร ตัสมา นิรันตะรัง
วุตโต ฯ

สัมมาสังกัปปะ ปะนะ-ความคิดพิจารณาอันเป็นสัมมาวิตกนี้
ตัสสา พะหุปะกาโร-มีอุปการะมากต่อสัมมาทิฐิ **ตัสมา**-เหตุฉะนั้น
วุตโต-ท่านกล่าวไว้ว่า **นิรันตะรัง**-สัมมาสังกัปปะนี้ไม่ห่างจาก
สัมมาทิฐิ และไม่มีระหว่างกันระหว่างสัมมาทิฐิ

สัมมาสังกัปปะหมายถึงความคิดพิจารณาถูกต้อง
หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าสัมมาวิตก สัมมาทิฐิหมายถึงปัญญา
อันเห็นนามรูปที่เกิดดับเป็นอนัตตาอยู่อย่างนั้น ปัญญาทั้ง 2
ประการนี้เป็นหลักการใหญ่ในการเจริญวิปัสสนาภาวนา ในการ
ทำหน้าที่ของปัญญาทั้ง 2 นี้ มีดังนี้ สัมมาทิฐิทำหน้าที่ในการเห็นตาม
ความเป็นจริง สัมมาทิฐิเห็นการเกิดดับแต่ไม่รู้ว่าเป็นอนัตตาปรมาตถ์
สัมมาสังกัปปะจึงทำหน้าที่ในการพิจารณาว่าสิ่งที่สัมมาทิฐิเห็นอยู่
นั้นเป็นสภาวะอนัตตา ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่เรา บังคับไม่ได้ จึงเป็นการทำ
หน้าที่ในการพิจารณาว่างอัตตาอยู่อย่างนี้ สัมมาสังกัปปะจึงมีอุปการะ
มากต่อสัมมาทิฐิอย่างนี้ ปัญญาทั้ง 2 นี้ทำหน้าที่ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง
โดยไม่มีระหว่างกัน

ปัญญาไม่เกิด สัมมาทิฐิไม่มี

นัตถิ ฌานัง อะปัญญัสสะ นัตถิ ปัญญา อะฌายิโน
ยัมहि ฌานัญจะ ปัญญา จะ สะเว นิพพานะสันติเก ฯ

อะปัญญัสสะ-เทวดาหรือมนุษย์ผู้ไม่มีปัญญา **นัตถิ ฌานัง**-
ย่อมไม่มีความเพ่งพินิจ **อะฌายิโน**-เทวดาหรือมนุษย์ผู้ไม่มีความ
เพ่งพินิจ **นัตถิ ปัญญา**-ย่อมไม่มีปัญญา **ยัมहि ฌานัญจะ ปัญญา**
จะ-เทวดาหรือมนุษย์ผู้มีความเพ่งพินิจและปัญญา **สะเว นิพพานะ-**
สันติเก-เขาผู้นั้นได้ชื่อว่า "อยู่ใกล้พระนิพพาน"

ความว่า เทวดาและมนุษย์ ผู้ไม่มีปัญญาเห็นอันถูกต้อง
และไม่มีปัญญาพิจารณาอันถูกต้องที่เรียกว่า "สัมมาทิฐิและสัมมา-
สังกัปปะ" จิตของเขาผู้นั้นก็จะไม่สามารถสงบเย็นมีสมาธิได้ หาก
บุคคลผู้ไม่มีปัญญาและมีจิตที่ไม่สงบเย็นเป็นสมาธิแล้ว การที่ศีลของผู้
นั้นจะบริสุทธิ์ก็ไม่มีทางเป็นไปได้ หากว่า มีปัญญาสัมมาทิฐิความเห็น
อันถูกต้องและสัมมาสังกัปปะความพิจารณาอันถูกต้องแล้ว คำว่า
"นิพพาน" ก็บังเกิดขึ้น ดังนั้น เมื่อมีปัญญาดังกล่าวนี้แล้วศีลของเขา
ก็บริสุทธิ์ จิต (สมาธิ) ก็บริสุทธิ์ คำว่า "นิพพาน" มีความหมายในบาลี
ว่า "วานะตัตถา นิกขมะตติ นิพพานัง" แปลว่า คำว่า "วานะ
ตัตถา" ได้แก่ อัดตาและโลภะกลุ่มหนึ่ง มานะและโลภะกลุ่มหนึ่ง
ซึ่งผลัดเปลี่ยนกันเกิดดับ ๆ อยู่อย่างต่อเนื่องนี้ **นิกขมะติ-**
หลุดพ้นจากไป เพราะตัตถา 2 คู่ดังกล่าวนี้หลุดออกไป หรือดับไป

แล้วนั้นแหละจึงเรียกว่า "นิพพาน"

คำว่า "นิพพาน" มี 2 อย่าง คือ การหลุดพ้นจากตัณหา อันเป็นสมุทัยได้นั้นเรียกว่า "กิเลสนิโรธ" (เหตุดับ) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "สตูปาทิเสสนิพพาน" และการดับไปของขันธห้าเรียกว่า "ขันธนิโรธ" (ผลดับ) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "อนุปาทิเสสนิพพาน" หากมีคำถามว่า "ใครเป็นผู้บรรลุนิพพาน" ในคำถามนี้มีบาลีว่า "กิเลส ภินทะตีติ ภิกขุ" แปลว่า "ผู้ทำลายกิเลส 1,500 ประการ ซึ่งมีอรรถกถาเป็นประธาน เรียกว่าภิกษุ" ดังนั้น ผู้ที่เรียกว่า "ภิกษุ" นี้แหละคือผู้บรรลุนิพพาน คำว่า "ภิกษุ" มี 2 ประเภท

1. อหาคาริกสมณะ หมายถึง สมณะผู้ไม่มีเรือน ไม่มีสามี ภรรยาหรือบุตร เรียกว่า "ภิกษุ" เช่น พระสารีบุตรเถระ พระอุบลวัณณาเถรี เป็นต้น

2. อาคาริกสมณะ หมายถึง ภรรยาผู้เป็นอริยะ ยังครองเรือนอยู่ร่วมกับสามีภรรยาหรือบุตร เรียกว่า "ภิกษุ" เช่น นางวิสาขา อนาถปิณฑิกเศรษฐี เป็นต้น

ปัญญาตุงจันท์ สมาธิตุงดาว

ปัญญา ได้แก่สัมมาทิฐิและสัมมาวิตก (สัมมาสังกัปปะ) 2
อย่างนี้ หากใช้นำหน้าแล้ว งานใด ๆ ก็สำเร็จเสร็จสิ้นได้สมดัง
ปรารถนา ปัญญาทั้ง 2 ประการนี้ส่องสว่างรุ่งโรจน์อยู่ สติกับสมาธิ
อยู่ข้างหลังหนุนช่วยเป็นพลัง สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ
ที่มาพร้อมปัญญาเป็นดังหมู่ดาวบริวารแห่งดวงจันท์ เพราะศีล
และสมาธิทั้งสองนี้เปรียบเหมือนดาวนักษัตรที่ห้อมล้อมรอบ
ดวงจันท์ ดังพระบาลีว่า

**ปัญญา หิ เสฏฐา กุสะลา ะหันทิ
นัคฺชัตตะราชาริวะ ตาระกานัง
สีลัง สีริ จาปิ สะตัญจะ ธัมโม
อันวายิกา ปัญญาอะโต ะวันติ ฯ**

ปัญญา หิ เสฏฐา-ปัญญากล่าวคือสัมมาทิฐิ ประเสริฐที่สุดตรง
ที่ทำให้มรรคญาณผลญาณเกิดขึ้นมา **นัคฺชัตตะราชาริวะ ตาระกา-**
นัง-เปรียบเหมือนพระยานักษัตรที่มีแสงสว่างแจ่มจรัสกว่าหมู่ดาว
ทั้งมวล ฉะนั้น **กุสะลา ะหันทิ**-เทวดา มนุษย์ และพรหมผู้ฉลาด
กล่าวไว้อย่างนี้ **สีลัง สีริ จาปิ สะตัญจะ ธัมโม**- ศีลก็ดี สิริ (สมาธิ)
ก็ดี ธรรมทั้งปวงก็ดี **อันวายิกา ปัญญาอะโต ะวันติ**-ล้วนติดตามไป
ข้างหลังปัญญาคือสัมมาทิฐิทั้งสิ้น

“หากว่า ผู้คนยังคงอยู่ด้วย "สัมมา"
โลกนี้ย่อมไม่ว่างจากพระอรหันต์”

ซึ่งเป็นพุทธพจน์ที่ทรงแสดงให้เห็นแก่สุภัททะก่อนปรินิพพาน ผู้สันถัด
ทรงความรู้ทั้งในพม่าและไทยต่างเข้าใจพุทธพจน์นี้ว่า หากปฏิบัติ
ตามสิกขาบท 227 หรืออุตงค์ 13 แล้ว โลกนี้ย่อมไม่ว่างจากพระอรหันต์
ความเข้าใจอันนี้ไม่ถูกต้อง เพราะคำว่า "สัมมา วิหะเรยฺย" ในที่นี้หมายถึง
การอยู่ด้วยสัมมาทั้ง 8 หรือมรรคมีองค์ 8 นั่นเอง

สิ่งที่สามารถทำลายอัตรตาได้

**ปัญญาะ ทิฏฐาทิสังกิเลสานัง วิโสระนัง, สะมุจเจททะ
วะเสนะ ปะหีนัง ฯ**

ปัญญาะ-การใช้ปัญญาคือมรรคญาณ **ทิฏฐาทิสังกิเลสานัง-**
กิเลส 10 มีอัตรตัทฐิเป็นต้น **วิโสระนัง-**ชำระให้หมดจดได้ **ปะหีนัง-**
จะละให้ขาดไปได้ **สะมุจเจททะวะเสนะ-**ก็ด้วยการตัดให้ขาด

บรรดากิเลส 10 ประการมีอัตรตากับวิจิกิจฉาเป็นหัวหน้า
เป็นรากแก้ว อัตรตากับวิจิกิจฉานี้ จึงใช้เสดาปัตติมรรคญาณทำการตัด
ให้ขาดสะบั้นลงไปแล้ววางเสียได้ การที่จะทำให้มรรคญาณเกิดขึ้น
มาตัดกิเลสนั้น เครื่องมือที่ใช้ก็คือปัญญาสัมมาทฐิกับปัญญาสัมมา
สังกัปปะ ปัญญาสัมมาทฐิเป็นผู้เห็นสภาวะที่เกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไป ปัญญา
สัมมาสังกัปปะเป็นผู้พิจารณาวางสภาวะนั้นว่า "เป็นอนัตตา"

มีใช้ตัวตน บังคับไม่ได้ การหา การเห็น และการตัดเกิดขึ้นพร้อมกัน

พระสององค์ "ทาสรรพบในตน"

ยะทา หะเว ปาตุภะวันติ ธัมมา

อาตานิโน ฌายะโต พราหะณะสสะ ะเปย

อาตานิโน-หากไม่สำเร็จจะไม่ยอมถอย (ดังเช่นปณิธานที่พระพุทธองค์ทรงตั้งไว้หลังผนวชว่าหากไม่พบโพธิญาณจะไม่กลับกรุงกบิลพัสดุ์) **ฌายะโต**-ใช้ปัญญาสัมมาทิจฺฉินฺธุและปัญญาสัมมาสังกัปปะพิจารณาลงไปตรงที่ชั้นของตนเองนั้นอย่างต่อเนื่องโดยไม่ละเลยหยุดยั้ง **พราหะณะสสะ**-สำหรับสมณะหรือโยคีผู้ปฏิบัติอยู่ **ยะทา หะเว**-ในขณะที่ใช้ปัญญาเห็นและพิจารณาสภาวะรูปธาตุนามธาตุอยู่อย่างนั้น **ธัมมา**-ธรรมะทั้งหลาย (เอหิปัสสิโกธรรม) **ปาตุภะวันติ**-ยอมปรากฏขึ้นมาให้เห็น

พุทธอุทานคาถานี้หมายความว่า โยคีผู้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาทุกท่านที่ต้องการเป็นปกติสาวก **อาตานิโน**-พระพุทธเจ้าทรงประพจน์เป็นตัวอย่างมาแล้วว่า "หากไม่บรรลุโพธิญาณไม่ยอมละความเพียร" พวกเราก็ขอให้อิฐฐานจิตว่า "หากไม่ได้มรรคผลจะไม่คืนสู่เรือน (ละความเพียร)" หากมีใจเด็ดเดี่ยวทำจริงจังอย่างนี้ต้องได้มรรคผลอย่างแน่นอน คำว่า "ธรรม" คือการเห็นและการพิจารณา

อย่างถูกต้องในรูปและนาม กล่าวคือองค์ประกอบของธาตุ 4 คือ **ธาตุดิน** มีลักษณะ หนัก แข็ง หยาบ กระจ่าง เบา อ่อน นุ่ม **ธาตุน้ำ** มีลักษณะ ซึมซับ เอิบอาบ แดกแยก เกาะกุม **ธาตุไฟ** มีลักษณะ เย็น ร้อน อุ่น หนาว **ธาตุลม** มีลักษณะ เจ็บ ปวด เต็น ตอด เหน็บ ซ่าน โยก คลอน ไหว นิ่ง เรียกว่า "รูป" ซึ่งมี 28 อย่าง" ส่วนจิต 89 ดวง และเจตสิก 52 ดวง เรียกว่า "นาม" รูปและนามทั้งสองนี้มีลักษณะ เป็นอนิจจัง คือเกิดดับ ๆ อยู่เสมอ ไม่เที่ยง ไม่คงทนถาวร ความเกิด ความดับนี้แปรปรวนอยู่ตลอดเวลา ทนได้ยากจึงเป็นทุกข์ สภาวะที่เป็นไป อยู่อย่างนี้ มิใช่ตัวตน บังคับมิให้เกิดมิให้ดับไม่ได้ เรียกว่า "เป็นอนัตตา" ปัญญาที่เห็นรูปนามอยู่นั้นเป็นสัมมาทิฐิ เรียกว่า "วิปัสสนา" ปัญญาพิจารณาอนิจจังทุกขังที่เกิดอยู่กับรูปนาม ที่สัมมาทิฐิเห็นอยู่ว่า เป็นอนัตตา บังคับไม่ได้นั้น เป็นสัมมาสังกัปปะ เรียกว่า "ภาวนา" หากปัญญา 2 ประการนี้หาและเห็นอย่างต่อเนื่องชัดเจนแล้ว ธรรมกล่าวคือรูปนามจะยื่นส่งมาให้ เป็น โอปนยิโก เรียกว่า "อนุโลมญาณเกิด" การปฏิบัติจนเห็นธรรม อย่างนี้เรียกว่า "พระสององค์หาธรรมพบในตน" (ปัญญา 2 ประการเห็นธรรม)

ขอทุกท่านจงทำความเข้าใจว่า คำว่า "พระสององค์หาธรรมพบในตน" นั้น การหาธรรมหาไม่ยาก แต่การพบแล้วรู้และเข้าใจ เป็นสิ่งที่ยาก (เห็นไม่ยากแต่การพิจารณาให้เข้าใจเป็นการยาก) รูปนามมีอยู่ แต่ไม่รู้ไม่เข้าใจเรียกว่า "เป็นคนมิจฉาทิฐิ" คนผู้นี้ไม่สามารถออกจากทุกข์ได้ยังคงตายเกิดอยู่ในวัฏฏะ แต่สำหรับผู้มีปัญญาทั้ง 2 เห็นรูปนามเป็นอนัตตาจะสามารถเข้าถึงมรรคผล นิพพานได้

ปัญญาไม่มี ศีลไม่ใช่ ใจไม่บริสุทธิ์

อะสุทธะสีโล ทุปัญญโญ จิตเตกัคคัง น วินทะติ วิกขิตตะ-
จิตโต เนกัคโค สัมมา ธัมมัง นะ ปัสสะติ อะปัสสะมาโน ทุกขา
นะ ปะมุจจะติ ฯ

ทูปัญญโย-บุคคลผู้ไม่มีปัญญา อะสุทธะสีโล-ศีลจะไม่
บริสุทธิ์ จิตเตกัคคัง นะ วินทะติ- จิตก็จะสงบเย็นไม่ได้ วิกขิตตะ-
จิตโต เนกัคโค-หากมีจิตกวัดแกว่ง ฟุ้งซ่าน ไม่สงบ สัมมา ธัมมัง
นะ ปัสสะติ- ย่อมไม่เห็นธรรมะอันดีงาม ทูปัญญโย-บุคคลผู้ไม่มี
ปัญญา อะปัสสะมาโน-ก็ไม่เห็นธรรม ทุกขา นะ ปะมุจจะติ-
จึงหลุดพ้นจากความทุกข์ไม่ได้

บุคคลไม่ว่าหญิงหรือชายหากไม่มีการศึกษาด้านปริยัติ
ด้วยการศึกษาเล่าเรียน การฟัง การสอบถาม การพูด และการจดจำที่
เรียกว่า "อนุโพธิ 5 ประการ" ก็ไม่สามารถทำศีลฝ่ายโลกียะให้
บริสุทธิ์ได้เลย ในเมื่อศีลไม่บริสุทธิ์ผุดผ่อง จิตก็ไม่สามารถจะสงบ
นิ่งได้ หากจิตไม่สงบมั่นคงก็ไม่สามารถเห็นธรรมอันถูกต้อง
เป็นสังขจะได้อีก หากไม่เห็นธรรมที่ถูกต้องเป็นสังขจะก็ไม่สามารถหลุดพ้น
จากความทุกข์อันใหญ่หลวง คือการเกิด แก่ เจ็บ ตายได้ คำว่า "ปัญญา"
ในระดับโลกุตตระมี 2 ประการ คือ สัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะ
บุคคลผู้ไม่มีปัญญาสัมมาทิฐิกับปัญญาสัมมาสังกัปปะ ศีลของเขา
ก็จะไม่บริสุทธิ์ ศีลนี้ก็กลายเป็นศีลอัตตาไป หรือเรียกว่าศีลัตตูปาทาน

(สีลัพพตปรามาส) ผู้มีศีลไม่บริสุทธิ์ในลักษณะอย่างนี้ จิตใจจะไม่สงบจริง มีแต่วิชาเป็นอวดตาอยู่อย่างนั้นเอง หากว่าจิตยังมีวิชา ความไม่รู้ เป็นอวดตาอยู่ แม้สงบอยู่ก็ไม่สามารถเห็นธรรมอันถูกต้อง อันเป็นสัจจะได้เลย หากไม่เห็นธรรมอันถูกต้องก็ไม่พ้นจากทุกข์ คือการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ไปได้ ดังนั้น หากปัญญาไม่มี ศีลไม่ใส ใจก็ไม่บริสุทธิ์ แต่เมื่อเริ่มต้นด้วย ปัญญามี ศีลก็ใส ใจก็บริสุทธิ์ บาลีพร้อมทั้งคำอธิบายดังกล่าวมานี้มาในวินัยปิฎกมหาวิภังค์

หากมี "สัมมา" พระอรหันต์ไม่สูญ

สัมมา วิหะเรยุง อะสุญญ โลกิ อระหังเตหิ อัสสะ
ฯเปฯ

สัมมา วิหะเรยุง-หากว่ามีการอยู่ด้วย "สัมมา" อยู่
อะสุญญ โลกิ-โลกนี้จะไม่ว่างเว้น อระหังเตหิ-จากพระอรหันต์
ทั้งหลาย

หากว่าผู้คนยังคงอยู่ด้วย "สัมมา" อยู่ โลกนี้ย่อมไม่ว่างจาก
พระอรหันต์ ซึ่งเป็นพุทธพจน์ที่ทรงแสดงให้แก่สภาก่อนปรินิพพาน
ผู้สันทัดทรงความรู้ทั้งในพม่าและไทยต่างเข้าใจพุทธพจน์นี้ว่า
หากปฏิบัติตามสิกขาบท 227 หรืออรรถ 13 แล้ว โลกนี้ย่อมไม่
ว่างจากพระอรหันต์ ความเข้าใจอันนี้ไม่ถูกต้อง เพราะคำว่า
"สัมมา วิหะเรยุง" ในที่นี้หมายถึงการอยู่ด้วยสัมมาทั้ง 8
หรือมรรคมีองค์ 8 นั่นเอง กล่าวคือ สัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะ
องค์มรรคระดับปัญญาหน้า ซึ่งมีสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ
สัมมาอาชีวะ และสัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ องค์มรรค
ระดับศีลและสมาธิคอยหนุนเนื่องอยู่โดยตลอด องค์แห่งมรรคมี
สัมมานำหน้าเสมอ ทั้งนี้ก็เพราะคำว่า "สัมมา" นี้ หมายถึง
"สิ่งถูกต้องที่กำกับองค์มรรคเหล่านี้ให้มุ่งตรงไปรู้แจ้งเห็นจริง
อนัตตานั้นเอง" ดังนั้น เมื่อ "สัมมา" มากำกับหน้าปัญญา ศีล
และสมาธิ จึงเป็นปัญญาที่ถูกต้อง มีศีลที่ถูกต้อง สมาธิที่ถูกต้อง

และเป็นเหตุแห่งพระนิพพาน

ในการปฏิบัตินั้น ปัญญามรรคจึงทำหน้าที่ในการนำองค์แห่งมรรคที่เหลือ หากปฏิบัติโดยใช้ปัญญามรรคนำหน้าแล้วโลกนี้จะไม่ว่างจากพระอรหันต์ พระพุทธเจ้าทรงใช้ปัญญานำหน้า เพราะปัญญาสามารถตัดทำลายอสังขารได้ แต่ไม่ทรงใช้ศีลนำหน้า เพราะศีลตัดอสังขารหรือกิเลสไม่ได้ หากใช้ศีลนำหน้าก็เป็นสิลุปาทานความยึดมั่นในศีล (สีลัพพตปรามาส) เป็นกามสุขัลลิกานุโยค ผลที่ได้คือกามสุขในเทวดาหรือมนุษย์ หากว่าใช้สติและสมาธินำหน้า แม้จะสมาธิอยู่นานจนจอมปลวกโตขึ้นเท่าหัว จนหยั่งออกขึ้นบนหัว อสังขารก็ไม่ตาย ตัดกิเลสไม่ได้ ทั้งไม่เป็นจิตตวิสุทธิ แต่เป็นอสังขัลลิกานุโยค คือการทรมานตนให้ได้รับทุกข์เสียเปล่าเท่านั้นเอง

ใครเป็นผู้หา ใครเป็นผู้ถอน

การปฏิบัติที่ได้ผลนั้น จะมีทั้งผู้เห็น ผู้พิจารณา ผู้ถอน ผู้ที่ถูกถอน คือ

1. ผู้หาเหล็กแหลมซึ่งปักอยู่ที่กระหม่อมเป็นสัมมาสังกัปปะที่พิจารณาว่า มิใช่ของตน เป็นอนัตตา
2. ผู้เห็นเหล็กแหลมเป็นสัมมาทิฐิ
3. ผู้ถอนเหล็กแหลมออกเป็นมรรคญาณ
4. เหล็กไม่มี ความเจ็บหายไปเป็นผลญาณ

โปรดทำความเข้าใจให้ชัดเจนว่าคำว่า “เหล็กแหลม” ในที่นี้ หมายถึงอัตตา ผู้สอดส่องพิจารณาหาเป็นสัมมาสังกัปปะ ผู้เห็นเป็นสัมมาทิฐิ ผู้ถอนออกเป็นมรรคญาณ เหล็กแหลมไม่มี เจ็บหายไปเป็นผลญาณหรือคือพระนิพพาน

ความดังกล่าวนี้เป็นเรื่องของอริยสัจ 4 ประการนั่นเอง เจ็บในที่นี้ก็คือทุกข์ เหล็กแหลมคือสมุทัยสัจ ผู้หาและเห็นเหล็กแหลมคือมรรคสัจ 2 ประการ ประกอบด้วยสัมมาสังกัปปะเป็นผู้สอดส่องพิจารณาหา และสัมมาทิฐิเป็นผู้เห็น ผู้ถอนเหล็กแหลมออกเป็นมรรคญาณ เหล็กแหลมไม่มีเจ็บหายไปเป็นนิโรธสัจ

ผู้กำจัดตัณหาเสียได้เป็นยอดคน

**ตัณหาสังกิเลส สะมะเถนะ วิสุขณะติ, โส สะมะโถ
สะมะติกกันโต ๖**

ตัณหาสังกิเลส- การที่จะกำจัดกิเลสกล่าวคือตัณหาอันประกอบด้วยโลภะ มานะ และทิฐีนั่น **สะมะเถนะ**-โดยใช้สมณะกล่าวคือสติและสมาธิ **วิสุขณะติ**-ย่อมหมดจดได้ในระยะหนึ่งเท่านั้น **โส สะมะโถ**-สมณะกล่าวคือสติและสมาธินั้น **สะมะติกกันโต**-สงบเย็นอยู่เพียงชั่วคราว

หากว่าใช้สมณะกล่าวคือสติและสมาธินำหน้าปฏิบัติธรรมก็จะสามารถทำให้กิเลสตัณหาสงบระงับได้ระยะหนึ่งเท่านั้น ดังเช่นกาลเทวิลดาบส อาฬารดาบส และอุทกดาบส เคยปฏิบัติมาแล้วนั่นเอง **สติ**-ระลึก **สมาธิ**-สงบ หมายความว่า การที่จิตสงบอยู่ที่สติจดจ่ออยู่นั้นเรียกว่า **"สมาธิ"** (สติจดจ่ออยู่ตรงไหน จิตก็ตั้งมั่นอยู่ตรงนั้น อย่างนี้เรียกว่าจิตเป็นสมาธิ)

คำว่า "สมาธิ" นี้มีวิเคราะห์ว่า **"นิวะระณัง สะเมตติ สะมะโถ"** แปลว่า **นิวะระณัง**-นิวรณธรรมคือ **กามะฉันทะ**-สิ่งกีดกันคือ ความใคร่ในกาม **พยาปาทะ**-สิ่งกีดกันคือ ความพยาบาท **ถีนะมิททะ**-สิ่งกีดกันคือความเชื่องช้ามัวง่วงเหงาหาวนอน **อุทัจจะ กุกกัจจะ**-สิ่งกีดกันคือความฟุ้งซ่านรำคาญ **วิจิกัจจา**-สิ่งกีดกันคือ ความลังเลสงสัย **อวิชชา**-ความไม่รู้ **สะเมติ**-ทำให้สงบอยู่ **อติ-**

เพราะทำนิวรณ์ธรรมทั้งหลายให้สงบอยู่อย่างนั้น **สละมะโถ**-จึงได้ชื่อว่า "สละมะ" กล่าวคือทำนิวรณ์ธรรมให้สงบอยู่

สมถภาวนานั้นทำเพียงนิวรณ์ธรรมให้สงบเย็นอยู่เท่านั้น แต่ไม่สามารถทำลายอัสตาให้ตายได้ **หากว่าอัสตาไม่ตาย การเกิด แก่ เจ็บ ตาย ก็จะไม่หาย ยังคงมีอยู่รำไป เพราะชาติ ชรา มรณะ หรือเกิดแก่เจ็บตายเหล่านี้ อัสตาเป็นผู้ให้กำเนิด หรือมาจากอัสตานั้นเอง หากว่าอัสตายังมีอยู่ตราบไต การเกิด แก่ เจ็บ ตายก็ยังมีอยู่ตราบนั้น แม้ว่าจะสามารถฝึกสมาธิจนได้ระดับฌาน ก็มีอาจที่จะพ้นไปได้เลย ดังเช่นกาลเทวิลดาบสไปเกิดในพรหมโลก ซึ่งมีอายุนานถึง 84,000 กัลป์ หากอายุของท่านหมดลงก็ต้องกลับไปเกิดในภพภูมิต่าง ๆ อยู่อีกด้วยอาณูภาพแห่งกรรมที่เคยประกอบกระทำไว้**

ท่านผู้เห็นภัยแห่งการเกิดแก่เจ็บตายทั้งหลาย การที่จะทำตนให้หลุดพ้นจากกิเลสตัณหา หรือวิภวสังสาร บรรลุถึงพระนิพพานที่สงบเย็นนั้น หากกระทำแบบค่อยเป็นค่อยไปหรือทำทีละเล็กละน้อย ย่อมไม่ได้ผล ไม่หลุดพ้นไปได้ คือไม่สามารถจะบรรลุถึงพระนิพพานได้เลย ทั้งนี้ก็เพราะว่า การที่เราได้อยู่ร่วมสัมพันธ์กับกิเลสอันประกอบด้วยอัตตทิฐิ วิจิกิจฉา มานะ เป็นต้น ยาวนานเกินไปจนไม่สามารถเห็นจุดเริ่มได้

วิธีการปฏิบัติ
เพื่อความ เป็นพระอรหันต์

ปรมาตม์	หา	ปรมาตม์
ปรมาตม์	เห็น	ปรมาตม์
ปรมาตม์	ได้	ปรมาตม์
ปรมาตม์	เป็น	ปรมาตม์

คำว่า "ปรมาตม์" หมายถึงความจริงอันสูงสุดที่มีอยู่ไม่เปลี่ยนแปลง คือ ธาตุ 4 ประกอบด้วยธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุ 4 นี้รวมตัวกันเรียกว่า "รูป" ผู้ที่รู้อาการที่แสดงออกของธาตุ 4 เรียกว่า "มโนวิญญูณ" ผู้ที่รับหรือเสวยอารมณ์ที่ปรากฏออกมาในอาการต่าง ๆ นั้น เรียกว่า "เจตสิก" หรือใจที่รับอาการที่ธาตุ 4 แสดงออกมานี้เรียกว่า "เวทนา" ซึ่งเป็นนาม

รูป มโนวิญญูญาณ และเวทนาทั้ง 3 นี้ เรียกว่าปรมัตถ์ ซึ่งมีลักษณะเป็นอนิจจังเกิดดับ ๆ และแปรเปลี่ยนเป็นทุกข้อยู่เสมอ เมื่อเข้าใจปรมัตถ์อย่างนี้แล้ว **ต่อมาก็คือการปฏิบัติให้เข้าถึงปรมัตถ์ตามหลัก "หา เห็น ได้ เป็น"** ในคำ 4 คำนี้ การหาปรมัตถ์ หมายถึง การใช้สัมมาสังกัปปะ ค้นหาหรือพิจารณาว่าเป็นอนัตตา **การเห็นปรมัตถ์** หมายถึง การใช้สัมมาทิวฐิเห็นปรมัตถ์เป็นอนัตตานั้นเอง **ได้ปรมัตถ์** หมายถึง มรรคญาณเกิดขึ้นมาตัดอดีตทิวฐิขาดไป **เป็นปรมัตถ์** หมายถึง ได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน หรือได้อริยมผลทั้ง 4

ไปนิพพานไปทางไหน?

**นิพพานาทิกายะ ปฏิบัตินัสสะ โยคิโน พะหุปะการะโต
ปะฐะมา สัมมาทิฐิ เทลิตา ฯ**

โยคิโน-ผู้ชวนชวายเป็นก้าวสู่ความเป็นพระอรียเจ้า
ปฏิบัตินัสสะ-ปฏิบัติอยู่ **นิพพานาทิกายะ**-เพื่อให้บรรลุถึงพระ
นิพพาน **เทลิตา**-พระพุทธองค์ตรัสไว้ชัดเจนแล้วว่า **สัมมาทิฐิ**-
ปัญญา คือความเห็นถูกต้องที่ชื่อว่าสัมมาทิฐินี้ **พะหุปะการะโต**-
มีคุณค่าสำคัญอย่างยิ่งยวด **ปะฐะมา**-เป็นประการที่หนึ่ง

โยคีผู้ปฏิบัติธรรม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อบรรลุถึงพระนิพพาน
นั้น สัมมาทิฐิเป็นสาระสำคัญที่มีประโยชน์มากเป็นอันดับหนึ่ง
ข้อปฏิบัติเพื่อให้บรรลุถึงพระนิพพานที่สงบเย็น ซึ่งพระพุทธเจ้าทรง
แสดงไว้ก็คือสัมมาทิฐิ-ความเห็นถูกต้องนี้เอง เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง
ยวด สัมมาทิฐินี้เป็นธรรมมีอุปการะช่วยให้บุคคลเข้าสู่ความเป็น
พระอรียะทั้ง 8 จำพวก การที่จะปฏิบัติตนให้บรรลุถึงพระนิพพาน
ได้นั้น นอกเสียจากทางคือสัมมาทิฐินี้แล้ว เป็นอันไม่มี หากดำเนิน
บนเส้นทางแห่งการให้ทาน ผลที่จะได้ก็คือความอยู่ดีมีสุขอยู่ในโลก
มนุษย์และสวรรค์เท่านั้นเอง หากดำเนินบนเส้นทางแห่งศีล (รักษาศีล)
ผลที่จะได้ก็คือความสุกกายสุขใจและความอุดมสมบูรณ์ในโลก
มนุษย์และสวรรค์เช่นเดียวกัน หากดำเนินบนเส้นทางแห่งสมณะ
(ฝึกสมาธิ) ผลที่จะได้ก็คือจิตสงบเป็นโลกียสุขในโลกนี้และเมื่อตาย

ไปก็ไปเกิดในพรหมโลก เสวยผลเป็นรูปพรหม 11 ชั้น หรืออรูป-
พรหม 4 ชั้น ทางดำเนินไปสู่พระนิพพานก็คือ **สมาธิ** เห็นสภาวะ
ปรมาตม์ เป็นอนัตตา **สมาธิ** สัมผัสกับปะพิจารณาปรมาตม์ที่เป็นอนัตตา
ซึ่งหมายถึงเห็นถูกต้อง **คิดถูกต้อง** นั้นเอง ความเห็นความคิดอัน
ถูกต้องดังกล่าวนี้มีลักษณะ 6 ประการ

1. **เห็นถูกต้อง** หมายถึง สมาธิเห็นขั้น 5 ว่า "เป็นอนัตตา"
2. **คิดถูกต้อง** หมายถึง สัมผัสกับปะพิจารณาขั้น 5 ว่า
เป็นอนัตตา บังคับบัญชาไม่ได้
3. **ทำถูกต้อง** หมายถึง เมื่อปฏิบัติถูกต้องแล้ว อนุโลมญาณ
หรือสังขานุโลมญาณจะเกิดขึ้นมาเป็นโอปนยิกธรรมแล้วส่งเข้า
สู่มรรคญาณ
4. **ได้ถูกต้อง** หมายถึง มรรคญาณเกิดขึ้นมาตัดกิเลสขาด
สะบั้นลงไป
5. **เป็นถูกต้อง** หมายถึง เป็นผล เป็นอริยะ
6. **คำพูดและพฤติกรรมถูกต้อง** หมายถึง พระอริยเจ้าเป็น
ผู้มีศีลบริสุทธิ์สมบูรณ์แล้ว คำพูดและพฤติกรรมของท่านจึงถูกต้อง

บันไดสู่พระนิพพาน

พระพุทธเจ้าทรงมีพระคุณ ตรัสรู้แล้วสอนคนอื่น ปัญจวัคคีย์ ได้รับผลเป็นอริยะ ทรงสอนมัชฌิมาปฏิปทาแห่งมรรคมีองค์ 8 คือ "บันไดสู่พระนิพพาน" ญาณนี้ดีประเสริฐนัก ประกอบด้วยองค์ 8 ฝึกฝน อบรมจิตให้แหลมคม ตัดทิ้งมวลกิเลสรวมทั้งหมด 1500 สัมมาทิวคือผู้เห็น สัมมาสังกัปปะเป็นผู้พิจารณาละวางทั้งอดีต อนาคต โลก ญาณรับมาส่งถึงมรรค มรรคก็ตัดอดีตให้ขาดลงในทันที ปัญจวัคคีย์ผู้เฝ้าติดตาม จึงได้พบสัจจะเห็นนิพพาน ผู้ปฏิบัติธรรม ทุกท่านจงดูตัวอย่างที่ท่านเคยทำมา จงพากเพียรอย่าท้อแท้ แล้ว จะพบประสบผลดังเช่นปัญจวัคคีย์ ฉะนั้น โปรดอย่าลืมสังเกตพิจารณา ปัญญานี้เป็นประมุขที่สำคัญ

หากประสงค์พระนิพพานให้ค้นหาที่ธาตุ

ในกายที่เรียกว่า "ขันธ" นี้ มีธาตุ 4 ประกอบประสมกันอยู่ จงค้นหาสอดส่องจ้องมองดู แล้วจะรู้ว่าไม่มีกugdangที่ยึด เมื่อทิจูที่ว่ามีอึดตานั้นสลายไป มรรคผลจึงเกิดแทนเป็นแดนสุข **บัญญัติดูปรมัตถ์มีอยู่ แต่ไม่เห็น ปรมัตถ์ดูปรมัตถ์ไม่มีแต่เห็นได้ มีสองสิ่งไม่เหมือนกัน จงเข้าใจ บัญญัติและปรมัตถ์ตั้งอยู่แห่งเดียวกัน แต่แยกกันไม่ปะปนกันดังน้ำกับน้ำมันในกระบอกเดียว บัญญัติเห็นบัญญัติ ปรมัตถ์เห็นปรมัตถ์แยกกัน เป็นอย่างนี้**

คำว่า "บัญญัติ" เป็นวิธีการปฏิบัติสติและสมาธิ โดยมีสมถะ 40 เป็นอารมณ์ ประกอบด้วยยสุภาะ 10 กลีณ 10 อหุสติ 10 อาหารปฏิญญสัจญา 1 จตุธาตุมวัญฐาน 1 พรหมวิหาร 4 อรูป 4 อารมณกรรมฐานทั้ง 40 เหล่านี้เรียกว่า "เป็นบัญญัติ" การปฏิบัติทางบัญญัติก็คือการใช้สติกับสมาธิ สติคือระลึก สมาธิคือตั้งมั่น หมายความว่า มีใจตั้งมั่นอยู่ที่ความระลึกนั้นนั่นเอง หากปฏิบัติไปอย่างนี้แล้วก็จะก่อให้เกิดนิมิตขึ้นมาเรียกว่า "ชั้นการเห็น" คือ เห็นบริกรรมนิมิต อุคคหนิมิต และปฏิภาคนิมิต

ลักษณะของบริกรรมนิมิตก็คือใจที่ตั้งมั่นอยู่ตรงที่ สติระลึกอยู่นั่นเอง ปฏิภาคนิมิตก็คือเมื่อวานเกิดการเห็นภาพต่าง ๆ เช่น เห็นภูเขา ป่าไม้ พุทธรูป เป็นต้น วันนี้ออยากเห็นอีก ก็ใช้จิตตั้งมั่นอยู่ที่สติระลึกนั้น ภาพก็มาปรากฏดังเช่นเดิมอีก นี่แหละเรียกว่า "ปฏิภาคนิมิต" หรือเรียกว่า "เห็นบัญญัติ" มิใช่ของจริง ต่อมาก็คือเป็นบัญญัติ หากปฏิบัติได้อย่างนี้แล้วเสียชีวิตไปก็จะเป็นเกิดใน

รูปพรหมฝ่ายโลกียะ 11 ชั้น และในรูปพรหมฝ่ายโลกียะ 4 ชั้น รวม
พรหมโลก 15 ชั้น การประพฤติปฏิบัติอย่างนี้ เรียกว่า "การปฏิบัติ
สมณะ หรือการเอาบัญญัติ"

พระนิพพานนี้ ขอปฏิบัติอย่างค่อยเป็นค่อยไปได้ไหม?

**สัพพะทุกขา ปะโมจะนัง อิหัง นิพพานัง สติละมารัพพะ นะ
อะธิคันตัพพัง อิหัง นิพพานัง อปัเปนะ ทะมะสา นะ อะธิคันตัพพังฯ**

ภิกขเว-ท่านผู้เห็นภัยแห่งการเกิดแก่เจ็บตายที่จะมาปรากฏ
ในกายภาคหน้าทั้งหลาย **ปะโมจะนัง-**การที่จะหลุดพ้นไป **สัพพะ-**
ทุกขา-จากทุกขในวัฏสงสารทั้งปวง **อิหัง นิพพานัง-**พระนิพพาน
อันเป็นที่สงบเย็นนี้ **สติละมารัพพะ-**หากทำเอาค่อย ๆ แล้ว **นะ**
อะธิคันตัพพัง-ไม่พึงสำเร็จแน่ **อิหัง นิพพานัง-**พระนิพพานที่สุขสงบ
เย็นนี้ **อปัเปนะ ทะมะสา-**หากจะทำเอาที่ละเล็กละน้อยแล้ว **นะ**
อะธิคันตัพพัง-ไม่พึงสำเร็จแน่

ท่านผู้เห็นภัยแห่งการเกิดแก่เจ็บตายทั้งหลาย การที่จะทำตน
ให้หลุดพ้นจากกิเลสตัณหาหรือวัฏสงสาร บรรลุถึงพระนิพพาน
ที่สุขสงบเย็นนั้น หากกระทำแบบค่อยเป็นค่อยไปหรือทำที่ละเล็ก
ทีละน้อย ย่อมไม่ได้ผล ไม่หลุดพ้นไปได้ คือไม่สามารถจะบรรลุถึง
พระนิพพานได้เลย ทั้งนี้ก็เพราะว่าการที่เราได้อยู่ร่วมสัมพันธ์
กับกิเลสอันประกอบด้วยอัตตทิฐิ วิจิกิจฉา มานะ เป็นต้น มานาน
เกินไป จนไม่สามารถเห็นจุดเริ่มได้ ทุกภพทุกชาติที่เกิดมา เราก็ได้
อยู่ร่วมกับกิเลสโดยไม่เคยมีเวลาห่างจากกันเลย ด้วยเหตุที่กิเลส
ต่าง ๆ หนาแน่นทับถมกันอยู่ในชั้นธสันดานนี้ จึงเรียกว่า “ปุถุชน”

คำว่า "ปุถุชน" นี้หมายถึงผู้มีกิเลสหนานั่นเอง กล่าวคือ เป็นมนุษย์
ก็มีมนุษย์กิเลสหนา เป็นเทวดาก็เทวดากิเลสหนา เนื่องจากกิเลสได้ทับ
ถมกันอยู่อย่างหนาแน่นอย่างนี้แหละ ดังนั้น การปฏิบัติเพื่อให้
บรรลุถึงพระนิพพานนั้นจะกระทำแบบค่อยเป็นค่อยไป ทำแค่เล็ก ๆ
น้อย ๆ หรือทำเล่น ๆ ย่อมไม่ได้ผล

ปกติสาวกนี้ มิใช่ต้องรอคอยบารมีให้เต็มหรือแก่กล้าเสียก่อน
จึงจะบรรลุนิพพาน สำหรับบุคคลผู้ต้องคอยบารมีแก่กล้านั้น คือ

1. พระสัทธาธิกพระพุทธเจ้าและพระวิริยาธิกพุทธเจ้า
2. พระปัจเจกพุทธเจ้า
3. พระอัครสาวก เช่น พระสารีบุตร พระนางเขมาเถรี เป็นต้น
4. พระมหาสาวก เช่น พระมหากัสสปเถระ พระอานนท์เถระ
เป็นต้น

เนื่องจากมีบารมีเต็มบริบูรณ์แล้ว พระอริยเจ้าเหล่านี้จึงได้
มรรคผลนิพพานโดยไม่ยากเย็น พระปัญญาธิกพุทธเจ้าหรือพระบรม
ศาสดาของพวกเรานี้ก็ทรงบำเพ็ญบารมีเป็นระยะเวลา 4 อสงไขย
101,437 กัป ในช่วงระยะเวลาอสงไขยที่หนึ่งนั้น มีพระพุทธเจ้า
อุบัติขึ้นมาแล้วจำนวน 3 พระองค์ พระบรมศาสดาจึงได้พบ
พระที่ปังกรพุทธเจ้า เพราะฉะนั้น การบำเพ็ญบารมีของพระองค์
จำนวน 4 อสงไขยยังไม่ทันเต็มบริบูรณ์ เพราะหากว่าบารมียังไม่เต็ม
ต้องใช้วิริยะความเพียรเป็นพื้นฐาน วิริยะความเพียรแห่งมหาบุรุษ
ที่ทรงตั้งไว้ขณะปฏิบัติช่วงสำคัญก่อนตรัสรู้ก็คือ

1. แม่เลือดจะเหือดแห้งไปก็ตาม
2. แม่กระดูกจะแตกไปก็ตาม

3. แม่เนื้อจะเกี่ยวแห้งไปก็ตาม

4. แม่เส้นเอ็นจะขาดหดหายไปก็ตาม

หากไม่ตรัสรู้หลุดตรัสมาสัมโพธิญาณ เราจะไม่ยอมลุกขึ้น การปฏิบัติอย่างนี้เป็นวิธีการปฏิบัติของพระปัญญาธิกพุทธเจ้า พระปัญญาธิกพุทธเจ้าและปกติสาวก (พระสาวกทั่วไป) มีวิธีการปฏิบัติเป็นทำนองนี้เหมือนกัน การที่ปกติสาวกที่ว่าจะต้องบำเพ็ญบารมีเท่านั้นเท่านั้นแล้วจึงจะเต็มเพียงพอที่จะบรรลุมรรคผลนั้นไม่มี หมายความว่าปกติสาวกไม่ต้องอาศัยบารมีนั่นเอง อย่างไรก็ตาม เฉพาะปกติสาวกนั้น หากมีคุณสมบัติ 8 ประการ (ดูรายละเอียดตอนที่ 1) ก็เพียงพอแล้วที่จะเข้าสู่การบรรลุมรรคผลนิพพาน

นิพพานอยู่ที่ไหน จะไปทางไหน

กิเลส มาเรนโต คัจฉะติ เอเตนาติ มัคโค ฯ

กิเลส-กิเลส 10 ประการ ซึ่งแยกออกเป็น 1,500 อย่างนั้น
มาเรนโต-กำจัดตัดฆ่าให้ขาดสะบั้นลงไป คัจฉะติ-ดำเนินไปอยู่
เอเตนาติ-เพราะเหตุที่กำจัดตัดฆ่ากิเลสให้ขาดสะบั้นลงไปแล้ว
ดำเนินไปอยู่อย่างนั้น มัคโค-จึงได้ชื่อว่า "มรรค"

การกำจัดมวลกิเลสแล้วดำเนินไปสู่พระนิพพาน เรียกว่า
"มรรค" ดังนั้น การดำเนินไปสู่พระนิพพานก็ต้องดำเนินไปตามมรรค
4 ประการ (โสดาปัตติมรรค สกทาคามีมรรค อนาคามีมรรค
อรหัตตมรรค) นั่นเอง เพราะมรรคเป็นทางสายเอกสู่พระนิพพาน
พระนิพพานอยู่ที่ไหน พระนิพพานอยู่ที่

1. กิเลสดับสงบเย็นเรียกว่า "กิเลสนิโรธ หรืออนุปาทิสเสสนิพพาน"
2. ชั้นที่เป็นของเทวดามนุษย์และพรหมดับสงบเย็น เรียกว่า "ชั้นนิโรธ หรืออนุปาทิสเสสนิพพาน"

นิพพานไปทางไหน อยู่ที่ใจเห็น

นิพพานัง ปัสสະติ มัคคะติ คเวสะติ เอตายาติ สัมมาทิฏฐิ

ปัสสະติ-เห็นอยู่ **มัคคะติ**-ดำเนินไปอยู่ **คเวสะติ**-
แสวงหาอยู่ **นิพพานัง**-ซึ่งพระนิพพาน (อนัตตา) **เอตายาติ**-
เพราะเหตุนั้น **สัมมาทิฏฐิ**- จึงได้ชื่อว่า "สัมมาทิฏฐิ"

ปัญญาที่เห็นทางไปนิพพาน ชื่อว่า "สัมมาทิฏฐิ" คำว่า "ทางไปนิพพาน" ก็คืออนัตตานั้นเอง นอกจากอนัตตานี้แล้ว ไม่มีทางอื่นเลยที่จะไปถึงนิพพานได้ หากว่าเห็นอนัตตา ก็เห็นทางไปนิพพาน คำว่า "อนัตตา" ก็คือสัมมาทิฏฐิความเห็นถูกต้อง สัมมาทิฏฐิจึงเป็นมรรคสัง และเป็นเหตุแห่งนิโรธคือความดับสงบ เย็นแห่งกิเลส นี้แหละทางไปนิพพาน

การตัดกิเลส 3 ระดับ

ระดับที่ 1 ตัดด้วยศีล มีพระบาลีว่า สีเลนนะ วิติกมมะกิเลส วิโสระนัง ปะกาสิตัง โหติ ฯ

การรักษาศีล 5 ศีล 8 อย่างเคร่งครัดของฆราวาสก็ดี การปฏิบัติตามพระวินัย 227 ข้อ และการปฏิบัติธุดงค์วัตร 13 ข้อ อย่างเคร่งครัดของพระสงฆ์ก็ดี เป็นการชำระวิติกมกิเลสที่เกิดทางกายและทางวาจา (ป้องกันสิ่งที่จะพึงก้าวล่วงทางกายและวาจา)

ระดับที่ 2 ตัดด้วยสมาธิ มีพระบาลีว่า สมะธิยา วิกขัมภะนะกิเลส วิโสระนัง ปะกาสิตัง โหติ ฯ

การปฏิบัติโดยใช้สติกับสมาธินำหน้า เช่น การปฏิบัติตามสมถะ 40 ซึ่งมีอนุสติ 10 เป็นต้น เป็นเครื่องชำระวิกขัมภะกิเลส (ข่มกิเลสไว้) การปฏิบัติในลักษณะนี้ให้ผลได้ตลอดชาติแล้ว เมื่อละอรรถภาพก็ไปเกิดเป็นพรหม เมื่อหมดอายุพรหมก็กลับมาเกิดอีกตามแต่บุญกรรมที่ทำไว้

ระดับที่ 3 ตัดด้วยปัญญา มีพระบาลีว่า ปัญญาเย อะนุสสะยะกิเลส สะมุจเจทะนัง วิโสระนัง ปะกาสิตัง โหติ ฯ

การปฏิบัติโดยใช้ปัญญามรรค 2 ประการ คือสัมมาทิฐิ ดูรูปธาตุนามธาตุ ให้เห็นสภาวะที่มีใช้ตัวตน และสัมมาสังกัปปะ พิจารณาว่าเป็นอนัตตา มีใช้ตัวตน เป็นหนทางแห่งการขจัดกิเลสชนิด ละเอียดย้อนได้ หมายความว่า การปฏิบัติโดยใช้ปัญญาองค์มรรค 2

ประการนำหน้า สามารถที่จะตัดอนุสัยกิเลส ซึ่งเป็นกิเลสชนิดละเอียดอันซ่อนอยู่ในกมลสันดานนั้น ให้ขาดสะบั้นลงไปแล้ว ก็เกิดความเป็นจิตใจที่บริสุทธิ์ขึ้นมาได้

วิธีการตัดกิเลสทั้ง 3 ระดับ ก็คือ

1. **ศีล**ตัดกิเลส เหมือนกับการตัดกิ่งไม้
2. **สมาธิ**ตัดกิเลส เหมือนกับการตัดต้นไม้อ
3. **ปัญญา**ตัดกิเลส เหมือนกับการขุดรากถอนโคนต้นไม้อทั้งต้น บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็นพระอริยเจ้าพึงตระหนักให้ดี

เมื่อเห็นสังขะ ก็พบพระนิพพาน

สังขะสี่ มีอยู่แน่ แต่ไม่เห็น

เขาจึงเป็น ปุถุชน จนจักขุ

มคคญาณ ผลญาณ ก็อดรู้

ได้แต่ดู บัญญัติ เห็นบัญญัติ

หากหมั่นเพียร ปฏิบัติไป ให้ถูกต้อง

ประครองจิต ตามครรลอง อริยสังข

เห็นรูปนาม ตามที่เป็น ปรมัตถ

ปฏิบัติไป จักได้พบ พระนิพพาน

หากต้องการพระนิพพาน ให้เดินตามรอยพระกุศลเถระ

**ธัมมะตาสัง คะเหตวานะ ญาณะทัสสะนะปะฏิปัตติยา
ปัจจะเวกขิง อิมัง กายัง ตัจฉัง อันโตพะหิรัง ฯ**

อาวุโส-ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย **อะหัง-**ข้าพเจ้า พระกุศลเถระ
ญาณะทัสสะนะปะฏิปัตติยา-ปฏิบัติโดยใช้สัมมาทิฐิและสัมมา-
สังกัปปะ **ธัมมะตาสัง-**พระจักขุที่พระพุทธองค์ทรงมอบไว้ให้
กะเหตวานะ-รับเอาไว้แล้ว **ปัจจะเวกขิง-**พิจารณาเห็น (มองเห็น)
อิมัง กายัง-ร่างกายที่เรียกว่าขันธนี้ **อันโตพะหิรัง-**ทั้งภายใน
และภายนอกขันธ **ตัจฉัง-**เป็นของว่างเปล่า

หมายความว่า ท่านผู้มีอายุ ข้าพเจ้าพระกุศลเถระ ได้ใช้ตา
ปัญญา คือ สัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะทั้งสองที่พระพุทธเจ้าทรงมอบ
ไว้ให้เฝ้าดู และพิจารณาลงลึกเข้าไปในขันธหาจนเห็นแต่ความว่าง
เปล่า ไม่มีอะไรที่เป็นตัวตน เป็นอนัตตา

"ชั้นห้าของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเกิดขึ้นมาเพราะเหตุ คือสมุทัย (โลภะ มานะ และทิฐิ) พระตถาคตเจ้าตรัสไว้แล้ว การที่เหตุคือสมุทัย และผล คือทุกข์ดับสงบเย็นไปนั้นมิใช่ พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้"

พระพุทธเจ้าทรงประกาศชัยชนะ

หลังการตรัสรู้ พระพุทธองค์ทรงเปล่งอุทานคาถา สรรเสริญ
อริยสัจ 4 ประกาศชัยชนะภายใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ว่า

อะเนกะชาติสังสารัง	สันธาวิสสัง อะนิพพิสัง
คะหะการัง คเวสันโต	ทุกขา ชาติ ปุณฺ์ปุณฺ์
คะหะการะกะ ทิฏฺฐโฐติ	ปุณะ เคหัง นะ กาหะสิ
สัพพา เต ผาสูกา ภคคา	คะหะภูมฺัง วิสังขะตัง
วิสังขาระคะตัง จิตตัง	ตณฺ์หานัง ขะยะมฺชณะคา ฯ

ในพระคาถานี้แบ่งออกเป็น 5 ท่อน คือท่อนหนึ่งเป็นคำนำ
ท่อนหนึ่งเป็นสมุทัยสัจ (เหตุทุกข์) ท่อนหนึ่งเป็นทุกข์ ท่อนหนึ่งเป็น
มรรค (เหตุสุข) และท่อนหนึ่งเป็นนิโรธ กล่าวคือ

คำว่า "อะเนกะชาติสังสารัง สันธาวิสสัง อะนิพพิสัง" เป็นคำนำ

คำว่า "คะหะการังคะ เวสสันโต" เป็นสมุทัย
คำว่า "ทุกขาชาติ ปุณฺณปุณฺง" เป็นทุกข
คำว่า "คะหะการะกะ ทิฏฐิฐุติ ปุณะ เคหัง นะ กาหะสี"
เป็นมรรค

คำว่า "สัพพา เต ฆาสุกา ภคคา คะหะภูมฺง วิสังขะตัง วิสังขาระ-
คะตัง จิตตัง ตัณหาหนัง ชะยะมัชฌะคา" เป็นนิโรธ

ความว่า "อวิชชาและตัณหา นักก่อสร้างบ้านเรือนคือชั้น 5
เราแสวงหาท่านมานานแล้ว ในวิภูสงสารที่ยาวนานนั้น ยังไม่เคย
ประสบพบเจอเห็นท่านมาก่อนเลย" ความท่อนี้คือ "สมุทัย"

"อวิชชากับตัณหาก่อร่างสร้างชั้นขึ้นมาแล้ว ความทุกข์ก็เกิด
มาพร้อมกันอย่างไม่เคยห่างหายว่างเว้น ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนเป็น
ทุกข์มาอย่างนี้หลายภพหลายชาติจนนับไม่ถ้วน" ความท่อนี้คือ
"ทุกข"

"การที่อวิชชากับตัณหาก่อร่างสร้างชั้นขึ้นมาเป็นเวลายาว
นานแล้ว ต่อแต่นี้ไป เราเห็นท่านประจักษ์แจ้งแล้ว เราได้ใช้รหัตต
มรรคตัดทำลายแล้ว ท่านไม่สามารถกลับมาสร้างบ้านเรือนได้อีก
ต่อไป" ความท่อนี้คือ "มรรค"

"นักก่อสร้างบ้านเรือนคือชั้น 5 ที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับทุกข์
มหันต์ ได้แก้ตัณหาและอวิชชา (ผู้ก่อสร้างบ้าน) บัดนี้เราตัดทำลาย
ท่านด้วยรหัตตมรรคแล้ว จึงไม่สามารถก่อสร้างชั้นทำอีกต่อ
ไป" ความท่อนี้คือ "นิโรธ"

พระอัสสชิเถระ แสดงธรรมแก่พระสารีบุตร

พระพุทธเจ้าตรัสรู้เมื่อวันเพ็ญเดือน 6 ทรงแสดงอัมมจักกัปปวัตตนสูตรและอริยสัจ 4 ในวันเพ็ญเดือน 8 โปรดปัญจวัคคีย์ และพระยสะพร้อมสหาย 55 รวม 60 องค์ หลังออกพรรษาแรก จึงส่งพระสงฆ์ไปประกาศพระศาสนา โดยตรัสว่า “.....พุทธโธ..... ตินโน.....มุตโต.....” เป็นต้น

พระบาลีท่อนนี้มีความว่า ประการที่ 1 “สัจจะ 4 ประการ (ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค) เธอทั้งหลายรู้และเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งแล้ว เพื่อให้อุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย ผู้ถวายปัจจัย 4 ได้เข้าใจในสัจจะ 4 เธอทั้งหลายจงแสดงสัจจะ 4 ให้แก่พวกเขาด้วย”

ประการที่ 2 “โอชะ กล่าวคือหวังน้ำใหญ่ทั้ง 4 (กาโมชะ ภโวชะ ทิฏฐิโฐชะ อวิชโชชะ) เธอทั้งหลายข้ามพ้นแล้ว เธอทั้งหลาย จงแสดงธรรมแก่พวกเขา เพื่อให้อุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายผู้ถวาย ปัจจัย 4 ได้ข้ามพ้นด้วย”

ประการที่ 3 “อาสวะทั้ง 4 (กามาสวะ ภวาสวะ ทิฏฐาสวะ อวิชชาสวะ) พวกเขาทั้งหลายหลุดพ้นแล้ว เธอทั้งหลายจงแสดงธรรม เพื่อให้อุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายได้หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย แล้วจงเดินทางไปประกาศพระศาสนาทางละรูป”

จากนั้น พระพุทธองค์ทรงเดินทางไปโปรดชฎิล 3 พี่น้องพร้อม บริวารรวม 1,003 รูป ชฎิลเหล่านี้ก็บรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์

ทุกองค์ในวันแรม 1 ค่ำเดือน 12 พระองค์พร้อมบริวาร 1,003 องค์ เดินทางสู่กรุงราชคฤห์ เสด็จถึงกรุงราชคฤห์ในวันแรม 12 ค่ำเดือนยี่ พระเจ้าพิมพิสารพร้อมด้วยชาวกรุงราชคฤห์สองแสนออกมาต้อนรับเสด็จ แล้วถวายสวนไม้ไผ่สร้างวัดเวฬุวัน ในวันแรม 13 ค่ำ พระอัสสชิเถระ ก็เดินทางถึงกรุงราชคฤห์

ในขณะนั้น สหายสองคนคืออุปติสสะกับโกลิตะ (พระสารีบุตร กับพระโมคคัลลานะ) ซึ่งออกบวชเป็นปริพาชกศึกษาจนจบความรู้ของอาจารย์คือสญชัยปริพาชกแล้วเห็นว่า "ปัญญาหรือความรู้ ที่ได้เรียนรู้นี้มิใช่ปัญญาพาให้หลุดพ้นจากวิภังขสสารหรือการตายเกิด" จึงออกจากสำนักอาจารย์เที่ยวแสวงหาปัญญาเครื่องหลุดพ้น โดยสัญญากันว่า "ใครพบทางหลุดพ้นก่อน ต้องกลับมาบอกกัน" ในวันแรม 14 ค่ำ พระอัสสชิเถระเดินบิณฑบาต อุปติสสะก็ออกบิณฑบาตเช่นกัน ทั้งสองท่านเดินมาพบกันระหว่างทาง อุปติสสะเห็นพระอัสสชิเถระแล้วเกิดศรัทธาเลื่อมใสว่า "ท่านสมณะรูปนี้มีอินทรีย์ผ่องใส คงจะพบทางแห่งการพ้นทุกข์แล้วเป็นแน่" จึงวางสิ่งของแล้วเข้าไปสอบถามธรรมะกับพระอัสสชิเถระ

"ท่านเป็นศิษย์ของใคร ท่านปฏิบัติตามคำสอนของใคร ศาสดาของท่านสอนอย่างไรบ้าง โปรดอนุเคราะห์แสดงธรรมให้ข้าพเจ้าฟังด้วย" อุปติสสมานพถาม พระอัสสชิเถระตอบว่า "ขอท่านโปรดฟัง พระธรรมคำสั่งสอนของพระศาสดา ชั้นนี้ห้านี้ของหมู่สัตว์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย หมุนเวียนผลัดเปลี่ยนไปในทุกภพ ทั้งนี้เพราะเหตุคืออวิชชา กับตัณหาจึงทำให้เกิดทุกข์อยู่ร่ำไป **หากมีเหตุทุกข์ เหตุสุขก็ต้องมี หากเหตุทุกข์หาย ความที่ไม่ตายต้องมี** นี่เป็นคำสอนของพระมหาสมณะศาสดาของเรา"

อุปติสสมานพได้ฟังดังนั้นก็อนุโมทนาสาธุ ศรัทธาที่เกิดขึ้นก็ตัดวิจิกิจฉาตกไป อตตทิลูก็ตายพร้อมกัน บรรลุเป็นพระโสดาบันในทันที ต่อมาจึงกลับไปบอกโกสิตมานพว่า “เราได้พบท่านผู้มีธรรมไม่ตายแล้ว ธรรมที่ไม่ตาย (อมตธรรม) เราก็ได้ฟังมาแล้วด้วย” โกสิตมานพจึงกล่าวว่า “ท่านได้ฟังมาอย่างไร” อุปติสสมานพจึงกล่าวอมตธรรมให้ฟัง โกสิตมานพได้ฟังดังนั้น ศรัทธาก็เกิดขึ้นมาตัดวิจิกิจฉา อตตทิลูก็ตายพร้อมกันเข้าสู่ความเป็นพระโสดาบัน พระบาลีที่พระอัสสชิเถระแสดงให้แก่อุปติสสมานพมีดังนี้

เย ธัมมา เหตุปปะภะวา   เตสัง เหตุง ตะถาคะโต
เตสังญะ โย นิโรธะ จะ   เอวังวาที มะหาสะมะเณ ๗

“ชั้น 5 ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเกิดขึ้นมาเพราะเหตุคือสมุทัย (โลภะ มานะ และทิลู) พระตถาคตเจ้าตรัสไว้แล้ว การที่เหตุคือสมุทัยและผลคือทุกขดับสงบเย็นไปนั้นมีอยู่ พระมหาสมณะมีปกติตรัสสอนอย่างนี้” คำกล่าวนี้ก็คืออริยสัจ 4 ประการนั่นเอง

วันแรม 14 ค่ำ อุปติสสะกับโกสิตะพาบริวารเดินทางไปเฝ้าพระศาสดา พอถึงวันแรม 15 ค่ำ บริวารทั้งหมดก็บรรลุเป็นพระอรหันต์ วันขึ้น 8 ค่ำเดือน 3 พระโมคคัลลานะก็บรรลุเป็นพระอรหันต์ วันเพ็ญเดือน 3 พระสารีบุตรก็สำเร็จเป็นพระอรหันต์ พระพุทธองค์จึงทรงประชุมสงฆ์ประกาศโอวาทปาฏิโมกข์ท่ามกลางพระอรหันต์ 1,250 องค์

ธรรมะของพระสารีบุตรเถระ

ภราดร หนะเว ปัญจักขันธา   ภราดรหาโร จะ ปุคคะโล
ภราดรทานัง ทุกขัง โลเก   ภราดรนิกเขปะนัง สุขัง ฯ

ภราดร หนะเว ปัญจักขันธา-การแบกหามบริหารชั้น 5 นี้เป็นของหนักหน่วง ยิ่งกว่าแบกภูเขาใหญ่

ภราดรหาโร จะ ปุคคะโล-บุคคลรวมทั้งเทวดาและมนุษย์เป็นผู้แบกหามบริหารชั้น 5 ของหนักอันนี้ไว้

ภราดรทานัง ทุกขัง โลเก-การแบกภาระที่หนักหน่วงอันนี้ไว้เป็นทุกข์ในโลก

ภราดรนิกเขปะนัง สุขัง โลเก-การวางชั้น 5 นี้ลงเสียได้เป็นสุขในโลก

การสุดท้ายนี้หมายความว่า เทวดามนุษย์และสัตว์ทั้งหลายที่แบกหามชั้น 5 แล้วท่องเที่ยวไป คือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย แล้วก็กลับเกิดอีกหมุนเวียนเป็นวัฏจักรอยู่ในกามาจรภูมิ 11 บ้าง ท่องเที่ยวเกิดตายอยู่ในรูปาวจรภูมิ 11 บ้าง ท่องเที่ยวเกิดตายอยู่ในอรูปาวจรภูมิ 4 บ้าง รวมเป็นภพภูมิแห่งการเกิดตายทั้ง 26 ภพภูมิ การเกิดตายอยู่อย่างนี้เป็นภาระแห่งความทุกข์ที่หนักอึ้งและไม่มีจุดจบ เราจะสามารถมองเห็นความจริงแห่งชั้น 5 โดยผ่านอริยสัจ 4 ดังนี้

1. การแบกรับหามแห่งชั้น 5 เรียกว่า "ทุกข์"
2. ผู้ที่มอบหามแห่งชั้น 5 นี้ให้ เรียกว่า "สมุทัย"

3. การสลัดทิ้งหยาบแห่งชั้นที่ 5 ได้แล้ว เรียกว่า "นิโรธ"
4. การวางหยาบแห่งชั้นที่ 5 ลงเรียกว่า "มรรค"

ธรรมะของพระวชิราเถรี

ทุกขะเมวะ हि สัมโภติ   ทุกขัง ติญฺจระติ เวติ จะ,
นาญญัตระ ทุกขา สัมโภติ   นาญญัตระ ทุกขา นิรุชณะติข

สัมโภติ-สิ่งที่มีสุขทุกข์ กล่าวคือตัณหาปรุงแต่งให้เกิดขึ้นมานี้
ทุกขะเมวะ-มีผลเป็นทุกข์อย่างเดียวกันเท่านั้น **ทุกขัง ติญฺจระติ**-ที่ตั้งอยู่
ก็เป็นทุกข์ **เวติ จะ**-ที่เสื่อมไปอยู่ก็เป็นทุกข์ **นาญญัตระ ทุกขา**
สัมโภติ-จากความทุกข์แล้วไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้น **นาญญัตระ ทุกขา**
นิรุชณะติ -นอกจากความทุกข์แล้วไม่มีสิ่งใดดับไป

พระวชิราเถรีสำเร็จเป็นพระอรหันต์ตั้งแต่ยังเล็กอายุ 7 ขวบ
เธอได้แสดงธรรมไว้ว่า การที่เราได้มาเกิดเป็นมนุษย์ แล้วตกอยู่ภาย
ใต้ภาวะแห่งความเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความตายนี้เป็นเพราะ
กิเลส 3 ประการ คือโลภะ มานะ และทิฐิ เป็นสาเหตุสำคัญเรียกว่า
สมุทัย หากว่าสามารถนำสาเหตุดังกล่าวออกได้แล้ว ความทุกข์เพราะ
เกิด แก่ เจ็บ ตายก็ไม่มีที่มาอีกต่อไป การที่ความทุกข์ดับไปไม่มีเหลือ
นั้น เป็นเพราะเหตุแห่งทุกข์ดับไป เหตุหมดไปหรือเหตุไม่มีนั่นเอง
พระเถรีได้แสดงเหตุและผลแห่งทุกข์ไว้ในกรอบของอริยสัจไว้ดังนี้

ต้นเหตุแห่งทุกข์ คือตัณหา เรียกว่า "สมุทัย" ผลทุกข์ คือ
การเกิด แก่ เจ็บ ตาย เรียกว่า "ทุกขสัจ" วิธีการทำสาเหตุแห่งทุกข์ให้
ดับไป เรียกว่า "มรรค" การที่เหตุแห่งทุกข์ดับไป เรียกว่า "กิเลสนิโรธ"

การที่ผลทุกขดับไป เรียกว่า "ชั้นนิโรธ" หากเหตุแห่งทุกขไม่ดับ
ผลทุกขก็คงอยู่

อริยสัจ 4

ทุกข์ คือ อะไร

ปีษะนัตถะโต สังขะตัตถะโต สันตูปัตถะโต จะ วิปะริณามัตถะโต จาปี ทุกข์ญญะจะ จะตุพพิธัง ภาสิตัง ฯ

ความว่า **ปีษะนัตถะโต**-มีความเบียดเบียนเจ็บปวดร้อนหนาว อยู่ตลอด **สังขะตัตถะโต**-ปรุงแต่งอยู่เสมอไม่มีวัน **สันตูปัตถะโต**-สร้างความเดือดร้อนโดยการเกิด แก่ เจ็บ ตายอยู่อย่างต่อเนื่อง **วิปะริณามัตถะโต**-สับเปลี่ยนและเปลี่ยนแปลงภาวะความเป็น เป็นเทวดา มนุษย์ และสัตว์เดรัจฉานอยู่เนื่อง ๆ **ทุกข์ญญะ**-นี้แหละเรียกว่า "ความทุกข์" **จะตุพพิธัง ภาสิตัง**-ท่านกล่าวไว้ว่า มี 4 ประการ

ความทุกข์มีลักษณะ 4 ประการ คือ

1. ความเบียดเบียนเจ็บปวดร้อนหนาว
2. ความปรุงแต่งอย่างไม่มีที่สิ้นสุด
3. ความเดือดร้อนโดยการเกิด แก่ เจ็บ ตาย อยู่อย่างต่อเนื่อง
4. ความสับเปลี่ยนเป็นเทวดาบ้าง มนุษย์บ้าง สัตว์เดรัจฉานบ้าง อยู่เนื่อง ๆ

สมุทัย คือ อะไร

อายุหะนา นิทานา สังโยคา จะ ปะลิโพธา ทุกขะสะมุททะ-

ยัสสาปิ จะตฺตพฺพิธา วัระ ปะกาสิตา ฯ

ความว่า **อายุหะนา จะ**-การปรุงแต่งให้ได้มาซึ่งกองแห่งทุกข์ก็ดี **นิทานา จะ**-การส่งมอบมาให้ซึ่งกองแห่งทุกข์นี้ก็ดี **สังโยคา จะ**-การหุ้มห่อร้อยรัดยื่นส่งให้ซึ่งกองแห่งทุกข์นี้ก็ดี **ปะลิวุทา**-การหลีกเลี่ยงปิดบังมิให้เห็นมรรคผลนิพพานก็ดี **ทุกขะสะมุททะยัสสาปิ**-เป็นสมุทัยฐานเกิดแห่งทุกข์นั่นเอง **ปะกาสิตา**-ท่านประกาศไว้ **จะตฺตพฺพิธา วัระ**-มี 4 ประการ

ฐานเกิดหรือต้นเหตุแห่งทุกข์มีลักษณะ 4 ประการ

1. การปรุงแต่งให้ได้มาซึ่งกองแห่งทุกข์
  2. การส่งมอบให้ซึ่งความทุกข์นี้
  3. การร้อยรัดผูกพันไว้แล้วส่งให้ซึ่งความทุกข์
  4. การกีดกันปิดบังมิให้เห็นมรรคผลนิพพาน
- ลักษณะ 4 ประการนี้เรียกว่า "สมุทัย" เหตุแห่งทุกข์

นิโรธัสจ คือ อะไร

นิสสะระณัง วิเวกา จะ อะสังขะโต ตะธา อะมะโต
ทุกขะนิโรธัสสะ จะตฺตพฺพิธา สะมีริตา ฯ

นิสสะระณัง จะ-การสลัดออกจากวัฏสงสารก็ดี **วิเวกา**-การที่กิเลสดับเย็นไปก็ดี **อะสังขะโต**-รูปนามสงบเย็น ไม่ปรุงแต่งก็ดี **ตะธา**-นอกจากนี้ **อะมะโต**-ความไม่ตายเป็นอมตะก็ดี **ทุกขะ-**
นิโรธัสสะ-ความดับแห่งทุกข์ **จะตฺตพฺพิธา สะมีริตา**-ท่านกล่าวว่า มี

4 ประการ

นิโรธคือการที่ทุกข์ดับไปมีลักษณะ 4 อย่าง คือ

1. การสลัดออกจากวิภวสงสารได้
2. กิเลสดับสนิท
3. รูปนามสงบเย็น
4. บรรลุถึงความเป็นอมตะ (ไม่ตาย)

มรรคสังค คือ อะไร

นียยานา จะ เหตุ จะ ทัสสะนัญจะ อธิปปเตยยะตา จะ จะตฺตพฺโพ มัคโค ฯ

นียยานา จะ-การออกจากวิภวสงสารก็ดี **เหตุ จะ-**เหตุแห่งการออกจากทุกข์ก็ดี **ทัสสะนัญจะ-**การเห็นมรรคผลนิพพานก็ดี **อธิปปเตยยะตา จะ-**ปัญญาอันเป็นยอดแห่งธรรมทั้งปวงก็ดี **ลักษณะ 4 เหล่านี้ คือมรรค**

มรรคคือวิธีปฏิบัติเพื่อให้ถึงความดับตันเหตุแห่งทุกข์มีลักษณะ 4 อย่าง

1. วิธีแห่งการออกจากวิภวสงสาร
2. เหตุแห่งการออกจากทุกข์
3. การเห็นมรรคผลนิพพาน
4. ความเป็นยอดแห่งความรู้ทั้งหมด คือมรรคเป็นยอดธรรม อริยสังค 4 นี้ว่าโดยรวมแล้ว ทุกข์สังคมีองค์ 4 สมุทฺยสังคมีองค์ 4 นิโรธสังคมีองค์ 4 มัคคสังคมีองค์ 4 ดังนั้น **องค์แห่งอริยสังคทั้งสิ้น จึงมี 16**

ธรรมที่มีบท 4

อริยสัจ 4 ประเสริฐที่สุด

บทกล่าวคือธรรมที่ประกอบด้วยองค์ 4 มี

1. สติปัฏฐาน 4	2. สัมมัปปธาน 4
3. อิทธิบาท 4	4. อรูปฌาน 4
6. พรหมวิหาร 4	7. อริยสัจ 4

ในบรรดาธรรมที่มีองค์ 4 นี้ อริยสัจ 4 ประเสริฐที่สุด เพราะเหตุใด จึงเป็นเช่นนั้น ก็เพราะว่าธรรมทั้งหลายทั้งปวงนั้นสรุปลง คือมีอยู่ในอริยสัจ 4 ทั้งสิ้น อริยสัจ 4 นี้ประกอบด้วย

- (1) ความทุกข์ เรียกว่า “ทุกข์สัจ”
- (2) สาเหตุของความทุกข์ เรียกว่า “สมุทัย”
- (3) การที่ทุกข์และเหตุแห่งทุกข์ดับไป เรียกว่า “นิโรธ”
- (4) วิธีทำให้เหตุแห่งทุกข์ดับไป เรียกว่า “นิโรธ”

ธรรมคืออริยสัจ 4 นี้เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วเป็นเรื่องของเหตุกับผลสองคู่เท่านั้น คือผลทุกข์กับเหตุทุกข์คู่หนึ่ง (ทุกข์และสมุทัย) ผลสุขกับเหตุสุขคู่หนึ่ง (นิโรธและมรรค)

รู้ถูกต้อง ทำถูกต้อง ได้เป็นสิ่งที่ถูกต้อง

สัจจญาณในทุกขสัจ คือรู้ความจริง ได้แก่ การศึกษาเรียนรูจนเข้าใจในชั้น 5 รวมเรียกว่า "รูปและนาม" อย่างแจ่มแจ้งว่า "รูปชั้นตั้งแต่หัวจรดเท้าของทั้งเทวดาและมนุษย์ เป็นกองแห่งความทุกข์ ไม่มีอะไรอื่นอีกนอกจากความทุกข์" ความรู้ความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งอย่างนี้แหละเรียกว่า "สัจจญาณ รู้ถูกต้อง" หรือญาติปริยญา กล่าวคือ รู้แจ่มแจ้งในชั้น 5 นี้ว่าอาการหนัก แฉง หยาบ กระด้าง เบา อ่อน นิ่ม เป็นปฐวีธาตุ (ธาตุดิน) อาการซึมซับ เอิบอาบ แดกแยก เกาะกุม เป็นอาโปธาตุ (ธาตุน้ำ) อาการเย็น ร้อน อุ่น หนาว เป็นเตโชธาตุ (ธาตุไฟ) อาการเจ็บ ปวด เต็ม ตอด เหน็บ ซ่าน โยก คลอน ไหว นิ่ง เป็นวาโยธาตุ (ธาตุลม)

หากอาการใดเกิดขึ้นมาก็ใช้สัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะพิจารณาว่าเป็นอนัตตา มิใช่ของเรา การกระทำอยู่อย่างนี้เรียกว่า "กิจจญาณหรือศีรณปริยญา ทำถูกต้องหรือพิจารณาถูกต้อง"

ทุกขสัจจะ กตญาณ คือการเห็นและพิจารณาจนเข้าใจว่า "รูปนามหรือชั้น 5 ที่เกิดดับ ๆ อยู่นี้เป็นอนัตตา" เป็นกตญาณ คือรู้ว่า "ได้ทำในสิ่งอันถูกต้องแล้ว"

สัจจญาณในสมุทัยสัจ คือความรู้อันถูกต้อง กล่าวคือการรู้ว่า "การได้มาซึ่งชั้น 5 นี้เป็นเพราะตัณหา คือ โลภะ มานะ และอัตตทิฐิ" ความอยากได้ในสิ่งสมมติหรือบัญญัติทั้งหมดเรียกว่า "โลภะ" ความเย่อหยิ่งจองหองว่า "เรามี" เช่น เรามีฐานะ เรามีบิรวาร เรามี

สติปัญญาความรู้ความสามารถ เรามีลูก เรามีสามีภรรยา เป็นต้น เรียกว่า "มานะ" ความยึดถือว่า "มีตัวกู มีของกู" เรียกว่า "อัตตทิฐิ" ธรรมทั้ง 4 ประการนี้เรียกว่า "สมุทยสังจญาณ ความรู้ถึงความจริง อันเป็นสาเหตุ"

ในขณะที่สมุทยสัง คือ โลภะ มานะ อัตตทิฐิเกิดขึ้นมา นั้น การใช้สัมมาทิฐิเห็นสภาวะที่เป็นอนัตตา และสัมมาสังกัปปะ คิดพิจารณาว่างอนัตตาทุก ๆ ขณะจิต การเห็นและพิจารณาอย่างนี้ เรียกว่า "สมุทยปหานปริญาณ" หรือเรียกว่า "กิจจญาณ" ก็ได้ "มรรคญาณ" ก็ได้

ในขณะที่สัมมาทิฐิเห็นอนัตตาอยู่และสัมมาสังกัปปะ ก็พิจารณาว่า เป็นอนัตตาอยู่นั้น มรรคญาณก็จะเกิดขึ้นมาตัดอัตตทิฐิขาดสะบั้นลงไปนั้นเรียกว่า "กตญาณ หรือผลญาณ"

สังจญาณในนิโรธสัง คือ การที่สมุทยอันเป็นตัวเหตุดับลงไปแล้วสงบเย็นอยู่นั้นเรียกว่า "กิเลสนิโรธ" การที่ชั้น 5 ดับสงบลงนั้นเรียกว่า "ชั้นนิโรธ" การศึกษาจนเข้าใจในความเป็นจริงอันถูกต้องนั้นเรียกว่า "นิโรธสังจญาณ" หรือความรู้ถึงความจริงว่า "กิเลสได้ดับสงบเย็นลงไปแล้ว" เป็นนิโรธสังจกตญาณ

สังจญาณในมรรคสัง คือสัมมาทิฐิความเห็นรูปธาตุนามธาตุ ที่เป็นสภาวะแห่งอนัตตา สัมมาสังกัปปะ ความพิจารณาว่ารูปและนามนี้เป็นอนัตตา การเห็นและพิจารณาในรูปนามได้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริงอย่างนี้แหละเรียกว่า "สังจญาณ ญาณรู้ความจริง"

กิจจญาณในมรรคสัง คือการใช้สัมมาทิฐิ เห็นจดจ่ออยู่ที่มโนวิญญูญาณธาตุและที่เวทนา ซึ่งเป็นนามทั้งสองประการนี้ ที่นี้ ธาตุภายในรูป คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ก็เกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไป และตรงที่จิตก็เกิด **อุทธัจจกุกกุกจะ**-ความฟุ้งซ่าน และเกิด**กามวิตก**-ความคิดนึกไปในกามคุณ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์อยู่ โดยผลัดเปลี่ยนกันเกิดขึ้นอยู่อย่างต่อเนื่อง ในบรรดาสิ่งเหล่านี้ สิ่งไหนเกิดขึ้นมาก็ตาม จะมาปรากฏที่มโนวิญญูญาณธาตุ และเวทนานี้เอง ที่นี้ ก็ให้ใช้สัมมาทิฐิสั่งเกตดูให้เห็นสภาวะความเป็นอนัตตาของรูปนาม ในขณะที่รูปนามเกิดขึ้นมาให้สัมมาทิฐิเห็นอยู่อย่างนั้น ให้ใช้สัมมาสังกัปปะพิจารณาว่าเป็นอนัตตาไม่ใช่ของเรา บังคับบัญชาไม่ได้ ในขณะที่ดูและพิจารณาอยู่อย่างนี้เรียกว่า "กิจจญาณ ความรู้ในสิ่งที่ควรทำ"

ช่วงแห่งมัคคสังกตญาณ คือในช่วงเวลาที่เห็นรูปนามเป็นสภาวะแห่งอนัตตาและพิจารณาว่า "เป็นอนัตตา ไม่ใช่ของเรา" อยู่หนัที่นี้อนัตตาดำตนก็หลุดออกไปเกิดอนัตตาขึ้นมาแทนที่ นี้แหละเรียกว่า "มัคคสังกตญาณ" หรือเรียกว่า "มรรคญาณ"

อริยสัง 4 ประการนี้ หากกล่าวให้เข้าใจง่ายมี 12 คำ

1. รู้ถูกต้อง 2. ทำถูกต้อง 3. ทำถูกต้องเสร็จแล้ว

1. รู้ถูกต้อง 2. วางถูกต้อง 3. วางถูกต้องเสร็จแล้ว

1. รู้ถูกต้อง 2. บรรลุถึงสิ่งที่ถูกต้อง

3. บรรลุถึงสิ่งที่ถูกต้องเสร็จแล้ว

1. รู้ถูกต้อง 2. เจริญถูกต้อง 3. เจริญถูกต้องเสร็จแล้ว

สัจจะ 4 ประการนี้เกิดขึ้นในวิถีเดียวกัน ไม่มีการประวิงรอ คอยว่าสิ่งนี้เกิดขึ้นในวันนี้ สิ่งนี้จะเกิดขึ้นพรุ่งนี้

อนึ่ง สิ่งที่ได้ศึกษาเรียนรู้มาแต่ก่อนหน้าก็คือ "รู้ วาง ถึง เจริญ" (พม่าว่า"ซี แปะ ชิก ปวา") คำ 4 คำดังกล่าวมานี้เป็นวิธีการสอน ของพม่า ที่ปฏิบัติตามแล้วไม่เกิดมรรคเกิดผล ไม่ได้ชิมรสพระนิพพาน ส่วนการปฏิบัติที่ได้ผล คือ "หา เห็น ตัด ถึง" หา สัมผัสกับปะเปเป็นผู้หา เห็น สัมมาทิลูเป็นผู้เห็น ตัด มรรคญาณเป็นผู้ตัดอัตตา ถึง เป็น ผลญาณ

คำว่า "พระพุทธเจ้า" ก็คือผู้ตรัสรู้ แห่งตลอด สงบเย็น คือรู้ผล
วางเหตุแล้วพบสุขที่สงบเย็น หากเราเข้าถึงด้วยการรู้เห็น แห่งตลอด
สงบเย็นเช่นนี้ ก็ได้ชื่อว่า "เป็นพุทธบุตร"

พระอรหันต์ที่ออกจากโลกแห่งการตายเกิดแล้วเข้าสู่พระนิพพาน
อันเป็นโลกุตระนั้น มีจำนวนมากมายไม่สามารถนับได้

"โลก" ในที่นี้คือแหล่งตายเกิด เทวดาและมนุษย์ไม่สามารถเดินทาง
ไปถึงที่สุดแห่งโลกได้เลย เพราะต้องเวียนตายเวียนเกิดอยู่ในโลก
คือวัฏสงสารอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เมื่อต้องเวียนอยู่ในโลกแห่งการเกิดตาย
อย่างนี้ จึงไม่มีโอกาสถึงที่สุดแห่งโลกได้

จำนวนพระพุทธรูปเจ้า

ตัดตะ กิเลสประณีตพานัง อัสสะถะมุเล,
ชั้นระประณีตพานัง กุสินารายัง, อัมมะธาตูปะระณีตพานัง
อะนาคะตัง โหติ ฯ

เจ้าชายสิทธัตถะได้ตรัสรู้หลุดตรัสมาสัมโพธิญาณใต้ต้น
พระศรีมหาโพธิ์ เรียกว่า "พระกิลสินีโรธพุทธเจ้า" พระพุทธรูปองค์ทรง
ดับขันธปรินิพพานที่ใต้ไม้สาละ ณ เมืองกุสินารา เรียกว่า "พระขันธ-
นิโรธพุทธเจ้า" พระธรรมที่พึ่งอันประเสริฐของสรรพสัตว์ ซึ่งเมื่อ
ปฏิบัติตามแล้วก็จะก้าวสู่พระนิพพาน กล่าวคือ อริยมรรคมีองค์ 8
ประการเรียกว่า "พระธรรมธาตูปุทธเจ้า" หากกล่าวถึงพระพุทธรูปเจ้า
(ผู้ตรัสรู้ธรรม) ว่า "มีจำนวนเท่าไร" ก็สามารถกล่าวได้ว่า "มีมากมาย
นับจำนวนไม่ถ้วน" แต่โดยสังเขปมี 3 องค์เท่านั้น คือ

ทางเดินสู่พระนิพพาน โดยหลวงพ่อดี วิจิตรตมโม

1. พระกิลสินีโรธพุทธเจ้า
2. พระชันธนีโรธพุทธเจ้า
3. พระธรรมธาตพุทธเจ้า

พบเห็นพระพุทธเจ้าหรือยัง?

โย พุทธัง ปัสสะติ-ผู้ใดเห็นพระพุทธเจ้า
โส สาสะนัง ปัสสะติ-ผู้นั้นชื่อว่าเห็นพระศาสนา
โย สาสะนัง ปัสสะติ-ผู้ใดเห็นพระศาสนา
โส พุทธัง ปัสสะติ-ผู้นั้นชื่อว่าเห็นพระพุทธเจ้า

หากได้เห็นพระพุทธเจ้าก็ชื่อว่า "ได้พบพระศาสนา" หากเห็นแจ้งในพระศาสนา ก็ชื่อว่า "พบพระพุทธเจ้า" ที่ได้ชื่อว่า "พระพุทธเจ้า" ก็เพราะทรงพบเห็นศาสนานั่นเอง คำว่า "ศาสนา" ก็คืออริยสัจ 4

พระพุทธเจ้าตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าก็เพราะตรัสรู้ อริยสัจ 4 นั้นเอง คำว่า "อริยสัจ" ก็คืออนัตตา คำว่า "อนัตตา" ก็คือธรรมะ ดังนั้น คำว่า "พบพระพุทธเจ้า พบธรรมะ และพบปฏิจจสมุปบาท" นี้เป็นคำเดียวกัน คำว่า "ศาสนา" ก็คือปัญญา และคำว่า "ปัญญา" นี้ก็คือพระพุทธเจ้า ดังบาลีว่า พุชณะตติ พุทโธ แปลว่า "ผู้ใดตรัสรู้ ผู้นั้นชื่อว่าพระพุทธเจ้า" หมายความว่า "ผู้รู้แจ้ง ทางตลอด สงบเย็น" รู้อะไร ก็คือรู้ทุกข์ ทางตลอดอะไร ก็คือเป็นผู้วางเหตุแห่งทุกข์ และรับผลสุขที่สุขสงบเย็น คำว่า "รู้แจ้ง ทางตลอด สงบเย็น" (ภาษาไทยใหญ่ว่า ฮูหมอ แจงแลง ตี้กัตเหยน) หมายถึงสัมมาทิฐิ ได้แก่การพบเห็นความเป็นจริงว่า "ชั้น 5 เป็นกองแห่งความทุกข์แล้ว สามารถวางอัตตาโดยพิจารณาเห็นเป็นอนัตตา มิใช่ตัวตน" ที่ว่ารับผลสุข ที่ว่าสุขสงบเย็นก็เพราะอัตตาดับไปแล้ว ผลสุขคือนิโรธ

หรือนิพพานจึงเกิดขึ้น

ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงเป็นผู้ที่ตรัสรู้ แห่งตลอด สงบเย็น ซึ่งหมายถึงรู้ผลแล้ววางเหตุพบสุขที่สงบเย็น หากรู้แจ้ง แห่งตลอด สงบเย็น เราก็ได้ชื่อว่า "เป็นพุทธบุตร" หรือพุทธสาวก คำว่า "ธรรมธาตุ" นั้น เป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธเจ้า หากว่าเราสามารถปฏิบัติจนเข้าถึงหัวใจสำคัญของพระพุทธเจ้าได้ เราก็ได้ชื่อว่า "เป็นพุทธบุตรอย่างแท้จริง"

จำนวนผู้บรรลุพระนิพพาน

เวทะคุ กายะสะเพตา ปะรัง ธัมมัญญา ขะยัง โนเปนติ ฯ

เวทะคุ-บุคคลผู้ข้ามพ้นไปจากโลกคือคุกแห่งการตายเกิด (พระอรหันต์ผู้หมดกิเลส) **กายะสะเพตา**-ผู้มีชั้นที่ เป็นบัญญัติดับสนิทแล้ว **ปะรัง**-ภายหลังจากนั้น **ธัมมัญญา**-เป็นผู้มีอสังขตธาตุกล่าวคือมีชั้นที่ไม่ปรุงแต่งแล้วเข้าสู่มตนิพพาน **ซะยัง**-ว่าโดยจำนวนแล้ว **โนเปนติ**-นับไม่ถ้วน

หมายความว่า พระอริยเจ้าที่ออกจากโลกแห่งการตายเกิดแล้วเข้าสู่พระนิพพานอันเป็นโลกุตระนั้นมีมากมาย ไม่สามารถนับจำนวนได้

หากไม่พ้นโลก ก็ไม่สงบเย็น

คะมะเนนะ นะ บัตตัพโพ โลกัสสันโต กุหาจะนัง
นะ จะ อับปัตวา โลกัสสันตัง ทุกขา อตฺถิ ปะโมจะนัง ฯ

โลกัสสันโต-ที่สุดแห่งโลกการตายเกิดกล่าวคือ พระนิพพาน
นั้น นะ บัตตัพโพ คะมะเนนะ-จะไปถึงไม่ได้ด้วยการเดินไป
กุหาจะนัง-ตั้งแต่ไหนแต่ไรมาแล้ว โลกัสสันตัง-เมื่อที่สุดแห่งโลกนั้น
อับปัตวา-ไปไม่ถึงแล้ว ปะโมจะนัง ทุกขา-การที่จะหลุดพ้นไป
จากทุกขนั้น นะ อตฺถิ-เป็นอันไม่มี

คำว่า "โลก" ในที่นี้คือแหล่งตายเกิด เทวดาและมนุษย์ไม่
สามารถเดินทางไปถึงที่สุดแห่งโลกได้เลย เพราะต้องเวียนตายเวียน
เกิดอยู่ในโลกคือวัฏสงสารอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เมื่อต้องเวียนอยู่
ในโลกแห่งการเกิดตายอย่างนี้จึงไม่มีโอกาสถึงที่สุดแห่งโลก หรือหลุด
พ้นจากความทุกข์ไปได้ หากพ้นจากทุกข์ก็พบสุข ที่สุดแห่งโลกนั้น
เรียกว่า "โลกุตระ" บาลีว่า "โลกา อุตตะระตีติ โลกุตตะโร" แปลว่า
โลกา-โลกแห่งการตายเกิดนั้น อุตตะระตี-ข้ามพ้นไปได้ อิติ-
เพราะข้ามพ้นโลกไปได้นั่นเอง จึงได้ชื่อว่า "โลกุตระ" คำว่า "โลกุตระ"
นี้มี 9 ภูมิ ดังนี้

1. โสดาปัตติมรรค
2. โสดาปัตติผล
3. สกทาคามีมรรค
4. สกทาคามีผล
5. อนาคามีมรรค
6. อนาคามีผล

7. อรหัตตมรรค   8. อรหัตตผล

9. นิพพาน

หากบรรลุถึงโลกุตระภูมิเหล่านี้ เรียกว่า “ถึงที่สุดแห่งโลก” คือพ้นจากโลกได้แล้ว คำว่า “โสดาบัน” หมายความว่าผู้ไม่เดินกลับหลังคือมุ่งหน้าตรงต่อพระนิพพานอย่างเดียวโดยไม่หวนกลับไปเกิดใหม่มนุษย์และในอบายภูมิ 4 อีก ดังที่ตรัสไว้ในกรณีเมตตสูตรว่า

**ทิวัญญจะ อนะปะคัมมะ สีละวา ทัสสะเนนะ สัมบันโน
กาเมสุ วิเนยยะ เคธัง นะ หิ ชาตุ คัพพะเสยยัง ปุณะเรติ**

แปลว่า **ทัสสะเนนะ สัมบันโน**-ผู้ถึงพร้อมด้วยโสดาปัตติมรรค **สีละวา**-มีโลกุตระศีลบริสุทธิ **ทิวัญญจะ อนะปะคัมมะ**-ไม่มีอัตตทิวัญญ **กาเมสุ วิเนยยะ เคธัง**-ปล่อยวางการยึดมั่นในวัตถุทุกามทั้งหลายได้แล้ว **หิ ชาตุ**-ความจริง ผู้ที่จะต้องเกิดประเภทนี้ **นะ เติ**-จะไม่เข้าถึง (จะไม่เกิด) **คัพพะเสยยัง**-การถือปฏิสนธิในครรภ์ **ปุณะ**-อีกต่อไป

พระบาลีนี้พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า “พระอนาคามีจตุตจาจากโลกมนุษย์แล้ว ไปบังเกิดในสวรรค์ จตุตจาจากสวรรค์แล้วกลับมานิพพานในโลกมนุษย์” คำนี้ไม่สอดคล้องกับพระพุทธรูปดำรัสในกรณีเมตตสูตรดังที่ได้ยกมากล่าวไว้ข้างต้นที่ว่า “ผู้ถึงพร้อมด้วยโสดาปัตติมรรค มีโลกุตระศีลบริสุทธิ ไม่มีอัตตทิวัญญ ปล่อยวางการยึดมั่นในวัตถุทุกามทั้งหลายได้แล้ว ท่านจะไม่ถือปฏิสนธิในครรภ์อีกต่อไป”

ทั้งนี้ ก็เนื่องมาจากว่าพระโสดาบันใช้มรรคญาณตัดอัตตทัชฌิ
ได้ขาดแล้ว กลายเป็นทิววิสุทธิ ศีลก็ปลอดอัตรตา เป็นโลกุตร
วิสุทธิศีลแล้ว จิตก็ไม่ยึดติดในวัตถุขันธ์ จุตี้แล้วจึงไม่ถือปฏิสนธิ
ในครรภ์ในไข่และในแก้วไคล แต่ถือปฏิสนธิเป็นโอปปาติกะในสวรรค์
แล้วก็จะนิพพานในสวรรค์

พระพุทธองค์ตรัสว่า "ทิฏฐุ เทภูฏะมัดตัง ภะวิสสะติ-สิ่งที่เห็นนั้น เป็นเพียงสิ่งที่เห็น" เป็นอนัตตา มิใช่หญิงชาย มิใช่ตัวตน พระพาหิยะได้ฟัง ธรรมเพียงเท่านี้ก็บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ในทันที

พระสารีบุตรได้ฟังธรรมจากพระอัสสชิเถระเพียงคาถาเดียวว่า "เย อัมมา เหตุปะภะวา เตสัง เหตุง ตะถาคะโต" เป็นต้น ก็ได้บรรลุธรรม เป็นพระโสดาบัน

บุคคลผู้ใดบรรลุสมรรถผล 5 ประเภท

บุคคลผู้ใดบรรลุสมรรถผล 5 ประเภท

1. ผู้ใดขาว
2. ผู้เห็นรูป
3. ผู้ได้ยินเสียง
4. ผู้ได้เห็นและได้ฟังเสียง
5. ผู้ลงมือปฏิบัติ

บุคคล 5 ประเภทนี้ เป็นผู้ที่สามารถบรรลุสมรรถผลได้

บุคคลผู้ใดขาวได้แก่นางกาฬิเพียงได้ยินข่าวว่าพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมจักรฯ ก็ใช้ศรัทธาตัดวิจิจฉณาแล้ว สักกายทิลุก็ดับลงพร้อมกัน เกิดเป็นพระโสดาบันขึ้นมา พระราชาพระนามว่าภคฺนสาติเพียงได้ยินข่าวว่า "พระพุทธเจ้าทรงประกาศพระศาสนาอยู่ในเมืองราชคฤห์" ก็บรรลุเป็นพระโสดาบัน

บุคคลผู้ได้เห็นรูป ได้แก่พระราชาพระนามว่ามหากัปปินะ พร้อมข้าราชการบริวารหนึ่งพัน และพระมเหสีพร้อมด้วยภรรยาของมหาอำมาตย์หนึ่งพันคน เพียงได้เห็นพระรูปพระพุทธเจ้า ก็ใช้ศรัทธา ตัดวิจิกิจฉา อัดตาดับลงพร้อมกัน เข้าสู่การเสวยโสดาปัตติผล

บุคคลผู้ได้ยินเสียง ได้แก่มิกคารเศรษฐี พ่อสามีนางวิสาขา เป็นสาวกของนักบวชชี่เปลือย ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าพร้อมกับนางวิสาขา ด้วยความจำใจ แต่นักบวชชี่เปลือยบังคับให้มิกคารเศรษฐีกั้นผ้ามาหน้า เพื่อมิให้เห็นพระพุทธรองค์ เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม มิกคารเศรษฐีฟังธรรมอยู่หลังม่าน ก็ได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน โดยไม่เห็นพระพุทธรองค์

บุคคลผู้ได้เห็นและได้ฟัง ได้แก่นางวิสาขา อนาคตบิดนทิกเศรษฐี เป็นต้น ได้เห็นและได้ฟังพระธรรมแล้วใช้ศรัทธาตัดวิจิกิจฉา อัดตาก็ดับลงพร้อมกัน บรรลุเป็นพระโสดาบัน

บุคคลผู้ลงมือปฏิบัติ ได้แก่พระมหาสีวะตลอดจนถึงพวกเรา ท่านทั้งหลายที่เป็นปกติสาวก ซึ่งได้ศึกษาเรียนรู้ ได้ฟังและได้สอบถาม แล้วเกิดศรัทธาเลื่อมใส จึงลงมือปฏิบัติแล้วใช้ปัญญาตัดอึดอัดทิววิจิกิจฉาก็ดับพร้อมกันเข้าสู่ความเป็นโสดาบัน บุคคลประเภทที่ลงมือปฏิบัตินี้ สามารถเข้าสู่การบรรลุธรรมมีมากมายจนไม่อาจนับจำนวนได้

บุคคลผู้ได้มรรคผล 4 คน

ประเภทที่ 1 เรียกว่า "ทุกขา ปฏิปทา ชีปภาภิญญา" ได้แก่ บุคคลผู้ปฏิบัติด้วยความทุกขยากลำบาก แต่บรรลุธรรมได้เร็ว เช่น พระเวทิตะ ผู้เป็นน้องชายพระสารีบุตร เป็นต้น

ประเภทที่ 2 เรียกว่า "ทุกขา ปฏิปทา ทันธาภิญญา" ได้แก่ บุคคลผู้ปฏิบัติด้วยความทุกขยากลำบาก ทั้งบรรลุธรรมได้ช้า เช่น พระมหาสีวะ เป็นต้น

ประเภทที่ 3 เรียกว่า "สุขา ปฏิปทา ชีปภาภิญญา" ได้แก่ บุคคลผู้ปฏิบัติด้วยความเรียบง่ายไม่ลำบาก ทั้งบรรลุธรรมได้ไว เช่น พระอัครสาวก และพระมหาสาวก

ประเภทที่ 4 เรียกว่า "สุขา ปฏิปทา ทันธาภิญญา" ได้แก่ บุคคลผู้ปฏิบัติด้วยความง่าย ไม่ลำบาก แต่บรรลุธรรมได้ช้า เช่น ปกติสาวกโดยทั่วไป

บุคคลผู้บรรลุธรรมได้ 3 ประเภท บรรลุธรรมไม่ได้ 1 ประเภท

บุคคลประเภทที่ 1 เรียกว่า **"อุคฆฏิตัญญู"** ได้แก่บุคคลผู้ฉลาดมีปัญญามาก ได้ฟังเพียงคาถาเดียวก็สามารถบรรลุธรรมได้ เช่น พระพาหิยะ พระพุทธองค์ตรัสว่า **ทิฏฐุ เทภูฏะมัตตัง ภะวิสสะติ-** สิ่ง que เห็นนั้น เป็นเพียงสิ่งที่เห็น เป็นอนัตตา มิใช่หญิงชาย มิใช่ตัวตน ท่านได้ฟังธรรมเพียงเท่านี้ก็บรรลุเป็นพระอรหันต์ในที่ที่ พระสารีบุตร ได้ฟังธรรมจากพระอัสสชิเถระเพียงคาถาเดียวว่า **เย อัมมา เหตุปัพพะวา เตสัง เหตุง ตะถาคะโต** เป็นต้น ก็บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน

บุคคลประเภทที่ 2 เรียกว่า **"วิปจิตัญญู"** บุคคลประเภทนี้ ได้ฟังอนุพุทธิกถาและพระธรรมต่าง ๆ แล้วต่อมาได้ฟังอริยสัจ 4 อีก ก็บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามี และพระอนาคามี เช่น นางวิสาขา อนาถบิณฑิกเศรษฐี เป็นต้น ท่านทั้ง 2 นี้เป็นพุทธอุปัฏฐาก จะเกิดในสมัยพุทธองค์เท่านั้น แต่พระอรชรถกถาจารย์กล่าวว่า หากมีพระอรหันต์ ท่านทั้งสองนี้ก็เกิดอยู่

บุคคลประเภทที่ 3 เรียกว่า **"เนยยะ"** ได้แก่บุคคลผู้ศึกษาพระธรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะอริยสัจ 4 จนเข้าใจแจ่มแจ้งชัดเจน แล้วลงมือปฏิบัติอย่างเข้มข้นด้วยระยะเวลา 3 วัน 7 วัน 3 เดือน 7 เดือน หรือจนถึง 40 ปี เช่น พระมหาสิ่วเถระ แล้วก็สามารถเข้าถึงมรรคผลนิพพานได้ บุคคลผู้สามารถบรรลุธรรมได้มี 3 ประเภทดังกล่าวมานี้

บุคคลประเภทที่ 4 เรียกว่า "ปทปรมะ" บุคคลประเภทนี้ แม้ศึกษาก็ไม่เข้าใจ จำธรรมอะไรไม่ได้ เป็นคนสุดโต่งเหตุ คือ พิกล พิการไม่สมประกอบ บุคคลประเภทนี้ไม่สามารถเข้าถึงมรรคผลได้ แต่การปฏิบัติวิปัสสนาของเขาจะเป็นอุปนิสัยแห่งการบรรลุธรรมในชาติต่อไป

บุคคลผู้ไม่บรรลุพระนิพพาน 5 ประเภท

1. **กัมมรัมมตา**-บุคคลผู้ติดอยู่กับการงานที่ไม่เกี่ยวข้องกับมรรคผล
  2. **ภาสรัมมตา**-บุคคลผู้ชื่นชอบอยู่กับการพูดคุย
  3. **มิตตรัมมตา**-บุคคลผู้คลุกคลีด้วยหมู่เพื่อนฝูง
  4. **มิทธรัมมตา**-บุคคลผู้มัวมากในการนอน
  5. **สังขารวิมุตตัง นะ ปัจจเวกขติ**-บุคคลผู้ไม่พิจารณาค้นหาความหลุดพ้นจากเหตุทุกข์
- บุคคล 5 ประเภทนี้ไม่สามารถเข้าสู่มรรคผลได้

อันตรายที่ขวางกั้นทางสู่พระนิพพาน 5 อย่าง

1. **กัมมันตราย**-บุคคลผู้ทำอนันตริยกรรม คือ
    - (ก) ฆ่าบิดา
    - (ข) ฆ่ามารดา
    - (ค) ฆ่าพระอรหันต์
    - (ง) ทำร้ายพระพุทธเจ้าให้พระโลหิตห้อ
    - (จ) ยุยงสงฆ์ให้แตกสามัคคี
  2. **วิปากันตราย**-บุคคลผู้ต้องเสวยวิบากกรรม คือพิกลพิการแต่กำเนิด
  3. **อนาติกกมันตราย**-การล่วงละเมิด กล่าวคือพระสงฆ์ผู้ละเมิดทำผิดอาบัติปาราชิกและสังฆาทิเสส ขรवासละเมิดศีลเป็นคนไม่รู้ศีล ไม่รู้ธรรม
  4. **อริยุปวาทันตราย**-บุคคลผู้ประมาทติเตียนว่าร้ายพระอริยเจ้า
  5. **ทิฏฐินตราย**-บุคคลผู้เห็นผิด ถือผิด เช่น เชื่อการทรงเจ้าเข้าผี บูชายัญ เป็นต้น
- บุคคลผู้มีอันตราย 5 อย่างนี้ไม่สามารถเข้าถึงมรรคผลได้ เพราะมีอันตรายเหล่านี้เป็นเครื่องขวางกั้นทางสู่พระนิพพาน

วิธีแก้ไขอันตราย 5 อย่าง

บุคคลผู้มีอันตรายในข้อที่ (1) ต้องไปบอภัยตายเดี่ยว ข้อที่ (2) แม้เขาปฏิบัติวิปัสสนาอยู่ก็ไม่สามารถบรรลุธรรมได้ แต่จะเป็นการสร้างอุปนิสัยที่ดีส่งผลต่อไปในชาติหน้า ข้อที่ (3) พระภิกษุที่ต้องอาบัติปาราชิกต้องสีกจากความเป็นพระ แล้วตั้งอยู่ในภาวะสามเณรหรืออุบาสก การปฏิบัติธรรมของเขาจึงจะสามารถก้าวหน้าต่อไปได้ หรือพระภิกษุที่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ก็ต้องอยู่ปริวาสกรรมเสียก่อน การปฏิบัติธรรมจึงก้าวหน้าได้ ข้อที่ (4) ผู้ประมาทว่าร้ายพระอริยเจ้า ก็ไปขอขมาหรือขอขมาผ่านองค์แทน ข้อที่ (5) ต้องละทิ้งทิฐิความเห็นผิดดั้งเดิมของตนเสียก่อน โดยไม่หวนกลับไปกระทำอีก

เครื่องกังวล (ปัลลิว) ที่เป็นที่เหตุให้ไม่บรรลุสมรรถผล

ความวิตกกังวล อันเป็นอุปสรรคที่ปิดกั้นมิให้บรรลุสมรรถผล นิพพานเรียกว่า "ปัลลิว" มี 10 ประการ

1. **อาวาโส** ความห่วงเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยบ้านเรือน
2. **กุลลัง** มีกิจต้องทำเกี่ยวกับชาติตระกูล
3. **ลาโภ** ความติดในลาภสักการะ
4. **คโณ** ความติดหมั่นคณะ โดยฐานเป็นบริวารหรือเป็นหัวหน้า
5. **กัมมัง** ความห่วงกังวลในกิจกรรมหรือการงาน
6. **อัทธานัง** ความที่ต้องเดินทางบ่อย
7. **ญาคิ** ความที่ต้องเกี่ยวข้องด้วยญาติพี่น้อง
8. **อาพาธา** โรคภัยไข้เจ็บหรือความเจ็บป่วย
9. **คันโถ** ความที่ต้องศึกษาเล่าเรียนหรือต้องอบรมสั่งสอนผู้อื่น
10. **อิทธิ** ความที่ต้องดูแลรักษาญาติ

สิ่งขวางกั้นวิปัสสนา 10 อย่าง

**กามะระติ วิปัสสนานะภีระติ ขุปปีปาสา อะสัปปายาหาโร
ภีรุ มาโน ถีนัง มิวธัง วิจิกิจฉา กุกุกัจจิง อุปัชฌะติ ฯ**

1. กามะระติ-ความยินดีในกามคุณ 5
2. วิปัสสนานะภีระติ-ความไม่เอื้อภีระมยในการเจริญวิปัสสนา
3. ขุปปีปาสา-ผีหลอกหลอน หรือเทวดารบกวน
4. อะสัปปายาหาโร-อาหารไม่สัปปายะ
5. ภีรุ-กลัวลำบากไม่อาจหาญทำความเพียร
6. มาโน-มีมานะเย่อหยิ่ง
7. ถีนัง-เกียจคร้าน
8. มิวธัง-มักมากในการนอน
9. วิจิกิจฉา-ลังเลสงสัยเรื่องมรรคผล
10. กุกุกัจจิง-ความหงุดหงิดรำคาญ

บุคคลผู้มีสิ่งขวางกั้นเหล่านี้อยู่แม้อย่างหนึ่ง ก็ไม่สามารถปฏิบัติวิปัสสนาให้เจริญก้าวหน้าได้ วิธีแก้สิ่งขวางกั้นเหล่านี้ก็คือ เมื่ออารมณ์ความนึกคิดเหล่านี้เกิดขึ้นมา จงนำมาเป็นอารมณ์ในการปฏิบัติ โดยใช้สัมมาทิฐิเห็นความเป็นอนัตตาของอารมณ์เหล่านี้อย่างต่อเนื่อง แล้วใช้สัมมาสังกัปปะพิจารณาว่า “อารมณ์เหล่านี้ บังคับไม่ได้ เป็นอนัตตา”

อันตราย แห่งวิปัสสนาญาณและมรรคญาณ

1. **โอภาส**-หากสมาธิเกิดก่อนญาณ จะมีนิมิตเป็นแสงสว่างเกิดขึ้น เช่น มีแสงเป็นดวง แสงไฟฟ้า แสงอาทิตย์ เป็นต้น โอภาสเหล่านี้เป็นนิมิตของสมาธิ มิใช่วิปัสสนา

2. **ญาณ**-ความรู้ที่นอกเหนือหรือไม่สอดคล้องกับสัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ

3. **ปิติ**-ความอึดเอิบใจ หากเกิดก่อนมรรคเป็นปิติของฌาน ทำให้วางกัณมรรค แต่หากเกิดหลังผลญาณนั้นแหละ จึงเป็นปิติในโพชฌงค์ 7

4. **ปัสสัทธิ**-ความสงบเบาสบาย หากอาการนี้เกิดก่อนมรรค เป็นของสมาธิ หรือฌาน

5. **สุข**-มีความสุขกายสุขใจอยู่ เป็นความสุขในฌาน

6. **อธิโมกข์**-ความน้อมใจเชื่อว่า อารมณฺ์นี้เป็นอย่างนี้ ๆ

7. **ปัคคหะ**-การทำความเพียรมากเกินไป

8. **อุปัฏฐาน**-มีสติแก่กล้าในอารมณฺ์มาก แต่ขาดการพิจารณา

9. **อุเบกขา**-ใจที่วางเฉยหนึ่งอยู่ เป็นของปัญจมฌาน

10. **นิกกัณฺติ**-ความชื่นชมติดใจในอารมณฺ์ที่เป็นอันตรายทั้ง 9 ประการดังกล่าวแล้ว เรียกว่า "เป็นตัณหา" มิใช่อารมณฺ์ของวิปัสสนา

ในการปฏิบัติสมณะที่ใช่สติ และสมาธินำหน้าปัญญาสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะนั้น อาการหรืออารมณฺ์ดังกล่าวนี้จะปรากฏขึ้นมา

อย่างใดอย่างหนึ่ง ขอให้เข้าใจว่าอาการเหล่านี้มิใช่มรรคญาณ แต่เป็นอุปสรรคหรืออันตรายแห่งวิปัสสนา เพราะหากสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นมาในขณะที่กำลังเจริญวิปัสสนาหรือเกิดความตั้งใจในสิ่งเหล่านี้แล้ว จะส่งผลทำให้การเจริญวิปัสสนานั้นหยุดชะงัก ไม่เจริญก้าวหน้า

เทพบุตรทูลถามว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ การที่เทวดา มนุษย์ และพรหมจรมปลักอยู่บนคง และไม่สามารถออกไปจากโลก กล่าวคือการเกิด แก่เจ็บตายนี้ได้ เป็นเพราะกรรมข้อใดที่ทำให้เขาติดอยู่อย่างนี้ พระเจ้าข้า"

ใครเป็นผู้ทำผิด (ทำกรรม)

อัตตะนา **ทุคคะหิตะนะ**   **อัมเหเจวะ** **อัพภาจิกขะติ**
อัตตานิญจะ **ขะนะติ** **พะหุญจะ** **อะปฺญญัง** **ปะสะวะติ** ฯ

อัตตะนา-ผู้มีอัตตา **ทุคคะหิตะนะ**-ถือเอาสิ่งที่ไม่ดีไม่งามว่า
เป็นสิ่งดีงาม **อัพภาจิกขะติ**-ยอมตีเตียน (กล่าวดู) **อัมเหเจวะ**-
ตถาคตเสมอ **ขะนะติ** **อัตตานิญจะ**-จงชุดรากอัตตาออกเสียให้ได้
พะหุญจะ **อะปฺญญัง**-ความไม่ดีไม่งามทั้งหลาย **ปะสะวะติ**-เจริญ
งอกงามมามากต่อมากแล้ว

หมายความว่า สิ่งที่ทำผิดอยู่ทั้งหลายทั้งปวง ก็คืออัตตา
นอกจากอัตตานี้แล้ว ไม่มีสิ่งใดที่จะกระทำผิดได้ เพราะคำว่าอัตตานี้
หมายถึงผู้เห็นผิด หากเห็นผิดแล้ว วาจาก็ผิด การกระทำก็ผิดตาม

บรรดาธรรมทั้งหมด พระพุทธองค์ทรงตำหนิอดีตเพียงตัวเดียวเท่านั้น เพราะวาบาปกรรม และอกุศลทั้งหลายทั้งปวงเกิดจากอดีตหรือมีเหตุมาจากอดีตทั้งสิ้น ดังนั้น จงชุตราภอนโคณ กำจัดอดีตให้ออกเสียให้ได้

หมู่สัตว์ล้วนถูกจองจำ ใครสามารถหลุดรอดไปได้

สมัยที่พระพุทธองค์ประทับอยู่เมืองสาวัตถี เทวดาคนหนึ่ง
เข้าเฝ้าแล้วทูลถามว่า เครื่องร้อยรัดผูกพันสัตว์ทั้งภายในและภายนอก
มีลักษณะเป็นเหมือนแร้วรึงรัดผูกมัดไว้ ใครเป็นผู้ตัดทำลายเครื่อง
ร้อยรัดเหล่านั้นแล้วหลีกไป พระเจ้าข้า พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า

**สีเลนนะ ปะติฏฐายะ นะโร สะปัญโญ จิตตัง ปัญญัญจะ ภาวะยัง
อาตาปี นิปะโก ภิกขุ โส อิมัง วิชะฎะเย ชะฎัง ฯ**

โย นะโร-นรชนทั้งเทวดาและมนุษย์ **สะปัญโญ**-ผู้มีปัญญาคือ
องค์แห่งมรรคที่หนึ่งและที่สอง **ปะติฏฐายะ**-ตั้งมั่นอยู่อย่างไม่ขาด
สาย **อาตาปีโน**-ปากเพียรต่อสู้กิเลสอยู่โดยไม่ถดถอย **ภิกขุ**-ผู้เห็นภัย
แห่งการเกิดแก่เจ็บตายซึ่งจะปรากฏในกายหน้า **นิปะโก**-มีปัญญา
สังเกตพิจารณาเป็น **สีเลนนะ**-มีศีลเจ็ดข้อ (กายกรรม 3 วจีกรรม 4)
จิตตัญจะ-มีสมาธิสามประการ (ความพยายาม สติ และสมาธิ)
ปัญญัญจะ-และปัญญาทั้งสองประการคือ สัมมาทิจฺฐิและสัมมา-
สังกัปปะ **ภาวะยัง**-ทำให้เจริญมาก ๆ อยู่ **วิชะฎะเย**-พึงตัดทำลาย
อิมัง ชะฎัง-เครื่องร้อยรัดผูกพัน (กิเลส) เปรียบเหมือนแร้วนี้ให้ขาด
แล้วหลุดพ้นออกไปได้

ขยายความว่า เทพบุตรกราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ

เครื่องร้อยรัดผูกพัน (กิเลส) เปรียบดังแร้ว ดักเอาหมู่มสัตว์แล้วรัดไว้
อยู่ทั้งภายในและภายนอกนี้ ใครเป็นผู้ตัดทำลายเครื่องผูกพันนี้ได้
พระเจ้าข้า”

พระพุทธองค์ตรัสว่า “ดูกรเทพบุตร เทวดาหรือมนุษย์ใดก็ตาม
ผู้มีปัญญาสัมมาทิฐิ ความเห็นถูกต้อง กล่าวคือเห็นวาระปณามนี้ มิใช่เรา
มิใช่ของเรา และคิดพิจารณาว่ารูปนามที่มีลักษณะเป็นอนิจจัง ไม่เที่ยง
ทุกขังเป็นความทุกข์นี้ มิใช่เรา มิใช่ของเรา เป็นอนัตตา ผู้เห็นภัย
แห่งการเกิดแก่เจ็บตาย พึงใช้ศีล 3 ประการ และสมาธิ 3 ประการ
โดยมีปัญญา 2 ประการนำหน้า สังเกตพิจารณาอย่างต่อเนื่องยาวนาน
ผู้นี้แหละ จักเป็นผู้สามารถตัดทำลายเครื่องผูกมัดสัตว์ไว้ในวัฏสงสาร
ให้ขาดสะบั้นลงแล้วหลุดรอดออกไปได้อย่างอิสระ”

ธรรมใดประเสริฐที่สุด

**มัคคานัญจันติโก มัคโค เสฏฐิโน ปะทานัง จะตุโร ปะทา
ธัมมานัง วิราโค เสฏฐิโน ทวิปะทานัญจะ จักขุมา ฯ**

มัคคานัง-บรรดาหนทางทั้งหลาย **อัญจันติโก มัคโค**-หนทาง
ประกอบด้วยองค์ 8 **เสฏฐิโน**-ประเสริฐที่สุด

ปะทานัง-บรรดาบทแห่งธรรมทั้งหลาย **จะตุโร ปะทา**-
อริยสัจ 4 **เสฏฐา**-ประเสริฐที่สุด

ธัมมานัง-บรรดาธรรมทั้ง 84,000 พระธรรมชั้นธ **วิราโค**-
พระนิพพานที่ปราศราคะ **เสฏฐิโน**-ประเสริฐที่สุด

ทวิปะทานัง-บรรดาสัตว์สองเท้าทั้งหลาย **จักขุมา**-บุคคล
ผู้มีปัญญาสัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะ **เสฏฐิโน**-ประเสริฐที่สุด

หมายความว่า "มรรคคือหนทาง" อันได้แก่อริยมรรคมีองค์ 8
เป็นหนทางที่ประเสริฐที่สุด เพราะผู้ที่เดินตามทางสายนี้จะบรรลุถึง
พระนิพพาน ในธรรมะที่มี 4 บททั้งหมดนั้น อริยสัจ 4 ประเสริฐที่สุด
ในพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์นั้น พระนิพพานประเสริฐที่สุด
ในสัตว์สองเท้าทุกชนิดนั้น บุคคลผู้มีปัญญาสัมมาทิฐิและสัมมา
สังกัปปะประเสริฐที่สุด

วิราคธรรม เป็นธรรมประเสริฐที่สุด

บรรดาธรรมทั้งหลาย วิราคธรรมคือธรรมเป็นเครื่องสำรอก
ราคะเป็นธรรมประเสริฐที่สุด พระธรรมทั้งหมดมี 84,000
พระธรรมชั้นดี แยกออกเป็นพระวินัย 21,000 พระสูตร 21,000
และพระอภิธรรม 42,000 ว่าจะโดยสังเขป พระวินัยมี 5 คัมภีร์ พระสูตร
มี 3 คัมภีร์ และพระอภิธรรมมี 7 คัมภีร์ รวม 15 คัมภีร์ แต่เมื่อว่า
อย่างย่อ ก็มีเพียงปรมาตธรรม 4 ประการ กล่าวคือ จิต เจตสิก รูป
และนิพพานเท่านั้น วิราคธรรมอันได้แก่นิพพานนี้เองเป็นยอด
แห่งธรรมทั้งปวง

สังขยอติเยม 8 ประการ

มนุษย์ในโลกนี้มีความเห็นที่แตกต่างกันในเรื่องของการสังขยอติเยม แต่ละคนก็กล่าวโดยอาศัยความชอบพอของตนเองเป็นพื้นฐาน จึงไม่มีความเป็นมาตรฐานสากลได้ พระพุทธองค์ตรัสถึงสังขยอติเยมไว้ 8 ประการ

1. สัพพะระตีนัง อัมมะระติ วะ ประระมา

ในบรรดาความยินดีทั้งปวง ความยินดีในวิปัสสนาเท่านั้น เป็นความยินดีที่ขยอติเยมที่สุด

2. สัพพะทานานัง อัมมะทานัง วะ ประระมัง

ในบรรดาการให้ทั้งปวง การถวายธรรมกล่าวคือขันธ แต่พระรัตนตรัยเท่านั้น เป็นการให้ที่ขยอติเยมที่สุด

3. สัพพะระसानัง อัมมะระโส วะ ประระโม ๗

บรรดาระสทั้งปวง รสแห่งวิปัสสนาญาณ มรรคญาณ ผลญาณเท่านั้น เป็นระสที่ขยอติเยมที่สุด

4. สัพพะคันธานัง อัมมะคันโธ วะ ประระโม

บรรดากลิ่นทั้งปวง กลิ่นแห่งวิปัสสนาญาณ มรรคญาณ ผลญาณเท่านั้น เป็นกลิ่นที่ขยอติเยมที่สุด

5. สัพพะลาภานัง ธัมมะลาโภ วะ ประระโม

บรรดาลาภทั้งปวง การได้วิปัสสนาญาณ มรรคญาณ ผลญาณ
เท่านั้น เป็นลาภที่ยอดเยี่ยมที่สุด

6. สัพพะมิตรตานัง ธัมมะมิตรโต วะ ประระโม

บรรดามิตรทั้งปวง มิตรคือวิปัสสนาญาณ มรรคญาณ ผลญาณ
เท่านั้น เป็นมิตรที่ยอดเยี่ยมที่สุด

7. สัพพะทุกขานัง ชันธะทุกขัง วะ ประระมัง

บรรดาทุกข์ทั้งปวง ทุกข์คือการบริหารชันธ์ เป็นความทุกข์
ที่หนักหน่วงที่สุด

8. สัพพะสุขานัง นิพพานะสุขัง วะ ประระมัง

บรรดาความสุขทั้งปวง ความสุขคือพระนิพพาน เป็นความสุข
ที่ยอดเยี่ยมที่สุด

ผู้มีอำนาจเหนือเทวดา มนุษย์ พรหม

ครั้งหนึ่ง เมื่อพระพุทธองค์ทรงประทับอยู่ ณ เมืองสาวัตถี เทพบุตรคนหนึ่งได้ทูลถามพระพุทธองค์ว่า

เกณัสสุ นียะติ โลโก

เกณัสสุ ปะริกิสสะติ

กิสสะสุ เอกะธัมมัสสะ

สัพเพ วะ วะสะมันวะคูติ ฯ

กันเต-ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ **นียะติ โลโก**-การที่เทวดา มนุษย์ พรหมจมปลักอยู่ในโลกนี้ คือต้องหมุนวนตายเกิด ๆ อยู่อย่างไม่สิ้นสุด นี้ **เกณัสสุ**-เป็นเพราะกรรมใดทำให้เป็น

ปะริกิสสะติ-การที่เทวดา มนุษย์ พรหมติดตรึงอยู่ในโลกนี้ **เกณัสสุ**-เป็นเพราะกรรมใดทำให้เป็น

กิสสะสุ เอกะธัมมัสสะ-กรรมประการหนึ่งอะไรหนอ **สัพเพ วะ**- ที่เทวดา มนุษย์ พรหมทั้งมวล **วะสะมันวะคู**-ตกอยู่ในอำนาจ และติดตามไปดั่งเงา

เทพบุตรทูลถามว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ การที่เทวดามนุษย์ และพรหมจมปลักอยู่นั่นคง และไม่สามารถออกไปจากโลกกล่าวคือ การเกิดแก่เจ็บตายนี้ได้ เป็นเพราะกรรมข้อใดที่ทำให้เขาติดอยู่อย่างนี้ พระเจ้าข้า"

"สิ่งจริงรัดผูกพันหมูสัตว์ทั้งเทวดามนุษย์และพรหมให้จมอยู่ จนไม่สามารถหนีออกไปจากการเกิดแก่เจ็บตายนี้ได้ เป็นเพราะ

ธรรมข้อใด พระเจ้าข้า”

“สิ่งที่ติดสอยห้อยตามหมู่อัตว์ไปอย่างไม่เห็นห่างเหมือนดังเงาคือ ธรรมข้อใด พระเจ้าข้า”

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า

ตัณหาเย นียะติ โลโก

ตัณหาเย ปะริกิสสะติ

ตัณหาเย เอกะธัมมัสสะ

สัพเพ วะ วะสะมันวะคูติ ฯ

นียะติ โลโก-การที่เทวดา มนุษย์ พรหมจมปลักอยู่ในโลกนี้ คือ ต้องหมุนวนตายเกิด ๆ อยู่อย่างไม่สิ้นสุดนี้ **ตัณหาเย**-เป็นเพราะตัณหาทำให้เป็น

ปะริกิสสะติ-การที่เทวดา มนุษย์ พรหมติดตรึงอยู่ในโลกนี้ **ตัณหาเย**-เป็นเพราะตัณหาทำให้เป็น

ตัณหาเย เอกะธัมมัสสะ-เพราะตัณหาประการเดียว **สัพเพ วะ**- ที่เทวดา มนุษย์ พรหมทั้งมวล **วะสะมันวะคู**-ตกอยู่ในอำนาจ และติดตามไปดั่งเงา

ดูกรเทพบุตร การที่เทวดา มนุษย์ และพรหมจมปลักอยู่มั่นคง และไม่สามารถออกไปจากโลก กล่าวคือการเกิดแก่เจ็บตายนี้ได้ เป็นเพราะ**ตัณหา** ความอยากเป็นผู้ชักใยนำไป ซึ่งมี 3 ประการด้วยกัน คือ

1. กามตัณหา ความอยากที่ทำให้จมปลักอยู่ในภาวะตายเกิด คือกามาวจร 11 ภูมิ

2. รูปตัณหา ความอยากที่ทำให้จมปลักอยู่ในรูปภพ 11 ภูมิ

3. อรูปตัณหา ความอยากที่ทำให้จมปลักอยู่ในรูปภพ 4 ภูมิ เพราะคำว่า "ตัณหา" นั้น หมายถึง (1) โลภะ-ความอยาก (2) มานะ-ความยึดถือว่า "เรามีหรือตนมี" (3) ทิฐิ-ความเห็นผิดว่า "มีเราหรือมีตน" ตัณหานี้แหละเป็นเครื่องร้อยรัดผูกมัดหมู่อสัตว์ไว้ในโลกแห่งการเกิดแก่เจ็บตาย มียอมให้หลุดรอดออกไปจากโลก ตัณหานี้เองเป็นผู้ติดสอยห้อยตามหมู่อสัตว์เหมือนดังเงา

เราก็เป็นอย่างเขา

เป็นพ่อค้า ขายน้ำมัน กินแต่ไข
ผู้ขายยา ไอไม่หยุด ดุจคนไข
ขายกระเบื้อง แต่บ้านร่ว ลำเค็ญใจ
อยู่พงไพร ล่าแต่เนื้อ กลับกินผัก
คนขายหมวก สวมใบไม้ ช่างนาหั่ว
กลองตัวมี กลับเคาะไม้ ไม่ตระหนก
ตัดต้นสน เหลือต่อไว้ ใครก็ทัก
ตัวปลามี ไม่ยกกิน เอาแต่ซี่
นักธุรกิจ คิดการณ์ไกล กลับหนีมาก
สถาปนิก พักบ้านผู้ ร่วทั้งปี
เป็นช่างเหล็ก พรากรับท้อ ใช่มั้ยดี
คนเลี้ยงโค มีนมอยู่ ไม่รู้ชิม

น้ำผึ้งมี แต่ไวช่าย ไม่ลิ้มลอง
คนขายเนื้อ ชิมแต่น้ำ ต้มกระดูก
คนโม่หมัก ไม่สีงาน คนดูถูก
หญ้าชุ่มชุก กลับไม่กิน เก้งโง่เขลา
เกิดเป็นลิง ไม่อยากกิน ผลไม้
ขอฝากไว้ ให้ช่วยคิด อย่าเหมือนเขา
รายนกปลา ไม่ปรากฏ เหมือนดั่งเงา
วิญญูะเล่า ก็ไม่เที่ยง อย่าประมาท
อันบุคคล ผู้เกิดมา พบพระพุทธ
ประเสริฐสุด เหลือคณา อย่าเสียชาติ
อยู่กับเพชร ใ้รู้ค่า สมโอกาส
จงอาจหาญ ประพฤติธรรม ทำนิพพาน ฯ

ผู้ไม่รู้ กับ ผู้รู้

อันบุคคล ผู้ไม่รู้ สัจจะสี่
ทางออกมี แต่ไม่เห็น เป็น "มัจฉา"
ชีวิตเขา เฝ้าวัฏฏะ วนไปมา
ถูกลัดตา ผูกมัดไว้ ทุกชาติไป
ส่วนบัณฑิต ผู้คิดเป็น เห็นความจริง
ว่าทุกสิ่ง คือผลลัพธ์ สมุทัย
จึงพินิจ มาเหตุทุกข์ หลุดพ้นไป
ละเสียโย ได้้นิพพาน สงบเย็น ฯ

ลักษณะธรรมสัง มรรครับ

โอปนยิโก คือธรรมที่เป็นปรมาตม์หรือนาม ซึ่งประกอบรวมอยู่กับขันธคือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม สิ่งดังกล่าวนี้เรียกว่า "รูปธาตุ" นามธาตุคือใจที่รู้อาการที่แสดงออกของรูปธาตุดังกล่าวนี้ เรียกว่า "มโนวิญญูณธาตุ" ส่วนเจตสิกที่รับอาการที่ปรากฏของรูป และใจทั้งสองนี้เรียกว่า "เวทนา"

รูป มโนวิญญูณธาตุ และเจตสิกทั้ง 3 ประการนี้ เรียกว่า "รูปนาม" เป็นตัวทุกข์ คำว่า "รูป" แปลว่าเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่ง คำว่า "นาม" ก็คือสิ่งที่รู้อุปนัยเอง คำว่า "โอปนยิโก" นี้ทำหน้าที่รับเอาธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งดังกล่าวมาแล้วนี้ยื่นส่งให้มรรค เมื่อมรรครับเอาแล้วก็ตัดอัสสาธาตไปเกิดเป็นผลขึ้นมาวิธีแห่งขณะตรงนี้ นานสุดไม่เกินการติดนิ้วสามครั้ง กล่าวให้ชัดก็คือ โอปนยิโก อนุโลมญาณหรือสัจจอนุโลมญาณนี้ รับธรรมแล้วส่งให้

มรรคนั้นเอง การแสดงอาการของธาตุทั้ง 4 ในขณะที่เกิดโอปนยโก
ธรรมนั้น มีดังนี้

หากแสดงออกในอาการธาตุไฟ จะเกิดอาการร้อนระอุอย่าง
รุนแรงและรวดเร็วเหมือนไฟฟ้าช็อต หรือเหมือนถูกไฟเผาหรืออย่าง
ร้อนแรง เป็นต้น แล้วหายไปอย่างรวดเร็ว **หากแสดงออกในอาการ**
เย็น ก็จะเย็นอย่างรุนแรงเหมือนโดนน้ำแข็งหรือหิมะตกลงตรงศีรษะ
เกิดอาการเย็นยะเยือกไปทั้งตัว แล้วหายไปอย่างรวดเร็ว เป็นต้น
หากแสดงออกในอาการของธาตุดิน ก็เกิดอาการหนักอึ้ง
หรือเบาหวิวไปทั้งตัว แล้วหายไปอย่างรวดเร็ว **หากแสดงออก**
ในอาการของธาตุลม ก็จะเกิดอาการเจ็บปวดอย่างรุนแรง เหมือน
ถูกแทงด้วยหอก หรือสิ่งแหลมคม หรือเกิดอาการเหน็บชาไปหมด
ทั้งตัวอย่างรุนแรง แล้วหายไปอย่างรวดเร็ว เป็นต้น **ในกรณีที่**
แสดงออกในอาการของธาตุน้ำนั้นไม่ค่อยปรากฏมากนัก เพราะ
ธาตุน้ำเป็นสุขุมธาตุคือเป็นธาตุละเอียด หากว่ารูปธาตุส่งยีนให้
มรรคญาณรับเอาแล้วก็ตัดอัตตทิล्ली วิจิทิจจาลงไป จึงเกิดเป็น
โสดาปัตติผลขึ้นมาในทันที

ลักษณะอาการหลังเกิดสภาวะธรรม

1. **สูญญตะ** ใจว่างเปล่า โล่งอยู่ ไม่มีอะไรเหลือ
เป็นกลวงอยู่
2. **ปัสสัทธิ** เบาอยู่ เบากาย เบาใจอยู่
3. **สันติ** สงบอยู่ กิเลสที่หลงเหลืออยู่นั้นสงบเย็นอยู่ชั่วคราว
ไม่แสดงอาการใด ๆ ให้ปรากฏ
4. **สุขะ** สุขอยู่ เสวยความสุขอยู่ เหมือนดังพระเจ้าจักรพรรดิ
เสวยสุขอยู่บนราชบัลลังก์
5. **ปิติ** อิ่มเอิบใจอยู่ เกิดความอิ่มเอิบใจอยู่ไม่รู้จักสิ้นสุด
หากการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาดำเนินมาถึงจุดนี้ และมีอาการ
ครบทั้ง 5 ประการ ปรากฏออกมาชัดเจนอย่างพร้อมเพรียงกันนั้น
เรียกว่า "เกิดมรรคเกิดผล" แล้ว และหลังจากนั้นในคืนถัดไปจะเกิด
อาการนอนไม่หลับ ไม้่ง่วงไม่อ่อนเพลีย

ลักษณะหลังเกิดสภาวะธรรม

อีกอย่างหนึ่ง

1. **พุทธศรัทธา** มีศรัทธาเกิดขึ้นในพระพุทธเจ้าอย่างเต็มเปี่ยม
2. **ธรรมศรัทธา** มีศรัทธาเกิดขึ้นในพระธรรมอย่างเต็มเปี่ยม
3. **อริยศรัทธา** มีศรัทธาเกิดขึ้นในพระอริยเจ้าอย่างเต็มเปี่ยม
4. **สีลวิสุทธิ** ศีลของเขาก็กลายเป็นศีลบริสุทธิขึ้นมาเอง โดยไม่ต้องไปรับหรือสมาทานจากที่อื่น

ลักษณะอาการทั้ง 4 อย่างดังกล่าวนี้ เป็นลักษณะของการบรรลุเป็นพระโสดาบัน จิตของพระโสดาบันนี้ยังคงเหมือนจิตของปุถุชนอยู่ แต่สิ่งที่พิเศษแตกต่างจากปุถุชนก็คือไม่มีอัตตทิวฐิ วิจิกิจฉา และเป็นผู้มีศรัทธาอันมั่นคงในพระรัตนตรัย ไม่เอนเอียงไปนับถือสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง หากบรรลุเป็นพระสกทาคามีก็ทำให้กิเลสอีก 8 ตัวเหี่ยวแห้งอ่อนแรงลงไป เป็นเหมือนคนอ่อนเปลี้ยเพลียแรงเพิ่งหายป่วยใหม่ ๆ จิตของผู้บรรลุเป็นพระสกทาคามีนี้ มีอาการแตกต่างจากปุถุชนแล้ว หากบรรลุเป็นพระอนาคามี ความตั้งใจในกามารมณ์ทั้งหลายก็หมดไป หรือไม่มีใจกามแล้ว จิตของผู้บรรลุเป็นพระอนาคามีจึงไม่เหมือนปุถุชน ส่วนผู้บรรลุเป็นพระอรหันต์แล้ว จิตใจประเสริฐยิ่งขึ้น เพราะกิเลสทั้ง 10 ประการถูกกำจัดให้หมดไปโดยถึงอาการสงบเย็นแล้ว

พระโสดาบัน 7 องค์

คำว่า "โสดาบัน" แปลว่าไม่กลับคืนข้างหลัง ดังสายน้ำไม่ไหลย้อนกลับ ธรรมดาน้ำมีแต่มุ่งไปข้างหน้า ไม่ไหลกลับหลัง ข้างหลังของเทวดามนุษย์และพรหมคืออบายภูมิลี้หยาความว่า พระโสดาบันเป็นผู้ไม่ไปสู่อบายภูมิลี้ พระอริยบุคคลชั้นโสดาบันนี้ มี 7 ประเภท

1. **เอกพีชีโสดาบัน** บรรลุเป็นพระโสดาบันในชาตินี้ ชาติหน้าก็บรรลุเป็นพระอรหันต์

2. **โกลังโกลโสดาบัน** บรรลุเป็นพระโสดาบันในชาติที่แล้วไป เกิดเป็นเทวดา หรือพรหมอย่างใดอย่างหนึ่งอีกสามชาติก็บรรลุเป็นพระอรหันต์

3. **สัตตักขัตตุปรมโสดาบัน** บรรลุเป็นพระโสดาบันในชาติที่แล้วไป เกิดเป็นเทวดาหรือพรหมอีกเจ็ดชาติจึงบรรลุเป็นพระอรหันต์

รวมกับ **พระศรัทธาโสดาบันอีก 4 องค์** คือ **ผู้ได้ยินข่าว ผู้ได้เห็นรูป ผู้ได้ยินเสียง และผู้ได้ฟังและได้เห็น** พระโสดาบัน 4 ประเภทนี้ เมื่อได้ยิน ได้เห็น หรือได้ฟังแล้วก็ใช้ศรัทธาตัดวิจิจจณา อุตตาก็ดับลงพร้อมกัน **ผู้ได้ยินข่าว** เช่น นางกาฬีเป็นต้น เพียงได้ยินข่าวพระพุทธองค์ก็บรรลุเป็นพระโสดาบัน **ผู้ได้เห็นพระรูป** เช่น พระราชามหากัปปิยะ พร้อมเสนาอำมาตย์บริวารสองพัน เพียงแต่ได้เห็นพระพุทธองค์ก็บรรลุเป็นพระโสดาบัน **ผู้ได้ยินเสียง** เช่น มิคารเศรษฐีพ่อสามีของนางวิสาขา ได้ยินเสียงพระพุทธองค์ก็บรรลุเป็นพระโสดาบัน **ผู้ได้ฟังและได้เห็น** เช่น พระสารีบุตรได้เห็น พระอัสนีเถระและได้ฟังธรรมก็บรรลุเป็นโสดาบัน พระโสดาบัน

ประเภทนี้มีมากมาย เช่น นางวิสาขา อนาถบิณฑิกเศรษฐี เป็นต้น
พระอริยเจ้า 4 องค์ดังกล่าวมานี้ เรียกว่า "ศรัทธาโสดาบัน"

การที่ต้องลงมือปฏิบัติอย่างจริงจังแล้วจึงบรรลุธรรม
เรียกว่า "ทัสสนโสดาบันหรือวิปัสสนาโสดาบัน" โดยใช้สัมมาทิว-
ศมฺหาเห็นอันถูกต้อง คือเห็นจิตที่ทุกข้อยู่และเห็นเวทนาที่ทุกข้อยู่
แล้วใช้สัมมาสังกัปปะ พิจารณาวางอัตตา คำว่า "วางอัตตา"
ก็คือการคิดพิจารณาว่าเป็นอนัตตา มิใช่ของตน คำว่า "**หา เห็น ตัด**
ถึง" หมายความว่า "**หา**" คือใช้สัมมาสังกัปปะพิจารณาว่าเป็นอนัตตา
มิใช่ของตน "**เห็น**" คือใช้สัมมาทิวศมฺหาเห็นสภาวะปรมาตถ์อยู่ ซึ่งมีสัตว์
บุคคล มิใช่เทวดาหรือมนุษย์ เป็นเพียงรูปธาตุ นามธาตุ "**ตัด**"
คือธรรมที่เห็นสภาวะรูปนามอยู่อย่างนั้นนั้น เป็นโอบนยโกธธรรม คือ
อนุโลมญาณ สัจจอนุโลมญาณ นำเอาธาตุ 4 คือดิน น้ำ ไฟ ลมยื่นส่ง
ให้มรรค มรรครับเอาแล้วก็ตัดกิเลส คือ อตตทิว วิจิกจณา เป็นต้นให้
ขาดไป "**ถึง**" คือเมื่ออตตทิว วิจิกจณาถูกตัดขาดตกไปแล้วก็บรรลุเป็น
พระโสดาบัน เรียกว่าถึงนิโรธ หรือนิพพานนั่นเอง

ใจที่เกิด แก่ เจ็บ ตาย

จิตที่อยู่ในระบบวิภูสงสาร คือเกิด แก่ เจ็บ ตาย มีหลายลักษณะ จิตบางดวงตายมาก (ตายเกิดบ่อย) จิตบางดวงตายปานกลาง จิตบางดวงตายน้อย โดยขึ้นอยู่กับภพภูมิที่ไปเกิด

1. ใจที่ตายมากที่สุด คือใจอกุศลวิบาก อเหตุกวิบาก ซึ่งได้แก่ใจของสัตว์ผู้บังเกิดในอบายภูมิ 4 มีนรกเป็นต้น เพราะว่าสัตว์นรกบางประเภทตายเกิดทุกอาทิตย์ บางประเภทตายเกิดทุกวัน บางประเภทตายเกิดทุกชั่วโมง หรือตายเกิดชั่วโมงละหลาย ๆ ครั้ง

2. ใจตายน้อยกว่าอกุศลวิบาก คือ ใจมหาวิบาก 8 ดวง และอเหตุกกุศลวิบาก 1 ดวง ได้แก่ ใจมนุษย์ เกิดตายเริ่มตั้งแต่หนึ่งวันจนถึง 100 ปี

3. ใจเกิดตายน้อยกว่ามนุษย์ คือ ใจมหากุศลวิบาก 8 ดวง ได้แก่เทวดาในสวรรค์ 6 ชั้น เช่น สวรรค์ชั้นแรก คือ ชั้นจาตุมหาราชิกามีอายุ 500 ปีเทวดา เท่ากับ 9 ล้านปีมนุษย์ และชั้นสูงสุดคือ ชั้นปรนิมมิตวสวัตตีมีอายุ 16,000 ปีเทวดา เท่ากับ 9,216 ล้านปีมนุษย์

4. ใจตายเกิดน้อยกว่าเทวดา คือ ใจรูปวิบาก 5 ดวง ได้แก่รูปพรหม

5. ใจตายเกิดน้อยกว่าใจรูปวิบาก คือ ใจอรุวิบาก 4 ดวง ได้แก่อรูปพรหม มีอายุสองแสนกัปจนถึงแปดหมื่นสี่พันกัป

6. ใจตายเกิด หนึ่งชาติถึงเจ็ดชาติ คือ ใจพระโสดาบัน

7. ใจตายเกิด หนึ่งชาติถึงสามชาติ คือ ใจพระสกทาคามี

8. ใจตายเกิดชาตินี้ชาติเดียว คือ ใจพระอนาคามี
9. ใจไม่ตาย คือ ใจพระอรหันต์ ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระสารีบุตร และพระอรหันต์เจ้าทั้งหลาย

การที่จะได้ใจไม่ตาย พระพุทธเจ้าทรงใช้เวลาในการแสวงหา 4 อสงไขย 101,437 กัป พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระเขมาเถรี พระอุบลวัณณาเถรี ใช้เวลาในการแสวงหา 1 กัป กับ 101,426 กัป พระอานนท์ พระมหากัสสปะ พระปฎาจาราเถรี พระอัมมทินนาเถรีใช้เวลาในการแสวงหา 101,426 กัป **ส่วนพระปกตีสาวก หรือพระสาวกทั่วไป เช่น เรา ท่านทั้งหลายนั้นไม่มีขีดกำหนดชั้นแต่ประการใด ขึ้นอยู่กับการได้มีโอกาสเกิดมาพบ พระพุทธศาสนาเป็นประการสำคัญ** หากเกิดมาพบพระพุทธศาสนาแล้วก็มีโอกาสได้ใจตายไม่เกิน 7 ชาติ (พระโสดาบัน) จนกระทั่งได้ใจไม่ตาย (พระอรหันต์) ซึ่งขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลที่จะแสวงหา และทำความเพียร

จิตพระอรหันต์

จิตของผู้สำเร็จเป็นพระอรหันต์มีลักษณะดังนี้

1. ไม่กลัว
2. ไม่ตกใจ
3. ไม่เกียจคร้าน
4. ไม่ง่วง
5. ไม่หลง
6. ไม่ฟุ้งซ่าน
7. ไม่หิว
8. ไม่หายใจไม่ตาย
9. ถูกว่าร้ายด่าทอไม่ขุ่นเคือง
10. ถูกสรรเสริญเยินยอไม่ดีใจ

พระอริยเจ้า 2 ประเภท

พระอริยเจ้ามี 2 ประเภท ประเภทหนึ่งเรียกว่าอาคาริก หมายถึงผู้บรรลุเป็นพระอริยเจ้า แต่ยังคงเป็นฆราวาสอยู่ครองเรือนอยู่ ประเภทที่สองเรียกว่าอนาคาริก หมายถึงผู้บรรลุเป็นพระอริยเจ้า ที่เป็นพระภิกษุ อื่นๆ การที่จะปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เป็นเรื่องที่ไม่ยาก แต่การที่จะรู้และเข้าใจนี้ลึกซึ้งยิ่งนัก ดังนั้น จึงต้องมีครูอาจารย์ ผู้สอน หรือต้องฟังฟังครูอาจารย์ด้วยกันทั้งนั้น แม้แต่พระสารีบุตร มีปัญญามาก ยังต้องอาศัยครูจึงจะสามารถบรรลุธรรมได้ ส่วนผู้ที่ไม่ต้องมีครูเลยนั้น มีแต่พระพุทธเจ้าเพียงองค์เดียว

พระอริยเจ้า 108 จำพวก

ในรตนสูตรกล่าวไว้ว่า

**เย ปุคคะลา อัญญะสะตัง ปะสัฏฐา,
จัตตารี เอตานิ ยุกานิ โหนติ ะเปฯ**

เย ปุคคะลา-พระอริยบุคคลทั้งหลาย **จัตตารี เอตานิ ยุกานิ**-
มี 4 คู่ 2 กลุ่ม **อัญญะสะตัง**-รวมแล้วมี 108 องค์ **ปะสัฏฐา**-
พระพุทธรูปทรงสรรเสริญอย่างยิ่ง

พระอริยบุคคลนี้ ว่าโดยย่อมี 8 องค์ คือ

1. **โสดาปัตติมรรค** ตัดกิเลสแล้วมุ่งไปข้างหน้าไม่ถอยกลับ
2. **โสดาปัตติผล** รับเสวยผลที่อึดติดที่ฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพต-
ปรามาสดับไป แล้วมุ่งหน้าเดินไปไม่กลับหลัง ไปนิพพานในสวรรค์
หรือพรหมโลก
3. **สกทาคามีมรรค** ตัดกิเลสแล้วทำให้กิเลสอีก 8 ประการ
เหี่ยวแห้งไป ไม่มีเรี่ยวแรง
4. **สกทาคามีผล** รับเสวยผลแห่งกิเลสที่เหี่ยวแห้ง
5. **อนาคามีมรรค** ตัดกิเลส 6 ประการ และกิเลสอีก 2
ประการ อย่างละครึ่ง (มานะครึ่งหนึ่ง ถีนะครึ่งหนึ่ง) ไม่หวนกลับ
สู่กามาวจรภูมิ 11 ชั้น
6. **อนาคามีผล** รับเสวยผลแห่งการตัดกิเลส 6 ประการ
และอีก 2 ครึ่งดังกล่าว ไม่กลับมาสู่กามาวจรภูมิ จะไปนิพพาน

ในพรหมโลกชั้นสุทธาวาส

7. **อภัตตมรรค** ตัดกิเลสอีกสองครั้งที่เหลือ หมดจดจากเหตุธรรมทั้งหลาย คือโลกียกุศล 17 และอกุศล 12

8. **อภัตตผล** รับเสวยผลแห่งการไม่มีใจอกุศล อกุศลเจตสิก และใจอกุศล กุศลเจตสิก คือรับเสวยอภัตตผล ใจไม่ตาย เสวยสุปาทีเสสนิพพานและอนุปาทีเสสนิพพาน

พระอริยบุคคลดังกล่าวมานี้ เรียกว่า "พระอริยบุคคล 8 จำพวก" แต่เมื่อก้าวโดยละเอียดแล้วมี 108 จำพวก คือ

1. พระอาจารย์มรรคอริยเจ้า 4 องค์
2. พระมรรคอริยเจ้า 4 องค์
3. พระผลอริยเจ้า 4 องค์

รวม 12 องค์ คูณด้วยพระสาวก 3 องค์เป็น 36 องค์ แล้วคูณด้วยพระสาวกที่เป็นประเภทปณีตะ มัชฌิมะ และหีนะ จึงรวมเป็นพระอริยบุคคล 108 องค์ **พระอริยบุคคลมีมากมายถึงเพียงนี้ หากว่า ตัวเราเองเกิดมาพบพระพุทธศาสนาอย่างนี้แล้ว กลับไม่ได้เข้าเป็นหนึ่งในจำนวนพระอริยเจ้าเหล่านี้ ถือว่าเกิดมาเสียโอกาสมากจริง ๆ**

ผลสมบัติ การเสวยผลของผู้เห็นธรรม

คำว่า "ผลสมบัติ" เป็นผลที่เกิดจากการที่กิเลสได้ถูกขจัดออกไปแล้วเกิดเป็นความสงบเย็นขึ้นมา โดยแยกศัพท์ออกเป็น 3 ศัพท์ คือ **ผล+สะมะ+อาปัตติ** แปลว่า **ผลคือผล สะมะคือสงบเย็น อาปัตติคือบรรลู่ถึง** **ได้แก่การบรรลู่ถึงผลที่สงบเย็น หรือเสวยผลที่สงบเย็น** หมายความว่า เจตสิกที่เกิดร่วมกับใจผลนั้นหยุดการทำงานไม่ปรุงแต่งแล้ว เหลือเพียงชีวิตินทรีย์เจตสิกเท่านั้น ผลสมบัตินี้เป็นการเสวยผลที่สงบเย็นของจิต ผู้ที่ได้เสวยผลสมบัตินี้ได้แก่ พระอริยบุคคลทั้ง 4 จำพวก พระอริยบุคคลผู้ได้จุตตถฌานก็ใช้จุตตถฌานเป็นฐานแล้วเข้าผลสมบัติ พระอริยบุคคลผู้ไม่ได้จุตตถฌานมาก่อนก็ใช้สังขารุเบกขาญาณเป็นฐานแล้วเข้าผลสมบัติ พระโสดาบันกับพระสกทาคามีสามารถเข้าผลสมบัติได้เช่นกัน คือเข้าได้แต่ไม่ทุกองค์ ส่วนพระอนาคามีกับพระอรหันต์สามารถเข้าได้ทุกองค์

ผลสมบัติที่สูงกว่านี้เรียกว่า "นิโรธสมบัติ" แยกออกเป็น นิโรธ-ดับ สะมะ-สงบเย็น อาปัตติ-บรรลู่ถึง คือการบรรลู่ถึง ความดับสงบเย็น นิโรธสมบัตินี้ พระอนาคามีและพระอรหันต์ปกติทั่วไปไม่สามารถเข้าได้ แต่พระอนาคามีและพระอรหันต์ประเภทพิเศษ เช่น พระอัครสาวก และพระมหาสาวกทั้งหลายเท่านั้นสามารถเข้านิโรธสมบัติได้ เพราะท่านเหล่านั้นได้อภิญญาญาณจึงเข้า

ทางอภิญญาญาณ หากเข้าโรธสมาบัติแล้วสามารถอยู่ได้ 3 วันหรือ 7 วัน นั่งสงบนิ่งอยู่โดยไม่หายใจ ไฟเผาไม่ไหม้ ตกน้ำก็ไม่ตาย

เป็นความจริงหรือไม่ ?

อยากรู้ให้ศึกษา อยากดีให้ฟัง อยากฉลาดให้ไถ่ถาม อยากงามให้พิจารณา อยากหลุดพ้นให้ปฏิบัติ เพราะว่า ความรู้อยู่ที่การศึกษา ความดีอยู่ที่ได้ยินได้ฟัง ความฉลาดอยู่ที่การไถ่ถาม ความงามอยู่ที่การพิจารณา ความหลุดพ้นอยู่ที่การปฏิบัติ

สมบัติ 5 ประการนี้ ผู้ใดสั่งสมให้มีครบก็เจริญ อันการศึกษา สุตะ และการไถ่ถาม สามประการนี้เป็นเบื้องต้นขั้นพื้นฐานของคน ที่เกิดมาแล้วไม่เสียศูนย์ ข้อวัตรปฏิบัติที่สูงกว่าเรียกว่า "ปัญญา ศील สมาธิ" ต้องใช้ปัญญามัชฌิมาชจัดทุกข์และอึดตา ทำลายวงจร แห่งวิภวภูมิจำลอง วิภวภูมิจำลองอันยอดเยี่ยม วิธีการก็คือให้ตัดต้นเหตุตรงหัว ตัวอวิชชาให้ตายพร้อม และใช้มรรคบดจนละเอียด นิพพาน จะเกิดเอง ผู้เห็นภัยการตายเกิด อย่าเพิ่งท้อแท้และถดถอย จงดูให้ เห็น พิจารณาให้ทัน รู้ไม่ต้องมากหากเข้าใจ เพชรน้ำเอกไม่จำเป็นต้องใหญ่ ราคาและคุณค่าจะสูงขึ้นเอง ความรู้หากถูกต้องมีค่าอันันต์ ผู้เกิดมาพบพระพุทธศาสนา อันปัญญาดังกล่าวมานี้ จงฝึกฝนให้ได้ ผลอย่าไปหวัง เมื่อลงมือทำ ไม่ต้องรอคอย เมื่อทำเหตุ

สังฆะ กับ วัฏฏะ

อันความทุกข์ เป็นผล สมุทัย
นิโรธไซริ์ เป็นผล แห่งมรรคสี่
หมั่นศึกษา พากเพียรไป ให้งดดี
สังฆะสี่ เป็นทางเดิน สู่นิพพาน
ตัวตักขณ ทังมานะ และทิฐิ
เป็นกิเลส ที่ทำวุ่น ของหมู่มาร
คอยตักสัตว์ ผูกมัดไว้ ในสงสาร
ก่อสังขาร สร้างทุกข์ให้ ไม่หยุดเอย ฯ

ปฏิจจสมุปบาท

ปฏิจจสมุปบาท เป็นจักรที่หมุนวน มีองค์ทั้ง 12 เริ่มต้นด้วย อวิชชา สังขารพาปรุงแต่ง วิญญาณสังขารรับรู้อะไรส่งผลมีรูปนาม ตามมาด้วยผัสสะ อายตนะทั้งหก จึงเกิดมีเวทนา ตัณหาตามมาติด อุปาทานยึดถือ ยึดส่งผลให้เป็นภพชาติจึงเกิดขึ้นปรากฏมา ชรารวมตามติดช่วยห้ามส่งมรณา ตายแล้วเป็นภังคะ แล้วกลับไปเริ่มอีกที

อันสรรพสัตว์ทั้งเทวดาและมนุษย์ ล้วนวนวนในวัฏฏะอยู่ภายใต้การบัญชาของอวิชชา เพราะมีอวิชชาจึงมีการเกิดตายเวียนว่ายอยู่ในภพภูมิต่าง ๆ อย่างเหนื่อยล้าโดยไม่มีที่สิ้นสุด หมูสัตว์เป็นส่วนใหญ่ถูกชักนำให้กระทำแต่กรรมชั่ว จึงไปเกิดในอบายภูมิมากกว่าสุคติ ผู้ที่มีโอกาสได้มาเกิดเป็นมนุษย์ จงเพียรแสวงหาสัจจะ 4 แล้วใช้มรรคตัดกิเลสที่รากแก้ว อันได้แก่ อวิชชา ตัณหา และทิฐิ ซึ่งเป็นสมุทัย คือ เป็นต้นเหตุที่ก่อให้เกิดความทุกข์ เมื่อตัดกิเลสนี้ออกไป ก็ได้พบพระนิพพานที่สงบเย็น

ชาติหนึ่งที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์

ช่วงกาลเวลาหนึ่ง มีโอกาสได้มาเกิดเป็นมนุษย์ เริ่มตั้งแต่ในท้อง ตั้งอยู่นานประมาณ 7 เดือนเป็นอย่างต่ำ จึงได้ก่อเกิดเปิดตามาดูโลก แม่เลี้ยงอย่างเอ็นดู อุ้มใส่เปลไกวแกว่งไปมา หนึ่งขวบปีบรรจบครบ เริ่มหัดคลานไปมา คลานแล้วมาหัดนั่ง นั่งเป็นแล้วหัดก้าวเดิน แต่ละชั้นตอนแสนลำบาก ทั้งล้มลุกและคลุกคลาน เจริญเติบโตมาเป็นเด็ก หัดศึกษาด้วยปากเพียร เรียนรู้ อยู่ร่วมมิตร อะไรผิดหรือชั่วดี ไม่จัดแจ้ง เมื่อเจริญและเติบโต เริ่มรู้จักช่วยกิจช่วยทำงาน ความมีจันคืออะไร ยังไม่คิด ถึงคราววัยที่ก้าวสู่ความหนุ่มสาว ใจก็เริ่มไม่ฝันหาเรื่องความรัก พออายุ 17-18 ปี ก็อยู่ร่วมกันเป็นคู่ในเรือนหอ ตามคติประเพณีที่มีมา หนึ่งขวบปีผ่านไป ก็ได้เป็นพ่อแม่คน หน้าที่และครอบครัว ยุ่งยากปนกันไป อยู่ไม่นาน ชราก็มาเยือน ผมที่เคยดกดำกลับขาวโพนหมดทั้งหัว ฟันเคยงามก็หลุดหาย เนื้อก็เหี่ยวแห้ง กีย่น ปากก็ว่าบ่นพึมพำ อนิจจา สังขารไม่เที่ยงเป็นความจริง

เมื่อแก่เฒ่าเข้าชรา ความป่วยไข้เริ่มถามหา ถูกพาส่งโรงพยาบาลก็บ่อยนัก เจ็บป่วยหนัก จึงเข้าพักให้รักษา แต่อันิจจา หมอรักษาไม่ได้ ลูกหลานต่างโศกเศร้า เผ้าร้องไห้คร่ำครวญหาอันกายาของเขา เหนานาเกลียด ชั้นอืดพองเป็นกองเหม็น เป็นศพแล้วหาประโยชน์ที่ไหน ไม่เห็นมี วันสุดท้ายเมื่อมาถึง ถูกมัดขึงให้นอนบนกองฟืน เผาทิ้งไปให้หมดไหม้ เหลือไว้เพียงกระดูกที่เป็นเศษเพียงเท่านั้นนั่นแหละ...“คน” โปรดพิจารณาดูเห็นให้เข้าใจ ธรรมเครื่องหลุดพ้นจากตายเกิดนั้นมีอยู่ จงเฝ้าดูเฝ้าพิจารณา รีบค้นหา

เรื่งบ้ำเพื่ญวิปัสสนา

ผลแห่งอวิชาในชาย

รูปร่างที่งดงามของชาติชาย ประดับด้วยเครื่องทรงต่าง ๆ เช่น นาฬิกา และสร้อยแหวน มีความเย่อหยิ่งอยู่เต็มอก จะพูดจาก็พูดด้วยความจองหองพองตัว เห็นคนอื่นก็เกิดความดูถูกหรือรังเกียจด้วยเชื้อชาติตระกูลหรือฐานะ หากได้แต่งตัวดีก็มีใจพอง มีรถที่โก้หรูกว่าคนอื่น คล้ายมหาเศรษฐี ยิ่งมีมานะก็ยิ่งหยิ่งเกินตัว ไม่รู้วิธีการพัฒนาจิต ประพฤติอยู่อย่างนี้เรื่อยไป จนมาถึง ณ วันหนึ่ง ผมเริ่มหงอก ความซราก็แก่กล้า พาหลังค่อม มีไม้เท้ายันไปข้างหน้า นานวันเข้าสังขารไม่อำนวย หลงลืมตน นอนอยู่บนเตียงช่วยเหลือตนเองก็ไม่ได้ ภายที่เคลื่อนไหวไม่ได้ก็ส่งกลิ่นเหม็นฟุ้งไป ใครต่อใครมิชอบ แล้วหลับตาตายจากไปเพียงคนเดียว นี่แหละชีวิตคน จะมีจนก็จบลงเป็น อย่างนี้

ผลแห่งอวิชาในหญิง

รูปร่างกายของนางสาว สูดงามเลิศดังนางฟ้า ทั้งทรวดทรงผิวพรรณก็ผุดผ่องสุดแสนงาม ยิ่งประดับด้วยเครื่องทรง ก็ยิ่งเพิ่มความงดงามเป็นหลายเท่า สวยสดงดงามเอกแห่งราชา ความงามเธอไม่อาจเอื้อมเปรียบปานด้วยหญิงใด แต่เมื่อหลายปีผ่านไป เป็นอะไรฤฯ ความงามของเธอเริ่มหดหาย ผิวพรรณเคยงดงามกลับเหี่ยวแห้งดั่งกิ่งไม้ ลิ่งหน้าชมหายไปไหน ไม่เห็นมี จะลู่หงก็ลำบาก แสนยากเย็น ส่งเสียงร้องโอดครวญว่ากลัวตาย แต่...อนิจจา ความตายนะฤฯ จะส่งสาร ณ เวลาใด ลมหายใจของเธอได้หยุดลง ชีวิตเจ้าหญิงที่แสนงามก็จบสิ้น

ผลแห่งอวิชา และตัณหา

อันความงามอยู่ตรงไหน ใครบอกได้ หากว่าใช้ปัญญาคอยเฝ้าดูและคิดเป็น จะเห็นทาง ได้หลุดพ้นจากความทุกข์ ความงามนี้ เป็นแต่เพียงโหวหารสิ่งสมมติ ร่างกายนี้ ตั้งแต่หัวจรดเท้า ตั้งแต่เท้าจรดหัว หากพิจารณาดูให้ดี จะพบว่าเป็นสิ่งที่น่ากลัว อันร่างกายเป็นเพียงสิ่งที่เส้นเอ็นผูกมัดท่อนแห่งกระดูก แล้วหุ้มห่อไว้ด้วยเนื้อ เลือดทำหน้าที่ไหลเวียนและหล่อเลี้ยง ฉาบทาปิดบังด้วยผิวหนัง สิ่งปรุงแต่งสมมตินี้ เรียกกันว่าเป็นมนุษย์ ยืน เดิน นั่ง นอน ประกอบกิจ กิน ดื่มน้ำ ทำ พูด คิด อาหารที่กินดื่มเข้าไปก็ไหลซึม และถ่ายออก ทำอย่างนี้อยู่

เรื่อยมาไม่หยุดหย่อน ถ้าใส่เข้าแล้วไม่ขับออก ก็จะเกิดเป็นโรคร้าย และไข้เจ็บ นานวันเข้าก็เข้าสู่ความชรา เมื่ออาการปรากฏเป็นดังนี้จึงต้องหามส่งหมอช่วยรักษา อันชราที่ไม่มียาจะรักษา ความตายจึงเวียนมาตามกำหนด มนุษย์และหมูสัตว์ล้วนประสบอย่างเดียวกัน วิปัสสนาคือทางหลุดพ้นการตายเกิด ผู้พากเพียรปฏิบัติจะได้ผล หากไม่รู้ก็ต้องวนอยู่ต่อไปในวัฏฏะ

กามตัณหา ภัยนักกลัว

อารมณ์ 5 อย่าง เปรียบเหมือนดั่งช้างเผือกที่ตายลอยน้ำ แห่งวิภูสงสาร ตัณหาเป็นดั่งอีกาบินมากินศพช้างที่ลอยอยู่กลางน้ำ อีกาหนึ่งคิดว่า "อร่อยก็อร่อย สนุกก็สนุก อาหารก็มี เรือก็ได้ขึ้น เนื้อก็ได้กิน น้ำก็ได้อาบ ไม่ได้ยากลำบากอะไรเลย" ศพช้างเผือกไหลไปไม่นานก็ถึงทะเล เมื่อศพช้างเฒ่าและไม่มีที่จับ อีกาจึงบินลงไปมา ดูทางซ้ายแลทางขวาก็ไม่เห็นต้นไม้มที่จะเกาะ อีกาเหนื่อยล้า ปีกที่กล้าก็หมดแรง จึงร่วงหล่นลงในน้ำ กลายเป็นอาหารให้ปลากิน อีกาตัวนี้สุดโง่งเง่า พวกเราเล่าอย่างได้หลงโง่งเง่าดั่งอีกา ศพช้างเผือกนี้คือ กามคุณทั้ง 5 ประการ อีกาคืออัตตาทิฐิ ความเห็นผิดว่าเป็นตัวตน ความชื่นชอบและสนุกคือโมหะที่ลุ่มหลงและเห็นผิด ธรรม 2 ประการนี้เป็นสมุทัย น้ำคือวิภูสงสาร ปลากินคือการไปเกิดในอบายทั้งสี่ ขณะที่ช้างลอยตัวอยู่ในแม่น้ำก็ไม่รู้จักบิน เปรียบเหมือนเมื่อเราเกิดมาพบพระพุทธศาสนากลับไม่ทำวิปัสสนาภาวนา จึงไม่สามารถ

ออกพิมพ์มหาสมุทรคือวัฏสงสารอันมีแต่ทุกข์

กัฐิ และ อวิชชา อุปมาดังสุนัขจิ้งจอกหิวตาย

สุนัขจิ้งจอกตัวกำลังหิวโหย แต่เห็นผิด ตัดใจในความหิวโหย จึงตายใต้ต้นไม้ จงจำไว้ให้ดี ฤๅตร้อนมีลมมาก ใบและดอกร่วงหล่นลง ใต้ร่มไม้ ดอกทองกวาวเบ่งบานบนต้น สุนัขจิ้งจอกเห็นก็คิดว่าเป็นเนื้อ ออยากกินนักหนาด้วยความหิวโหย จึงมุ่งหน้าวิ่งไปคอยอยู่ใต้ต้นไม้ เมื่อดอกไม้ร่วงหล่น จึงกัดชิมดู แต่ยังไม่ใช่ ใจจึงจดวงอยู่บนต้น รอคอยอีกครา วันคืนผ่านไป คิดแต่เพียงว่าเป็นเนื้อห้อยอยู่บนต้น จึงคอยอยู่อย่างมีหวัง ด้วยความเมื่อยล้าและหิวโหยมาหลายวัน จึงขาดใจตายไป นี่แหละกัฐิเป็นอย่างนี้ ทั้งหญิงชายอย่ายึดเดินไป ควรหลีกหนีไปให้ไกล

สุนัขจิ้งจอกหมายถึงเทวดาและมนุษย์ผู้มีกัฐิ ความอยาก กินหมายถึงตัณหากับโลภะ ความเห็นผิดหมายถึง "อัตตทัฐิ" ต้นดอกทองกวาวหมายถึงกามคุณ 5 ตายใต้ต้นไม้หมายถึง ตายไปเกิดในอบายสี่

ไม่ควรลืม "อนัตตา"

เรื่องความแก่ชรา หนึ่งลูกก็ลำบาก เปรียบดังลิงเด๋มา เนื้อหนังเหยี่ยวยนต์งะนี่ ร่างกายเคยตรงกลับคดงอ เป็นอย่างนี้พอกัน ไม่มีใครได้รับการยกเว้น

เรื่องโรคภัยไข้เจ็บ 96 อย่าง เดินมุ่งหน้ามาเบียดเบียนชั้นนี้ ไม่มีวันจะหลีกเลี่ยง ต้องนอนกินยาแก้ไข้ ลูกหลานล้อมรอบดูไม่หาลมหายใจอ่อนโรยริน เจ็บปวดยิ่งเสียดแทง ไกลวันมาทุกที

หากโรคมารัฐันต์ ทุกองคาก็ลำบาก หายใจไม่คล่องปอด ร้องเจ็บปวดโรยแรง ลูกหลานร้องไห้กันระงม กลิ่นที่เหม็นก็ฟุ้งไปหมดแล้วลมหายใจในชาติหนึ่ง มวลหมู่ญาติมิตรมาประชุมประกอบบุญ ตะวันคล้อยจึงกลับด้วยแผ่นดิน เมื่อกลับสิ้นแล้วต่างคนก็กลัวผีมาหลอกหลอน เด็ก ๆ เล่าข่าวก้าวและตกใจ เมื่อได้ยินว่า "ผี ๆ" ในราตรี

สิ่งที่รักและห่วงหวงในชีวิต แม่สมบัติพัสดุอัน จำต้องละทิ้งแล้วจากไป สมบัติแม่สักชิ้นก็นำไปไม่ได้ จึงคล้ายดังท่อนไม้ไร้ประโยชน์ ถูกทอดทิ้งไป

มีเพียงกรรมเท่านั้นไปเป็นเพื่อน ที่ส่งให้ถึงถิ่นฐานใหม่ หากเป็นกรรมดี ก็คงได้สู่เทวามนุษย์หรือเป็นพรหม แต่หากสั่งสมไว้ซึ่งกรรมชั่ว กรรมนี้ไซ้ร้นำส่งให้ในอบายหรือนรก กรรมนี้แหละเป็นเพื่อนแท้ ที่พึงพิงในกายหน้า ทุกชีวิต กรรมนี้แหละส่งผลให้ในชาติใหม่ อันชายหญิงจะเป็นเด็กหรือแก่เฒ่า โปรดคำนึงให้ประจักษ์ในเรื่องนี้ หากประสงค์จะหลุดพ้นข้ามสงสาร ต้องคิดพิจารณาให้ถูกต้องอย่างอาจหาญ

อนัตตลักษณะสูตร

พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่ปัญจวัคคีย์

องค์สมเด็จพระสัมมา ตรัสรู้แล้วเทศนาสั่งสอน ปัญจวัคคีย์
ฤๅษีทั้ง 5 ว่ารูปนามนั้นมันตามิใช่เรา มิให้เกิดก็เกิด มิให้ดับก็ดับ
จะสั่งการหรือบัญชาก็ไม่ได้ เธอจงทำความเข้าใจให้กระจ่างชัด
ความเกิดดับมีอยู่ในขณะนี้ จงพากเพียรให้เข้าใจในความเป็นอนัตตา
โดยเห็นและพิจารณาตรงที่ธาตุทั้งสี่ ที่มีใช้ของตน ทุกคนควรรู้จัก
เมื่อสัมมาทิวะเห็น สัมมาสังกัปปะพิจารณาให้เข้าใจอนัตตา ปัญญาทั้ง
2 นี้เป็นผู้นำ ทำให้กิเลสหาย กลายเป็นมรรคผลขึ้นมาแทน เมื่อ
มรรคผลเกิดทั้ง 4 ก็ไม่มีการตายเกิด เป็นอริยะผู้เลิศ เสวยสุข
คือพระนิพพาน

จงค้นหาพระนิพพานที่ธาตุ 4

อันชั้นห้า ของหมู่สัตว์ เป็นเพียงธาตุ
ท่านผู้ฉลาด อย่างไรไปหลง ว่า "เป็นตน"
หากดูเห็น "อนัตตา" ในกมล
มรรคและผล จะปรากฏ สุดเลิศนา ฯ

ปุถุชนเป็นเช่นนี้

ปุถุชนคือคนบอด ทำอะไรก็คิดว่าตนเองถูก กิเลสมีมากมาย
ปุถุ แปลว่า "หนา" เป็นเหมือนดังแผ่นดินรองรับสรรพสิ่ง เพราะหนา
ด้วยกิเลส จึงเรียกว่า "ปุถุชน" เดี่ยวขึ้นเดี่ยวลง วกวนอยู่มีวายเป็นสาม
ภุมิ ตายแล้วเกิด เกิดแล้วตาย หมุนเวียนไม่มีหยุด บางทีก็ไปผิด
ในอบายทั้งสี่ เพราะมีความเคยชินและคุ้นเคยเป็นพื้นฐาน

คนโง่ 4 คน

ในโอกาสที่เราได้เกิดมาพบพระพุทธศาสนาแล้ว หมายความว่า เราได้มาพบสิ่งที่มีคุณค่าหาประมาณมิได้แล้ว คุณค่านี้ไม่สามารถนำสิ่งใดมาประเมินเปรียบเทียบได้เลยแม้แต่น้อย ในฐานะ

ที่เราได้ประสบโอกาสดีเช่นนี้แล้ว หากเราดูพระศาสนาผิดเหลี่ยม ไม่ได้ประโยชน์จากสิ่งที่มีคุณค่า ก็จะเป็นเหมือนกับคนโง่สี่คน กล่าวคือ คนตกยาก พระ ผู้ใหญ่ และชาวบ้าน คนทั้งสี่ดังกล่าวนี้เป็นคนไม่ฉลาด คนตกยากอาศัยอยู่ในกระท่อมใบไม้เก่า ๆ กว้างและยาวประมาณห้า ศอก ที่หนึ่งนอนและห้องครัวรวมอยู่ในกระท่อมหลังเดียวกันนี้ อยู่ดูแล รักษาสวน ทุกวันก็จะตัดฟืนไปขายเลี้ยงชีวิตตนกับภรรยา

อยู่มาวันหนึ่ง เขาไปตัดฟืนเหมือนอย่างที่เคยทำมา เมื่อตัดเสร็จจรสรรพเรียบร้อยแล้ว จึงแวะอาบน้ำข้างทางเพราะรู้สึกร้อน และเหนียวตัว เมื่อลงไปในตลาดก็ไปเจอทับทิมก้อนหนึ่ง สีแดงฉาน ดูสวยสดงดงาม เขาคิดว่า "จะนำกลับบ้านไปให้ศรีภรรยาทำเป็นหินขัดเท้า" จึงเก็บใส่ย่ามแล้วไปขายฟืน เมื่อขายเรียบร้อยแล้วก็ซื้อของกิน ของใช้กลับบ้าน แล้วพูดกับภรรยาว่า "น้อง วันนี้พี่เก็บหินขัดเท้ามาให้ เธอด้วยนะ หินนี้สวยงามมาก" ภรรยาจึงว่า "ขอบคุณมาก พี่วางไว้ตรง กองฟืนนั่นแหละ"

หลังกินอาหารเย็นแล้วก็เข้านอน คำคืน ๆ นั้นมีติดมาก ทับทิมที่เขาเก็บมานั้นเกิดเรืองแสงขึ้นมา ทำให้เกิดแสงสว่างโชติช่วง ชัชวาลไปทั่ว เมื่อคนตกยากเห็นดังนั้นก็เกิดอาการตระหนกตกใจ อย่างรุนแรง ทำอะไรไม่ถูก จึงวิ่งไปยังวัด สอบถามเรื่องนี้กับหลวงพ่อดี "หลวงพ่อดีครับ หลวงพ่อดีครับ" "มีอะไรหรือ ทำไมทำทางรีบร้อน อย่างนั้นละ" เขาจึงเล่าให้หลวงพ่อดีฟังว่า "วันนี้ผมไปตัดฟืน ระหว่างทางได้ลงไปอาบน้ำในตลาด แล้วไปเจอหินสีแดงก้อนหนึ่งสวยงามมาก เลยนำกลับมาให้ภรรยา แล้ววางไว้ตรงที่กองฟืน พอแสงตะวันลับฟ้าอากาศมืดแล้ว เกิดแสงสว่างเรืองรองขึ้นมา" หลวงพ่อดีถามว่า

“เกิดอะไรขึ้นหรือ” หลวงพ่อครับช่วยไปดูที่บ้านด้วยเถอะ เดี่ยวหลวงพ่อกะทราบเอง” หลวงพ่อว่า “มันมีอะไรหรือ” “ผมก็ไม่ทราบ ผมกลัวมากจึงรีบวิ่งมาหา” หลวงพ่อว่า “เออ...ถ้าอย่างนั้น เอ็งจงรีบไปเรียกผู้ใหญ่ เราไปดูด้วยกัน”

ทั้งสามคนจึงรีบเดินมุ่งหน้าไปที่บ้านคนตกยาก ชาวบ้านตื่นตระหนกรู้เรื่องนี้ด้วย จึงพากันกรูไปที่บ้านคนตกยากคนนั้น หลวงพ่อจึงว่า “ไอ้คนยาก อยู่ไหนกัน หินที่เจ้าว่านะ” “นี่ครับ อยู่ในกองฟืนนี่ครับ” หลวงพ่อจึงใช้ไม้เท้าของตนเขี่ยดูแล้วบอกว่า “เออ ใช่แล้ว ๆ มีแสงสะท้อนออกมาจากหินก้อนนี้จริง ๆ โยมผู้ใหญ่ โยมคิดว่า นี่มันหินชนิดไหนกัน อาตมาไม่เคยพบเคยเห็นมาก่อนเลย” ผู้ใหญ่ จึงพูดว่า “ผมว่าหินก้อนนี้เป็นหินประหลาด เป็นหินให้โทษ เป็นกาลกิณีแน่นอนเลยครับ” หลวงพ่อจึงว่า “เออ...ใช่แล้ว ๆ หินชนิดนี้แหละที่เขาว่ากันว่า เป็นหินผีปอบ” หลวงพ่อได้พูดว่า “ผีปอบ ๆ ถึง 3 ครั้ง”

เมื่อชาวบ้านที่มามุงดูได้ยินเข้า ต่างคนต่างตกใจกลัววิ่งหนีกันไปคนละทิศละทาง หมาก็เห่าหอนเสียงสนั่นหวั่นวายไปทั่วทั้งหมู่บ้าน คนตกยากก็กลัวสุดขีด จึงรับนำหินไปทิ้งในแม่น้ำเสีย ชาวบ้านก็ตื่นตระหนกเกิดอาการหวาดผวากลัวกันทั้งหมู่บ้าน นอนไม่หลับทั้งคืน

พอรุ่งเช้าจึงรีบพากันไปวัดให้หลวงพ่อรดน้ำมนต์ ผูกแขนให้แล้วนำสายสิญจน์ไปเวียนรอบหมู่บ้านจนชาวโพลนไปหมดทุกทิศ ผู้ใหญ่ก็อาการไม่ดีเช่นกัน จึงนำพระมาชุบน้ำแล้วใช้ตีม ใช้อาบตลอดเจ็ดวันเจ็ดคืน เพื่อป้องกันผีปอบมารังควาน

ญาติโยมทุกท่าน เรามีโอกาสได้เกิดมาพบพระพุทธศาสนาแล้ว อย่าให้เป็นเหมือนคนโง่พบบของดีกลับไม่รู้คุณค่า ดังตัวอย่างที่

กล่าวมานี้เลย

นี่แหละ "คน"

คนคนเป็นอย่างนี้ อุกุศลไม่วาง แล้วต้องการความดี ความทุกข์ จะมาไม่คิดถึง ภริมยด้วยบาปกรรม แล้วประสงค์ความสุข ประกอบ แต่สิ่งใฝ่ต่ำ แต่ปากก็อ่อนหวานขอให้ดี **ทำเหตุแห่งนรก แล้วมุ่งผลแห่งสวรรค์ ปากพูดจามุสา แต่อธิษฐานให้ได้พบพระพุทธ** ไม่คิดถึง ความตาย แต่ใจขอพระนิพพาน ความรู้ไม่แสวงหา แต่ไหว้อ่อนหวาน ออยากฉลาด **นิพพานเห็นได้ด้วยปัญญา มิใช่เป็นสิ่งอื่น นิพพานไม่ต้องขอ จงหาหลักที่ถูก ญาณจะพบเห็นเอง** ทั้งที่วิชาไม่แสวงหา แต่ว่าจากลับกล่าวร้องขอ ยิ่งขอกี่ยิ่งไกลห่าง จะกระจำงได้ต้องลงมือทำ จงค้นหาให้พบวิชา สิ่งเกิดดับมีอยู่ ดูให้ดีมิใช่ของกู นิพพานก็จะปรากฏแจ้งในญาณ ผู้ต้องการพระนิพพาน ต้องศึกษาหาวิชาให้แจ้ง ในสัจจะสี่ เพราะมรรคาพาหนะชายสู่นิพพาน แล้วไม่ต้องตายเกิดอีก

ทำไมคนจึงเป็นเช่นนี้

ชมชอบบาปอกุศล เลี้ยงชีพด้วยการขายชีวิตผู้อื่น ออยากได้ดี กลับทำชั่ว จึงตกนรกหมกไหม้ ตัวเองทำบาปกรรม แต่ประสงค์นิพพาน คบแต่คนทิวี่ อเวจีจึงถามหา พวกกันไปอบาย ไม่มีสุขมีแต่ทุกข์ สวรรค์มีอยู่ แต่ไม่ชวนกันไป ทางเดินไปจึงรกชัฏ มีแต่ชวากหนามที่ขวางกั้น

นี่แหละเรียกว่า “คนโง่” หรือคนเปล่า การเดินทางสู่เบื้องต่ำนี้แสนง่าย ทุกวันมีวสันตแต่เหตุชั่วอย่างสนุกใจ ทางไปนิพพานมีอยู่มีรู้หาเมื่อโลภะ โทสะ โมหะมีอยู่ครบ จึงพบแต่ความทุกข์ ทุกวันคืนควรตระหนักถึงความหลุดพ้น แล้วค้นหาผู้แนะนำเพื่อกำจัดอึดอัดตาสาเหตุแห่งทุกข์ให้หายไป

จุดต่างระหว่างอวิชชากับบิชา

คำว่า “อวิชชา” คือการที่รูปนามเกิดดับอยู่ แต่ไม่รู้ไม่เห็นจึงเรียกว่า “เป็นอวิชชา” อันอวิชชาที่ปิดบังไว้มิให้เห็นมรรคผลนิพพานแห่งอริยะ

คำว่า “วิชา” ก็คือความรู้รูปธาตุนามธาตุปรมาณูในชั้นห้าว่า “มิใช่ของตน” เมื่อขจัดอวิชชาให้หายไป จึงกลายเป็นพุทธบุตรได้ผลเป็นอริยะรับเสวยนิโรธที่สงบเย็น จงดูและพิจารณาให้เห็นรูปนามเกิดขึ้นมาแล้วเป็นทุกข์ไม่เที่ยง เป็นอนัตตา อาการเหล่านี้ปรากฏอยู่ จงดูและพิจารณาให้ทันทั่วทั้งที่ ผู้ยังหลงติดค้างอยู่ในวิภูฏะอย่าประมาทสี่มดูพิจารณา หากประสงค์เป็นบุตรพระชินสีห์ จงดูให้ดี พิจารณาให้เห็นว่า “รูปนามเป็นอนัตตา” เมื่อประจักษ์แจ้งในอนัตตา อวิชชาความไม่รู้ก็อยู่ไม่ได้ ต้องละลายหายไป

ไม้พันอวิชชา ไม้พันวิภูสงสาร

อวิชชาคือไม่รู้เห็น เป็นเหมือนดั่งหนอนในแผลเนา พลุกพล่านอยู่รวมกันในเรื่องที่เนาเหม็น เห็นเป็นของหอมยิ่ง เกลือกกล้วยอยู่ด้วยตัณหา อุปาทานตามยี่ดื้อ **จึงกลายเป็นหนอนสามตัว คือ อะ ตัณ อู ชม** ขอบวกรวนอยู่ในอารมณ์ห้า เรียกว่า **"เดินตามรอยตัณหา"** **อวิชชาพาหลง วกรวนเป็นสังขาร** ทุกคนที่เกิดมาจะไม่ตายไม่มี จึงควรเร่งพากเพียรตัดสังขารให้ขาด เข้าสู่ความสงบเย็น ซึ่งเป็นการหมดทุกข์ ไม่ตายเกิดอีก

โทษแห่งกามคุณ 12 ประการ

1. เป็นเหมือนดั่งไธตางคาบกระดูกคด
2. เป็นเหมือนดั่งขึ้นเนื้อเปื่อย
3. เป็นเหมือนดั่งป่าหญ้าแห้งไกลไฟ
4. ร้อนระอุลุกโชนดั่งถ่านเพลิง
5. สิ่งใดก็ไม่เที่ยงแท้แน่นอนเปรียบดั่งความฝัน
6. เป็นเหมือนดั่งสิ่งของที่ยืมเขามา
7. เป็นเหมือนดั่งขุยไม้ไผ่ ที่กลับทำลายต้นของตน
8. เป็นเหมือนนายพรานลับเนื้อ
9. เป็นเหมือนดั่งเหล็กแหลมที่เสียบทะลุหัวใจ
10. ทุกคืนวันเป็นเหมือนดั่งการจับคองูเห่า

11. คุณค่าจริงไม่มี ไม่พบเจอ

12. มีแต่ส่งโทษให้ได้รับ

โทษแห่งกามคุณนับรวมได้ 12 หญิงชายล้วนได้รับโทษแห่งกามคุณดังกล่าว ขณะนี้ถึงเวลาที่จะปลดแอกแสวงหาอิสระ โอกาสเหมาะที่เกิิตมาประสบพบพระพุทธรศาสนาอันอำไพ สิ่งที่ดี คือ อริยสัจสี่ พระชินสีห์ตรัสมอบไว้ให้ อย่าประมาทหลงมัวเมาเกินไป ทั้งหญิงชาย จงพากเพียรเร่งตัด ขจัดเหตุออกไปให้เร็วไว

การที่ต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจของกามคุณห้า เปรียบเหมือนไอ้ต่างแทะกระดูกไม่อึดท้อง ได้แต่ความเมื่อยล้าแล้วกลืนกินน้ำลายของตนเอง

กามคุณห้าประการเปรียบเหมือนขึ้นเนื้อเปื่อย ต่างคนต่างอยากลิ้มอยากลอง

กามคุณห้าประการ หากพบเจอแล้ว จิตที่ประกอบด้วยกิเลส จะเกิดอาการกระตุ้นรอนรนขึ้นหมดทั้งตัว เหมือนดังหญ้าแห้งใกล้ไฟ หากเจอไฟก็จะถูกเผาไม่ลุกโชนขึ้นอย่างรุนแรงและรวดเร็ว

หากรับกามคุณห้าประการแล้ว (หากติดกามคุณ) จะรอนรนอยู่ตลอดเวลา ไม่มีว่างสงบเย็นได้ เปรียบดังถ่านติดไฟ

การหลงอยู่กับกามคุณห้าประการนี้ เปรียบเหมือนคนนอนฝันตื่นขึ้นมาแล้วก็ไม่มีอะไรหลงเหลืออยู่

การหลงอยู่กับกามคุณห้าประการนี้ ทั้งข้างในและข้างนอก เหมือนดังของที่ยืมเขามา ถ้าวันนัดมาถึงแล้ว แม้ไม่คืน เจ้าของก็มาเอาเอง

อวิชชาและตัณหาที่รับอารมณ์ทั้งภายในและภายนอกนี้
ปรากฏอยู่ที่จิตหรือนาม ที่เป็นตัวสังขารชั้น แล้วก่อความทุกข์ลำเค็ญ
ให้ แม้นตนเองก็โดนด้วย แต่ไม่รู้ เหมือนดังขุยมะพร้าวที่ทำลายต้นของตน
อารมณ์แห่งกามคุณห้าเหล่านี้เปรียบเหมือนดังขี้เนื้อ ตัณหา
เปรียบเหมือนดังมีด เทวดามนุษย์เปรียบเหมือนดังเขียงสับเนื้อ
การผูกพันในกามคุณ ก็เปรียบเหมือนเหล็กแหลมเสียบ
ที่หัวใจ การที่จะถอนออกให้ได้นั้น มิใช่เป็นเรื่องง่ายเลย
การหลงอยู่กับกามคุณ ก็เปรียบเหมือนการจับคองูเห่า
จะปล่อยถุ งูก็รัดตนอยู่ จะจับต่อไปถุ ก็ลำบาก
ประโยชน์แห่งความสงบเย็นที่ตนจะได้รับเสวยในชาติหน้า
หรือชาติไหนนั้นไม่มี
มีแต่โทษเท่านั้นที่มีให้ หากทำผิดกฎหมายบ้านเมืองก็
ถูกปรับโทษ หากทำผิดกฎหมายศีลธรรมก็ได้รับโทษในนรก

อวิชชา และตัณหา

เปรียบดังตัวหนอนที่ผูกใยพันตนเอง

อวิชชาและตัณหา อุปมาดังหนอนตัวลาย ใครก็เห็นไม่รอด
จึงรัดผูกใยพันตนเอง จึงรับผลแห่งโทษที่ตนก่อ ประสบทุกข์อยู่แต่ไม่รู้
คิดว่า เป็นสุขมัวสนุกอยู่อย่างเพลิดเพลิน โดนใยตนเองจึงรัด
ยิ่งซึกก็ยิ่งแน่น จงดูให้เห็นจะประจักษ์แก่ตนเอง โทษที่ประสบใครนะ
หรือเป็นคนก่อ เพราะไม่รู้จึงไม่มีการคิดแก้ หนอนพริกเผ็ดเอ๋ย

(หนอนที่เกิดในเมล็ดพริก=สรรพสัตว์) อยากปล่อยวางกันบ้างไหม โยคีทั้งหลาย ทั้งหญิงและชาย มรรคสี่ที่ประเสริฐมีอยู่อย่างครบถ้วน โปรดจงเพียรค้นหาให้ได้พบเจอ โยคีทุกคน จงฟังทางนี้แล้วจดจำไว้ให้ดี ความเพียรที่มี จงเร่งให้ทันท่วงที เพื่อบรรลุถึงที่ไม่มีตัณหา

สิ่งที่น่าเกรงขาม 10 ประการ

1. ความไม่รู้ไม่เห็น คือ "อวิชชา"
2. สิ่งที่มี ไม่อยากได้, สิ่งไม่มี กลับต้องการ คือ "ตัณหา"
3. ความจริงไม่เชื่อ กลับเชื่อความเท็จ คือ "วิจิกิจฉา"
4. ความจริงไม่เห็น กลับไปเห็นความเท็จ คือ "ทิฐิ"
5. สิ่งที่ทำให้จ่อม มิให้ลอย คือ "โอสมะ"
6. สิ่งที่ทำให้มีนเมา คือ "อาสวะ"
7. สิ่งจริงรัดให้อยู่กับที่ ทั้งเทวดาและมนุษย์ตัดไม้ขาด คือ "สังโยชน์"
8. สิ่งปิดบังขวางกันมิให้ลุถึงที่ปลอดภัย คือ "นิรวณ"
9. สิ่งที่ปิดกันมิให้ออกไปจากทุกข์ได้ คือ "กิเลส"
10. สิ่งหนักหน่วงที่รับมนุษย์และเทวา คือ "ชันธัม"

ในภพภูมิทั้ง 3 อยู่ภายใต้สิ่งน่าเกรงขามทั้ง 10 อย่าหวังว่า "เป็นความสุขนาสนุกนักหนา" หากหลุดพ้นไปจากเขาทั้งสิบ มรรคผล นิพพานก็เกิดขึ้นมา นี่แหละ คือบรมสุข

ทางเดินสู่พระนิพพาน โดยหลวงพ่อดี วิจิตรตมโม

พระนิพพานไม่ต้องอ่อนวอนขอ ได้แน่นอนหากทำ
พระพุทธรองค์ทรงเห็นจึงฝากไว้ อย่าประมาทไขว้เขว
จงศึกษาแล้วเพียรทำตาม

พระพุทฺธเมตตา

ท่านผู้เป็นบัณฑิตมีปัญญา นิพพานที่สงบเย็น ผู้พบเห็นคือ
มรรคสังข์ ตามที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ เรื่องนี้เป็นกรณีศึกษาที่ควรทำ
การทำกายวาจาใจให้บริสุทธิ์ เป็นหน้าที่ของใคร ใครควรทำ

“เป็นคนพึงอาจหาญ กายวาจาดี จิตเลอเลิศบริสุทธิ์ ใจนำพา
ว่าง่าย กายจิตอ่อนโยน มานะลดหดหาย สมบัติไม่สะสม หาเลี้ยง
พอชีวี มีกิจชวนชวายน้อย ทำจิตให้ว่างเบา ไม่ประมาทธรรมสังข์
ไม่ทิ้งการแผ้วระวังทวาร ปัญญาช่วยให้เพิ่ม ใจไม่พัวพันสกุล ทุจริต
คือสิ่งที่บัณฑิตตำหนิ แม้เล็กน้อยก็ไม่ทำ”

รวมเป็น “พรหมธรรมสิบห้า” เป็นสิ่งดีที่ต้องทำตาม
พระนิพพาน ไม่ต้องอ้อนวอนขอ ได้แน่นอนหากทำ พระพุทธองค์
ทรงเห็นจึงฝากไว้ อย่าประมาทไขว้เขว จงศึกษาแล้วเพียรทำตาม

คุณแห่งพระธम्म

สวากขาโต-พระพุทธองค์ตรัสไว้ จิต เจตสิก รูป นิพพาน เป็นปรมาัตถ์แท้ ๆ **สันติภูมิจิโก**-องค์แห่งมรรคหนึ่งคู่ของพระอริยเจ้า คือปัญญา 2 ประการ **อกาลิโก**-ไม่รอคอยวันเวลาที่จะส่งผลให้แก่ พระอาจารย์มรรค 4 องค์ **เอหิภัสสิโก**-กวักร้องเรียกให้เฝ้าดูเฝ้าพิจารณา รูปธาตุนามธาตุที่เกิดขึ้นกลายเป็นเวทนา **โอบนยิโก**-จิต เจตสิก รูป เป็นเวทนายื่นส่งให้มรรคสี่รับเอา **ปัจจัดตัง เวทิตัพโพ-**มรรคสี่รับเอาแล้วตัดกิเลส อยู่กันตามลำพัง เป็นผลอริยะทั้งสิ้น

คุณแห่งพระสงฆ์

สุปฏิปันโน-ท่านผู้ทรงศีลแห่งอริยมรรค 3 องค์ **อุชุปฏิปันโน**-ใจสงบเย็นด้วยมรรคอาจารย์ 3 อย่าง **ญายปฏิปันโน**-ปัญญาอาจารย์มรรค 2 อย่าง เฝ้าดู เฝ้าพิจารณา **สามจีปฏิปันโน**-มรรคสี่เกิดขึ้นมาตัดกิเลสให้ แล้วรับเสวยผลทั้งสิ้น **อาหุเนยโย, ปาหุเนยโย, ทักขิเนยโย, อัญชลีภิกขุโย, ปุญญักเขตตัง โลกัสส-**ควรน้อมนำเครื่องสักการะสักมานะ และทักษิณา มาบูชากราบไหว้ปลุกไว้ในท่านผู้เป็นเนืองนาบุญของโลก ข้าพเจ้าขอเทิดไว้เหนือกระหม่อม กราบนอบน้อมบูชา

คำอนุโมทนาท้ายเล่ม

เอตตาวะตา จะ อัมเหหิ ปุญฺญัง สัมปัตตัง, สัพเพ เทวา
สัพเพ มะนุสสา อะนุโมทนต์ุ ๗

เอตตาวะตา จะ-ด้วยหนังสือที่เขียนชื่อว่า "ทางเดินสู่พระนิพพาน" นี้ อัมเหหิ-ข้าพเจ้าผู้เขียนหลวงพ่อดี วิจิตตธมฺโม ปุญฺญัง สัมปัตตัง-ได้บุญที่เป็นธรรมสักัจฉาและอัมมัสสวณะเต็มบริบูรณ์แล้ว สัพเพ เทวา สัพเพ มะนุสสา-เทวดาและมนุษย์ทั้งมวล อะนุโมทนต์ุ-โปรดอนุโมทนาปิติยินดีด้วยกันทุกท่านทุกคนเทอญ ๗

ด้วยการเขียนหนังสือชื่อว่า "ทางเดินสู่พระนิพพาน" นี้ ข้าพเจ้า หลวงพ่อดี วิจิตตธมฺโม ได้บุญที่เป็นธรรมสักัจฉาและธรรมสวณะเต็มบริบูรณ์แล้ว ขอเทวดามนุษย์ทั้งหลายโปรดร่วมอนุโมทนาโดยทั่วกัน

๗๐๕๕๕

(หลวงพ่อดี วิจิตตธมฺโม)

ประวัติ

หลวงพ่อดี วิจิตรตมโม หรือราชวังสะ (ภาษาไต)

ชาติภูมิ

เดิมชื่อ โยย ต่อมาได้ชื่อว่า จเรธิ บิดาชื่อ นายแกง มารดาชื่อ นางทอน นามสกุล กอนเจิง เกิดเมื่อ จุลศักราช 1284 ตรงกับ พ.ศ. 2466 ณ บ้านฮายแสง ตำบลหินแฮ่ อำเภอเมืองหนอง จังหวัดดองกี รัฐฉานตอนใต้ หลังการคลอດใหม่ ๆ ทั้งแม่และลูกไม่สมบูรณ์ นักจึงเกิดอาการเจ็บป่วยอยู่ตลอด และไม่ได้ทำบุญฉลองอายุครบหนึ่งเดือนตามประเพณีไทยใหญ่ พ่อแม่จึงแก้เคล็ดโดยการนำไปให้เพื่อนบ้านแล้วซื้อกลับคืน มีพี่น้อง 9 คน คือพี่ชาย 3 พี่สาว 2 น้องสาว 1 และน้องชาย 2 หลวงพ่อเป็นคนี่ 6

การศึกษา และเหตุการณ์สำคัญในชีวิต

- พ.ศ. 2478 ถูกควายชน หมดสติสลบไป 1 วัน
- พ.ศ. 2478 - 2483 เข้าฝากตัวเป็นศิษย์วัดหินแฮ่ เมืองหนอง
- พ.ศ. 2486 บรรพชาเป็นสามเณร ได้ชื่อว่า "วิเจยยะ"
- พ.ศ. 2487 ไปเรียนภาษาพม่าที่เมืองเหมเมี้ยว
- พ.ศ. 2488 อุปสมบทเป็นพระภิกษุ แล้วไปศึกษาธรรมะกับ

หลวงพ่อดำนันทะ วัดส่วยฉิ่ง เมืองเหมเมี้ยว (เวียงปางอุ) ได้ฉายาว่า "ราชวังไส"

ศึกษาพระสูตร 1 ฉบับ สัตตะใหญ่ 1 ฉบับ สังคหะ 9 ตอน และวินัย 3 ฉบับ

พ.ศ. 2491 เกิดเหตุการณ์พลิกผันทางการเมือง จึงเข้ามายังเมืองไทย โดยเข้ามาพักอยู่ที่วัดกาญจนนันทาราม (ไทยใหญ่) อำเภอเชียงคำ จ. เชียงราย

พ.ศ. 2492 กลับรัฐฉานแล้วศึกษาต่อที่ประเทศพม่า ไปอยู่ที่วัดตอยะ เมืองหยองลิเปน ได้ศึกษาพระอภิธรรม ณ ที่นี้

พ.ศ. 2493-2496 ไปอยู่เมืองย่างกุ้ง เรียนพระปฎิฐาน เรียนพระอภิธรรมทั้ง 5 ได้เข้าฝึกปฏิบัติธรรมกับอาจารย์ญาณสภา 1 เดือน และไปปฏิบัติธรรมกับฤาษีอุเหม่น 7 วัน

พ.ศ. 2496 กลับมารัฐฉาน (ไทยใหญ่) ไปอยู่เมืองแสนหรีได้ทำหน้าที่เป็นครูสอนหนังสือ

พ.ศ. 2498 กลับไปอยู่ที่วัดหินแฮ่ เมืองหนอง ได้รับตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส ได้สร้างวัดหินแฮ่จนสำเร็จ

พ.ศ. 2499 ย้ายไปอยู่บ้านนาसान เมืองลายคำไปทำหน้าที่ครูสอนหนังสือได้สร้างวัดนาसानจนเสร็จ

เริ่มปฏิบัติธรรมเข้มข้นขึ้นโดยได้ไปฝึกอานาปานสติ ที่ถ้ำเปียงกลาง และนำไปฝึกปฏิบัติต่อเนื่องถึง 12 เดือน

พ.ศ. 2501 หลวงพ่อบัญญาโกคะ (อดีตพระสังฆราชาไทยใหญ่) แห่งวัดยุมป่อง เมืองสุ รัฐฉานเหนือ เป็นประธานจัดทำพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยใหญ่ โดยมีเจ้าส่วยแตก เจ้าฟ้าแห่งเมือง

ของห้วย เป็นผู้อุปถัมภ์ หลวงพ่อธิ์ถูกทาบตามให้ไปช่วยงานนี้ โดยไปช่วยงานอยู่ ณ วัดจอมทอง เมืองย่างกุ้ง สำหรับการทำงานเกี่ยวกับพระไตรปิฎกในครั้งนี้ได้ทำหน้าที่เป็นผู้ตรวจชำระพระสูตร และพระวินัย ในช่วงเวลาดังกล่าวก็ได้เข้าฝึกปฏิบัติสติปัฏฐาน 4 ที่สำนักเปียนปะโก เมืองย่างกุ้ง 17 วัน

พ.ศ. 2501-2504 ไปรับหน้าที่เป็นเจ้าอาวาสวัดเมืองนาง ได้ไปฝึกกรรมฐานแบบสติปัฏฐาน 4 ณ สำนักจอกแม ฝึกที่สำนักมังกุงอีก 7 วัน และสำนักไซหมักก่า เมืองนาย 7 วัน

พ.ศ. 2505 เกิดเหตุความพลิกผันทางการเมือง ในรัฐฉาน และพม่าจึงลาลึกขาบท มาร่วมงานกับขบวนการกู้ชาติไทยใหญ่ สมัยหนุ่มศึกหาญ โดยมีเจ้าน้อย ซอหยั่นตะ (เจ้าน้อย มังกร) เป็นผู้นำ ได้แต่งงานกับนางจิ่ง อยู่ด้วยกันได้ 5 ปี นางจิ่งถึงแก่กรรม มีบุตรชาย 1 คน

พ.ศ. 2506-2508 ช่วยสร้างวัดบ้านซาง เมืองลายค่า สร้างเจดีย์ 9 องค์ และเพราะได้ถวายฉัตรยอดพระเจดีย์ จึงได้นามว่า "จเรธิ" นอกจากนี้ในช่วงเวลาที่อยู๋เมืองทา (รัฐฉานใต้) ก็ได้สร้างพระเจดีย์ไว้ที่เมืองทา และที่บ้านห้วยยาว ปางยาง 3 องค์

พ.ศ. 2509 จัดงานบวชลูกแก้ว (สร้างลอง) 128 องค์ ริเริ่มเครื่องแต่งกายสร้างลองเป็นแบบฉบับของไทยใหญ่เป็นคนแรกของเมืองไทยใหญ่ เดิมใช้แบบของพม่ามาตลอด

พ.ศ. 2510-2539 มาช่วยงานกองทัพกู้ชาติไทยใหญ่ ภายใต้การนำของเจ้ากอนเจิง (นายพลกอนเจิง ชนะศึก) ช่วยงานกองทัพอยู่ถึง 29 ปี โดยทำหน้าที่ฝ่ายศาสนาเป็นอนุศาสนาจารย์ประจำ กองทัพ

ได้นำสร้างเจดีย์ถึง 14 องค์ในที่ต่าง ๆ ทั่วเมืองไทยใหญ่

ในช่วงเวลา 29 ปีดังกล่าวได้เดินทางเข้าออกเมืองไทย ตั้งรกรากอยู่บ้านหลักแตงและบ้านเปียงหลวง อ.เวียงแหง จ.เชียงใหม่ เมื่อมีโอกาสก็เดินทางไปศึกษาและปฏิบัติธรรมในเมืองไทยหลายที่ หลายแห่งดังต่อไปนี้

1. สำนักจิตภาวันวิทยาลัย จ.ชลบุรี เป็นเวลา 1 เดือน เรียนสติปัฏฐาน 4 (พองหนอ ยุบหนอ)

2. วัดธรรมนิมิต จ.ชลบุรี เป็นเวลา 7 วัน เรียนสติปัฏฐาน 4

3. สำนักสุญญตาราม จ.กาญจนบุรี 20 วัน เรียนภาวนา พุทโธ

4. สำนักไทงาม จ.สุพรรณบุรี 7 วัน เรียนสติปัฏฐาน 4

5. วัดสวนแก้ว อ.บางใหญ่ จ.นนทบุรี 10 วัน เรียนสติปัฏฐาน 4

ในช่วงเวลา 29 ปีนี้ ได้ตั้งครอบครัวอยู่ที่บ้านหลักแตง ต.เปียงหลวง อ.เวียงแหง จ.เชียงใหม่ มีภรรยาชื่อนางเม็ยะทวย ชาวเมืองต้อ บ้านปางก้ากอ ตำบลปางยาง รัฐชาน อยู่ห่างจากชายแดนไทยตรงบ้านหลักแตง ต.เปียงหลวงประมาณ 1 กิโลเมตร มีลูกสาว 2 คน ชาย 1 คน ได้แก่ นางค่าน้อย นางเป่าหอม และนายเกียงวัน

ความทุกข์เจียนตายในชีวิตเกิดขึ้น 5 ครั้ง

1. อายุ 29 ปี ถูกทหารกระฉินจับตัวไปขัง เตรียมประหาร แต่หนีรอดมาได้

2. ถูกทหารจีนฮ่อกองทัพนายพลเลาดี้ (ก๊กมินตั๋ง) จับที่เมืองกวาวโหลง แล้วถูกปล่อยตัวในเวลาต่อมา

3. เมื่ออายุ 40 ปี เจ้าน้อย (ซอหยั่นตะ) ผู้นำกองทัพ หนุมตี๊กหาญ

จับจะประหารชีวิต แต่มีผู้สูงอายุเกิน 60 ปี จำนวน 40 คนมารับรองคำ
ประกัน จึงถูกปล่อยตัว เนื่องจากถูกทหารพม่าจับตัวไปแล้วถูกปล่อยตัว
กลับมาในเวลาอันสั้น จึงถูกตั้งข้อสงสัยว่าเป็นสาย

4. ถูกจับโดยทหารรัฐบาลพม่า 2 ครั้ง ครั้งที่ 1 ถูกตัดสินจำคุก
3 ปี แต่ขังได้ 1 เดือน 18 วัน ก็ปล่อยตัว ครั้งที่สองถูกจับจำคุก 13 เดือน
5. ถูกยิงที่โคนขา 1 ครั้ง

ประสบการณ์การปฏิบัติธรรมครั้งสำคัญ

พ.ศ. 2543 เดือนสิงหาคม ตรงกับวันแรม 4 ค่ำ เกิดกรรมสังเวช
โดยได้นั่งพิจารณาลูกแก้วที่ถูกกัดมาคืนตายต่อหน้า ท่านได้นั่งดูอาการ
ตั้งแต่เริ่มถูกกัดตื่นทุรนทุรายด้วยความเจ็บปวดทรมาน อุจจาระ
ปัสสาวะเรี่ยราด จนสิ้นลมขาดใจตายไปต่อหน้าต่อตา แล้วเกิดกรรม
สังเวชจึงพิจารณาเข้าไปในตัวตน จนเกิดความกลัวตาย นอนไม่หลับ
ตลอดเวลา 5-6 คืน จนเกิดแรงบันดาลใจขึ้นในคืนวันแรม 9 ค่ำ เดือน 8
(สิงหาคม) ในเวลาประมาณ 23 นาฬิกา ได้ลุกขึ้นแต่งกายชุดขาวเตรียม
สิ่งของนำกลดออกมาเพื่อจะหนีออกไปบวชเป็นฤๅษีปฏิบัติธรรมเพื่อ
ทำพระนิพพานให้แจ้งทันก่อนตาย ภรรยาได้ยินเสียงเขา จึงลุกขึ้นมาสอบ
ถามและร้องไห้ห้ามมิให้ออกบวช ท่านก็ได้ชี้แจงให้ทราบความประสงค์
และบอกว่า จะขอไปปฏิบัติธรรมอย่างเข้มข้มต่อเนื่องเป็นเวลา 1 เดือน
ภรรยาจึงยินยอม ขณะนั้นภรรยาอายุ 45 ปี ตัวท่านอายุ 75 ย่าง 76 ปี
เวลาประมาณตีหนึ่ง จึงได้ออกเดินเท้าจากบ้านปางก้าก่อ รัฐฉาน
ตรงข้ามฝั่งไทย ผ่านด่านพม่า ด่านไทย เข้ามาที่บ้านหลักแดง บ้านเปียง
หลวง เดินขึ้นไปบนพระธาตุดอยแสง อยู่ทางทิศตะวันตกของ

บ้านเปียงหลวง ซึ่งเป็นที่ตั้งของสำนักปฏิบัติธรรมที่ท่านได้รวมก่อตั้ง และเป็นวิปัสณาจารย์สอนกรรมฐานมาเป็นเวลาหลายปี โดยระยะทางจากบ้านมาถึงสำนักปฏิบัติธรรมนี้ประมาณ 7 กิโลเมตร ท่านเดินทางถึงยอดดอยพระธาตุแสงขาว เมื่อเวลาประมาณตีสาม เมื่อถึงแล้วก็นั่งลงทำสมาธิภาวนาเป็นเวลา 1 ชั่วโมงแล้วจึงลืมตาขึ้น มาตั้งจิตอธิษฐานว่า "ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไปจนถึงวันเพ็ญเดือน 9 (กันยายน) ข้าพเจ้าจะขอบวชเป็น ฤๅษีค้นหาธรรมะที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบที่ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์แล้วนำมาสั่งสอนเวไนยสัตว์ใหญ่และปฏิบัติตาม ข้าพเจ้าจะปฏิบัติดังนี้

1. จะรับประทานอาหารเป็นขมนเพียงวันละ 3 ก่อนกับนม 1 แก้ว จนกว่าจะออกพรรษา

2. ถ้าออกพรรษาแล้วยังไม่บรรลุนิพพาน จะนำข้าวสาร 1 ถังกับเกลือ 3 กิโลติดตัวแล้วเดินทางขึ้นเขาเข้าป่าลึกไปสู่ดอยไม้มะเหม็น หัวห้วยผักเถิน (ห่างจากบ้านเปียงหลวงไปทางทิศตะวันตก) ข้าวสาร 1 กระป๋องนมจะหุงกิน 3 วัน ถ้าหากข้าวสารหมด 1 ถังแล้ว จะปลงสังขาร กินเปลือกไม้ ใบไม้ หัวเผือกหัวมันเป็นอาหารแทนข้าว ประพฤติปฏิบัติธรรมไปจนกว่าจะบรรลุนิพพานหรือตายไป

การอธิษฐานดังกล่าวได้ประกาศให้ลูกศิษย์ลูกหาเดิมที่รู้ข่าว และตามขึ้นไปส่งบนเขาประมาณ 14-15 คนได้ทราบด้วย ในวันนั้นเอง บรรดาลูกศิษย์ต่างพากันขนไม้ สังกะสี วัสดุที่พอหาได้ขึ้นไปสร้างกุฏิชั่วคราวแบบแรงดวนให้ 1 หลัง บนยอดเขา อยู่ทางทิศใต้ของพระธาตุแสงขาว เย็นวันนั้น (แรม 9 ค่ำ เดือน 8 สิงหาคม) ท่านจึงปลงผมแล้วนุ่งผ้าขาวย้อมน้ำฝาด อธิษฐานบวชเป็นฤๅษีรักษาศีล 8 ประพฤติธรรมปฏิบัติ

สมาธิภาวนา วิปัสสนาภาวนา ตามแนวทางที่เคยศึกษาและฝึกปฏิบัติมาจากหลาย ๆ สำนัก โดยยึดเอาอานาปานสติภาวนาพิจารณาลมหายใจเข้าออก กำหนดรู้ที่การพองยุบของท้อง เอาสติสมาธินำหน้า เอาคำสอนทุกอย่างทุกสำนัก ที่ได้ฝึกหัดรำเรียนมาพิจารณา ค้นคว้าปฏิบัติ หาสังขารธรรม โดยไม่หลับไม่นอนตลอดเวลา อยู่ในอิริยาบถเพียง 3 คือ นั่ง ยืน เดิน จนถึงวันขึ้น 7 ค่ำ เดือน 9 (กันยายน) รวมเวลา 14 วัน

พอถึงวันขึ้น 7 ค่ำ เดือน 9 ท่านเรียกนายตานหลู ซึ่งเป็นลูกศิษย์และเคยเป็นอาจารย์ช่วยสอนกรรมฐานของท่านมาพบแล้วบอกว่า "วิธีปฏิบัติที่เราได้ตั้งใจปฏิบัติมาหลาย 10 ปี และมาปฏิบัติอย่างจริงจังตลอดระยะเวลา 14 วันนี้ ถ้าเป็นวิธีที่จะทำให้เข้าถึงมรรค ผล นิพพาน ได้จริง เราก็น่าจะได้พบเห็น มรรค ผล นิพพาน บ้างแล้ว แต่ยังไม่สามารถทำพระนิพพานให้แจ้งได้ แสดงว่าวิธีปฏิบัติที่เราเรียนฝึกหัดมาทั้งหมดนั้น อาจมีอะไรที่ไม่ถูกต้องตามคำสอนของพระพุทธเจ้า จึงไม่สามารถทำให้ผู้ปฏิบัติตามประสบความสำเร็จ"

"ดังนั้น นับตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปเราจะทิ้งปริยัติ และรูปแบบวิธีการปฏิบัติที่เคยทำมาทั้งหมด" จากนั้นจึงกรวดน้ำทิ้งของเก่าที่เคยรำเรียนมาให้หมด พร้อมกับเสียใจร้องไห้ออกมา ลูกศิษย์และญาติโยมที่เห็นท่านร้องไห้กรวดน้ำ ก็กล่าวกันว่า "ถ้าพี่ท่านนี้เป็นบาปไปแล้ว นายตานหลูจึงถามว่า "ท่านจะเอาอสุภกรรมฐานหรือ" ถ้าใช่เจี๊ยงตอบว่า "ไม่เอาอสุภกรรมฐาน" "ที่เราต้องการคือพระนิพพาน เราจะเอาธรรมะที่ทำให้ถึงพระนิพพาน" นายตานหลูก็ถามว่า "ธรรมอันใดหรือที่จะทำให้ถึงพระนิพพาน" ท่านจึงว่า "เมื่อสามารถทำได้แล้วค่อยบอก ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป หากเราได้พบธรรมแล้วก็จะมา แสดงให้ท่าน

ทั้งหลายฟัง หากยังไม่พบธรรมเราจะไม่พูดอะไรอีกต่อไป ธรรมที่เราปฏิบัติมาอย่างเข้มข้นตลอด 14 วัน โดยไม่หลับไม่นอน ไม่สามารถทำพระนิพพานให้แจ้งแก่เราได้"

จากนั้นฤๅษีจึงกลับมาใคร่ครวญพิจารณาถึงพระสูตรต่าง ๆ เพื่อหาแนวทางเข้าถึงพุทธธรรม เมื่อทบทวนแล้วจึงเข้าใจว่า **ที่เราปฏิบัติมาโดยตลอดหลายสิบปี และตลอดทั้ง 14 วันที่ผ่านมา** เราเอาสติและสมาธินำหน้า จึงไม่สามารถเห็นถึงปรมาัตถธรรมที่พบเห็นเป็นได้ก็เป็นเพียงอุคหนิมิตและปฏิภาคนิมิตเท่านั้น มรรคผลนิพพานนั้นไม่มีนิमित เราจะต้องเอาปัญญานำหน้า เพื่อให้บรรลุถึงพระนิพพานซึ่งเป็นอนิมิตตะ อปนิหิตะ และสุญญตะ แล้วปฏิบัติตามอนัตตลักขณสูตรที่พระองค์ทรงแสดงแก่ปัญจวัคคีย์

การปฏิบัติในเวลาที่เหลือต่อมา เป็นเวลาอีกประมาณ 62 ชั่วโมง ฤๅษีจึงได้เอามรรคข้อที่ 1 และ 2 นำหน้า คือเอาปัญญาสัมมาสังกัปปะอันเป็นปรมาัตถ์นำหน้า ดำริ คิดค้น เสาะแสวงหาธรรมจนละบัญญัติได้เหลือแต่สภาวะอันเป็นปรมาัตถ์ล้วน ๆ สถิตอยู่กับปรมาัตถ์ล้วน ๆ ณ ปัจจุบันขณะ จึงเป็นสัมมาทิจิที่สมบุรณ์ วิปัสสนาญาณก็เกิดขึ้นทันที เป็นสังขารูปกขาญาณ (ความสงบรำงับไปจนวางเฉย หยุดความนึกคิดปรุงแต่ง) พ้นจากสมมติบัญญัติเข้าสู่สภาวะที่เป็นปรมาัตถ์ล้วน ๆ ตัดทิ้งอนิจจะ ทุกขะ เหลือแต่สภาวะที่เป็นอนัตตา ธรรมสมดังพุทธดำรัสที่ว่า

"**สัพเพ สังขารา อนิจจา, สัพเพ สังขารา ทุกขา, สัพเพ ธัมมา อนัตตา**" สังขารคือร่างกาย จิตใจหรือรูปธรรมนามธรรมทั้งหมด

ทั้งสิ้น ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ทนอยู่ไม่ได้ ธรรมทั้งปวง ทั้งที่เป็นสังขาร และมีสังขารทั้งหมดทั้งสิ้น ไม่ใช่ตัวตน บังคับบัญชาไม่ได้ ถือเอา เป็นของเราไม่ได้ ตอนที่ความปรุ้งแต่งเป็นอุเบกขาไปแล้วนั้น หลวงพ่อ เล่าอาการให้ฟังว่า "เวลานั้น ได้ยินและรู้สึกแต่เสียงหัวใจที่เต้นดัง ตอก ๆ ๆ เป็นจังหวะซ้ำ ๆ ไม่มีความนึกคิด ปรุ้งแต่ง (สังขาร) หรือเวทนา ไต ๆ ปรากฏ เหลืออยู่แต่ความรู้สึกกับสภาวะเต้นตอกของหัวใจ ที่กำลังดำเนินไปเท่านั้น เมื่อจดจ่อต่อเนื่องอยู่กับสภาวะ อันเป็นปรมาัตถ์ อนัตตาธรรมนี้ไปไม่นาน

ณ เวลา 21.00 น. ตรงกับเดือน 9 ขึ้น 9 ค่ำ ปรากฏอาการ ดุจดังไฟฟ้าช็อตตั้งแต่หัวจรดเท้าบังเกิดขึ้น โดยเกิดและดับลงไป ในชั่วพริบตาเดียว หลังจากนั้นแล้ว ทรัพย์สิน ศฤงคาร สมบัติ พัสถาน ลูก ภรรยา ญาติ บริวาร ทุกสิ่งทุกอย่าง ก็ขาดสะบั้น ความเป็นฉันท์ พลันหายตายขาดไปจากกมลสันดาน บังเกิดความสุขเย็นดูจการ ปลดแอก วางของหนัก พักผ่อนเพราะถึงบ้านที่แท้จริงแล้ว สิ้นสุดการเดินทางแล้วหลังจากเสวยความสุขสงบเย็นเช่นนั้นอยู่เป็นเวลาพอสมควร จิตยินดียินร้ายอย่างละเอียดอ่อนในสัมผัสต่าง ๆ กลับ ปรากฏผุดขึ้นมา ทำให้รู้อย่างไม่ถึงความหมดจด ท่านจึงเจริญ สัมมา สังกัปะและเข้าถึงสัมมาทิฐิอันสมบูรณ์อีกครั้งหนึ่ง อาการครั้งที่สองเกิดขึ้น เมื่อเวลา 05.00 น. โดยได้ยินเสียงคล้ายรถแล้ว เกิดอาการไฟร้อนที่ท้องแล้วปะทุร้อนไปทั่วทั้งตัวแล้วก็หายไปอย่างรวดเร็ว เกิดความสงบเย็นขึ้นมา

จากครั้งที่สอง มาเป็นเวลาพอสมควร จึงได้บำเพ็ญต่อ มีอาการ อย่างนี้เกิดขึ้นมาอีกครั้ง จึงเกิดความคิดว่า จากปัญญาความรู้ที่ได้

มา ฉะนั้นจะขึ้นธรรมาสน์แสดงธรรมโปรดผู้คนที่ได้รู้ธรรม (มานะเกิดขึ้น) โธ...ความคิดอย่างนี้ยังมีอยู่หนอ ท่านจึงทำความพิจารณาด้วย สัมมาสังกัปปะต่อไปอีก ต่อจากนั้นมาอีก 4 วัน คือวันแรม 14 ค่ำ เดือน 9 เวลา 05.00 น. มีอาการดุจมีของแหลมทิ่มแทงตรงหัวใจ เจ็บแปลบ ทั่วพริบตาเดียว ท่านไปทั้งตัวแล้วก็ดับไป หลังจากนั้น ท่านก็ได้รู้ประจักษ์ ชัดโดยสมบูรณ์ในคำสอนของพระพุทธบิดา ท่านได้รับผลอันพระองค์ ทรงตรัสไว้โดยสมบูรณ์ จนเปล่งวาจาออกมาว่า "ธรรมที่พระพุทธเจ้า ทรงสอนนี้ น่าอัศจรรย์จริง ๆ หนอ พระปัญญาธิคุณ พระกรุณาธิคุณ พระบริสุทธิคุณขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าช่างเลิศล้ำยิ่ง พระเมตตาอันเอกของพระองค์ที่ทรงสั่งสอนแจกแจงธรรม ซึ่ง ข้าพระองค์ได้ทำให้แจ้งประจักษ์แก่ใจตนเองแล้ว"

พิสุจน์ธรรม

เครื่องพิสุจน์ความเข้าถึงสัจธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแนะนำไว้มีอยู่ คือผลสมาบัติและนิโรธสมาบัติ ผลสมาบัติการเสวยผลของผู้ทำกิจเสร็จสิ้นแล้ว ท่านจึงพิสุจน์ตามแนวทางที่พระพุทธองค์ทรงแนะนำไว้และก็เป็นไปแจ่มแจ้งประจักษ์จริงตามนั้น หลวงพ่อบอกว่า ครั้งแรกจะทำยากหน่อยเพราะไม่ชำนาญ แต่เมื่อรู้ทางแล้ว เขาก็เป็นไปเองโดยธรรมชาติ ทุกครั้งหรือแม้แต่กระทั่งหากไม่มีกิจเกี่ยวข้องใด ๆ กับโลก ภาวะนั้นก็บังเกิดขึ้นเองเป็นปกติวิสัย

ภาวะที่เกิดขึ้นจริง และหลวงพ่อดีได้แสดงเป็นธรรมะ ให้ลูกศิษย์ ฟังเพื่อให้รู้ว่าผู้เอาปัญญาบรรคคือสัมมาสังกัปปะ และสัมมาทิฐินำหน้า แทนการเอาสติและสมาธิ นำหน้าได้ชื่อว่า

เป็นลูกศิษย์ที่ปฏิบัติตามคำสอนของพุทธบิดา คือปฏิบัติธรรมตามลำดับที่ถูกต้อง โดยเอาปัญญาหน้า ให้ปัญญาอบรมศีลมารรค และสมาธิมารรค ให้ศีลและสมาธิ เป็นกองหนุนคอยค้ำจุนปัญญาสัมมาสังกัปปะ คั่นคว่ำเสาะแสวงหาจนพบต้นเหตุแห่งทุกข์คืออัตตา อันอวิชชาหรือโมหะครอบงำไว้ เมื่อเห็นอัตตาคัดด้วยอำนาจสัมมาสังกัปปะ สติก็จับอัตตาตัวจริงได้ ณ ปัจจุบันขณะเป็นสัมมาทิจิ อนุโลมญาณก็จะปรากฏขึ้นมาทำหน้าที่รับจับตัว อัตตานั้นส่งให้มรรคญาณประหารความเป็นตัวเป็นตนก็ขาดสะบั้นลง เกิดผลขึ้นรองรับในชั่วพริบตาเดียว กันนั่นเอง คือนิพพานธาตุ อมตะธาตุ ที่สุดแห่งการเวียนว่าย ไม่เกิด ไม่ตายอีกต่อไป เมื่อสังขารยังไม่ดับ ทำลายก็ได้เสวยสุขอยู่กับสอุปาทิเสสนิพพาน มีอุเบกขาญาณและผลสมาบัติให้เสวยอยู่เป็นนิจ โดยธรรมชาติเป็นปกติวิสัยของอเสขะบุคคล ตราบจนเมื่อสังขารร่างกายอันนี้หมดอายุขัย ตั้งอยู่ต่อไปไม่ได้ ก็จักถึงวาระแห่งการดับสูญสู่อธรรมธาตุ อันเรียกว่าอุปาทิเสสนิพพาน หมดงาน หมดกิจ โดยสิ้นเชิง และบริบูรณ์ปรากฏการณ์ดังที่กล่าวนี้ท่านอาจสามารถพิสูจน์ความจริงได้ทุกเมื่อ เมื่อท่านได้ไปพบปะกับ หลวงพ่อดีแล้วลงมือปฏิบัติจริง ด้วยตนเองตามคำแนะนำของหลวงพ่อดี ผู้มีปัญญาที่อดตมานะเบาบาง และมีความตั้งใจจริงที่จะทำพระนิพพานให้แจ้งใน ปัจจุบันชาตินี้

เมื่อธรรมทุกอย่างประจักษ์ชัดแก่ตนสิ้นหมดแล้ว หลวงพ่อดีก็มาพิจารณาว่า เครื่องครองกายนี้มีอาจแบกรับน้ำหนักอันยิ่งใหญ่ได้ หากไม่เปลี่ยนสู่เพศอันอุดมแล้ว ยากที่จะรักษารูปขันธ์นี้ไว้ได้ จึงได้ไป

พบกับพระครูธีรวิจิตรโกศล เจ้าคณะตำบลเมืองแหง เจ้าอาวาสวัดห้วยไคร้ ต.เปียงหลวง อ.เวียงแหง เล่าเรื่องราวต่าง ๆ ให้ท่านฟัง ท่านเจ้าคณะตำบลซึ่งก็เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติธรรมตามแนวทาง สติปัฏฐานสี่อยู่ประจำ ได้ทราบก็พลอยกราบอนุโมทนายินดีแล้ว จึงประสานนิมนต์หลวงพ่อดีอายุ 82 พรรษา 62 อำเภอเวียงดาว พร้อมหมู่สงฆ์อีก 4 รูป มาทำการบอกสมมติให้ถูกต้องตามแบบธรรมเนียมของคณะสงฆ์รับรองหลวงพ่อดีเป็นพระสงฆ์องค์หนึ่งของเมืองไทย ที่วัดเจ้าคณะอำเภอเวียงแหง

เผยแผ่ธรรมและสร้างสำนักวิปัสสนาภาวนา

จากนั้นหลวงพ่อดีจาริกไปโปรดญาติโยมที่บ้านหมอกจำม อ.แม่สาย จ.เชียงใหม่ 7 เดือน ไปช่วยงานเขียนธรรมที่วัดป่าเป้า อ.เมือง จ.เชียงใหม่ประมาณ 1 เดือน ไปโปรดที่วัดเมืองนะ ต.เมืองนะ อ.เวียงดาว ระยะเวลาหนึ่ง ก็กลับมาพักอยู่กับท่านเจ้าคณะตำบลเวียงแหง ที่วัดห้วยไคร้ จนกระทั่งมีคณะปลัดอำเภอหลายอำเภอ และท่านนายอำเภอเวียงแหง ได้มาพบปะสนทนาธรรมกับท่าน จนเกิดศรัทธา จึงนิมนต์ท่านอยู่จำพรรษาที่พระธาตุเวียงแหงอยู่บนเนินกลางหมู่บ้านเวียงแหง ไม่ไกลจากที่ว่าการอำเภอเวียงแหงมากนัก หลังจากนั้น มีโยมจากอำเภอฝาง ชื่อวีระ สุริวงศ์ ได้มากราบสนทนาธรรมกับหลวงพ่อดีแล้วเรียบเรียงเรื่องที่สนทนาทำเป็นหนังสือแจกไปในที่ต่าง ๆ จนมีนายแพทย์ทิพย์กับภรรยาเกิดศรัทธานิมนต์หลวงพ่อดีไปแสดงธรรม โปรดญาติโยมในตัวเมืองเชียงใหม่อยู่เป็นเวลาประมาณ 2 สัปดาห์ จนเกิดดำริกันว่า จะทำอย่างไรให้หลวงพ่อดีออกไปจำพรรษาอยู่ในเมือง เพื่อให้ญาติโยมได้

มาฟังธรรมสะดวกกว่าการเดินทางไปหาหลวงพ่อดีที่ อ.เวียงแหง
ปรึกษาหลวงพ่อดีแล้ว หลวงพ่อดีบอกว่า เรื่องนี้ต้องพูดกับท่านนายอำเภอ
เวียงแหง เพราะหลวงพ่อดีรับคำนิมนต์ของท่านไว้ก่อนแล้ว คณะญาติ
โยมจึงไปเรียนขอร้องท่านนายอำเภอฯ

ด้วยได้เห็นประโยชน์เพื่อชนหมู่มาก ท่านนายอำเภอฯ จึง
กรุณาถอนนิมนต์ คณะญาติโยมจึงได้นิมนต์ท่านมาจำพรรษาอยู่ที่
วัดร้าง ชื่อพระธาตุห้วยบอนเก่า เมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2545
พระธาตุห้วยบอนเก่าและบ้านห้วยบอน ตั้งอยู่ที่ ม. 13 ต.เวียง อ.ฝาง
จ.เชียงใหม่ อยู่ห่างจากตัวอำเภอฝางไปทางตะวันตกประมาณ 4 กม.
จากนั้นจึงมีญาติโยมจากสถานต่าง ๆ ทั้งใกล้และไกลมาปฏิบัติธรรมที่
พระธาตุห้วยบอนเก่านี้มากขึ้นเป็นลำดับ และหลวงพ่อดีก็ได้รับนิมนต์เดิน
ทางไปอบรมวิปัสสนาภาวนาในจังหวัดอื่น ๆ อีกด้วย

ต่อมาก่อนเข้าพรรษาปี 2549 หลวงพ่อดีได้มาสร้างสำนัก
ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานขึ้นอีกแห่งที่บ้านเจ็ยจันทร์ ตำบลเมืองนะ
อำเภอเชียงดาว เนื่องจากในบริเวณนี้มีคนท้องถิ่นที่เป็นชาวไทยใหญ่
จำนวนมาก และมีสถานที่เป็นที่เหมาะสมสำหรับใช้เป็นสถานที่ในการ
ปฏิบัติธรรม พร้อมกันนี้ หลวงพ่อดีเองก็มีวัตถุประสงค์เพื่อโปรดญาติ
โยมชาวไทยใหญ่ในบริเวณนี้ด้วย

หลวงพ่อดี วิจิตรธมฺโม เป็นนักคิดนักเขียนมีความรู้ทาง
พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมมากจนได้รับนามว่า "จเร" คำว่า จเร
ในภาษาไทยใหญ่ ก็คือผู้ทรงความรู้ หรือเป็นบัณฑิตนั่นเอง ก่อนหน้านั้น
หลวงพ่อดีได้เขียนหนังสือไว้มากมาย และมีนามปากกาหลายชื่อ เช่น
จายสามแหลม จเรสามมอง จเรหลันผีก จเรกอนเฮื่อง หลาวเมือง

จเรสานคัต แซวลันเถื่อน เพอเถื่อน ตาแหลมเมือง ขวานวโร กำจักจา
อายเฒ่าปากปี เขียวคำแจ่มหอ

นับตั้งแต่หลวงพ่อดีออกมาจากป่าแล้ว ก็ได้เปิดอบรมวิปัสสนา
กรรมฐานทั้งที่วัดพระธาตุห้วยบอน สำนักปฏิบัติวิปัสสนาอนัตตาราม
และเดินทางไปเปิดอบรมวิปัสสนากรรมฐานตามสถานที่ต่าง ๆ มา
โดยตลอด และได้เขียนหนังสือจากประสบการณ์ในการปฏิบัติ
วิปัสสนาภาวนาเป็นภาษาไทยใหญ่และได้รับการแปลเป็นภาษาไทยแล้ว
4 เล่ม

1. หนังสือ “การรุดนมจากเขาวัว” พ.ศ. 2545
2. หนังสือ “ทางเดินสู่พระนิพพาน” พ.ศ.2550
3. หนังสือ “ทางเดินสู่พระนิพพาน” ฉบับย่อ พ.ศ.2551
4. หนังสือ “โพธิปักขิยธรรม 37 ปีกธรรมพระอริยเจ้าบินเข้า
พระนิพพาน” พ.ศ.2551

ทางเดินสู่พระนิพพาน โดยหลวงพ่อดี วิจิตรตมโม